

fidh

ประเทศไทย

รายงานสภาพเรือนจำประจำปี 2565

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	3
ปี 2564 โดยสังเขป	5
ตัวเลขในปี 2564	6
1. เกริ่นนำ	7
2. สถิติ ตัวเลข แนวโน้มที่สำคัญ	7
2.1. จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังลดลง	8
2.2. จำนวนของผู้ต้องขังระหว่างคดียังอยู่ในระดับสูง	11
2.3. ความแออัดยังคงอยู่ต่อไป	12
2.4. มาตรการกักกันควบคุมตัวยังคงต่ำกว่าเป้าหมาย	13
2.5. ผู้ต้องขังจำนวนมากถูกตัดสินจำคุกจากคดีอาชญากรรม	14
2.6. จำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารลดลงอย่างต่อเนื่อง	16
2.7. อัตราการกระทำผิดซ้ำสูง	19
2.8. การจัดสรรงบประมาณผู้ต้องขัง	19
3. มาตรการเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ	20
3.1. ทางการขาดความพร้อมในการรับมือ	20
3.2. มาตรการป้องกันใหม่ที่ไร้ประสิทธิภาพ	22
3.3. งบประมาณไม่เพียงพอ	24
3.4. อัตราการฉีดวัคซีนที่ล่าช้า	25
4. เปิดโปงการเอาเปรียบบุคคลแรงงานท่ามกลางการผลักดันให้ผู้ต้องขังทำงานมากขึ้น	25
5. การแก้ไขกฎหมายอาชญากรรมเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ	27
6. การจำกัดการเข้าถึงเรือนจำ	28
7. สภาพในเรือนจำยังคงต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศ	28
7.1. เรือนนอนและพื้นที่รวมแออัด เครื่องนอนไม่เพียงพอ	28
7.2. ผู้ต้องขังตกเป็นเหยื่อของการลงโทษที่โหดร้าย การปฏิบัติที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี และการเลือกปฏิบัติ	30
7.3. สภาพสุขอนามัยแย่	32
7.4. อาหาร “ที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง” น้ำที่ดื่มไม่ได้	34
7.5. การเข้าถึงบริการการแพทย์ที่ไม่เพียงพอ รวมทั้งด้านสุขภาพจิต	36
7.6. ผู้ต้องขังหญิงและผู้ต้องขังหลากหลายทางเพศต้องเผชิญความทรมานเพิ่มเติม	38
7.7. แยกโดดเดี่ยวจากโลกภายนอกมากขึ้น และขาดโอกาสด้านสันทนาการ	40
7.8. กลไกร้องเรียนที่ไม่เป็นผล	43
8. สรุปข่าวสารเกี่ยวกับเรือนจำ	44
8.1. มีการยอมรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพของเรือนจำ	44
8.2. เจ้าหน้าที่เรือนจำถูกลงโทษทางวินัย	44
8.3. การเสียชีวิตในเรือนจำ	44
8.4. การจลาจลในเรือนจำ	45
9. ข้อเสนอแนะ	46
9.1. ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลไทย	46
9.2. ข้อเสนอแนะสำหรับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)	49
9.3. ข้อเสนอแนะสำหรับประชาคมระหว่างประเทศ	49

บทสรุปผู้บริหาร

ในปี 2564 ระบบทันตสุขภาพของไทยยังคงมีตัวเลขที่แสดงถึงแนวโน้มที่น่ากังวล และมีพัฒนาการในเชิงบวกอยู่บ้าง

มาตรการรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำ ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอของทางการ เป็นข้อกังวลสำคัญ แม้องค์กรพัฒนาเอกชนจะส่งสัญญาณเตือนถึงมาตรการที่ไม่เพียงพอของรัฐบาลในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระบบทันตสุขภาพตั้งแต่ช่วงการระบาดเริ่มต้นขึ้น กว่าหนึ่งปีต่อมา ทางการกลับไม่สามารถเตรียมการรับมือกับสถานการณ์การติดเชื้ออย่างรวดเร็ว มาตรการป้องกันที่ไม่มีประสิทธิภาพ การจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ และอัตราการติดเชื้อที่ล่าช้า ทำให้ไม่สามารถหยุดการแพร่ระบาดของโรคในทันตสุขภาพทั่วประเทศ

มาตรการเกี่ยวกับโรคโควิด-19 และมาตรการควบคุมใหม่ในเรือนจำ ยังส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลกระทบจากการแยกขังมากขึ้น การขาดการติดต่อและกิจกรรมด้านสังคม และการถูกตัดขาดจากโลกภายนอก รวมทั้งครอบครัว และยังส่งผลกระทบถึงการเข้าถึงปัจจัยที่จำเป็น

ข้อกังวลที่ต่อเนื่องอีกประการหนึ่ง ได้แก่ สถานการณ์ของสภาพในเรือนจำ ซึ่งในปี 2564 ยังคงต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของ FIDH กับอดีตผู้ต้องขัง 11 คน เราได้พบปัญหาหลายประการที่เกิดขึ้นซ้ำซาก ทั้งนี้รวมถึง 1) ความแออัดในเรือนจำ; 2) ผู้ต้องขังตกเป็นเหยื่อของการลงโทษที่โหดร้าย การปฏิบัติที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี และการเลือกปฏิบัติ 3) สภาพสุขอนามัยที่ย่ำแย่; 4) การเข้าถึงบริการการแพทย์ที่ไม่เพียงพอ รวมทั้งด้านสุขภาพจิต; 5) แยกโดดเดี่ยวจากโลกภายนอกมากขึ้น และขาดโอกาสด้านสันติภาพและการ และ 6) กลไกร้องเรียนที่ไม่เป็นผล

นอกจากนั้น จากรายงานเชิงสืบสวนที่ตีพิมพ์โดยสำนักข่าวระหว่างประเทศ Thomson Reuters Foundation (TRF) ในเดือนธันวาคม เผยให้เห็นการใช้แรงงานอย่างมิชอบในเรือนจำหลายแห่งของไทย รายงานพบว่าผู้ต้องขังถูกบังคับให้ทำงานให้กับบริษัทเอกชน โดยถูกขู่ว่าจะลงโทษ รวมทั้งการทุบตีและการยึดเวลาการปล่อยตัว ถ้าพวกเขาไม่สามารถทำตามโควตาการผลิตที่เข้มงวดได้ ผู้ต้องขังยังถูกบังคับให้ดื่มยา เพื่อไม่ให้สามารถแจ้งให้ญาติทราบถึงการปฏิบัติมิชอบต่อตนเอง เป็นการทำงานแบบบังคับ และได้รับค่าตอบแทนต่ำมาก หรือไม่ได้รับค่าตอบแทนเลย ข้อค้นพบที่บ่งชี้ถึงการประทุษร้ายมิชอบจากงานสืบสวนของ TRF นี้ ยังทำให้เกิดข้อกังวลต่อกรณีที่รัฐบาลผลักดันให้ส่งตัวผู้ต้องขังไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม

ในแง่ของพัฒนาการเชิงบวก ในปี 2564 จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังในประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวน 27% แม้ว่าจำนวนประชากรผู้ต้องขังยังคงอยู่ในระดับสูง และระบบทันตสุขภาพของไทยยังอยู่ในสภาพที่แออัดอย่างต่อเนื่อง แต่อัตราการกักขัง (occupancy level) ในระบบทันตสุขภาพโดยรวมได้ลดลงต่ำกว่าความจุทางการ (official capacity) ของระบบทันตสุขภาพโดยรวมในช่วงครึ่งปีหลัง

ผู้ต้องขังคดียาเสพติดยังคงเป็นประชากรส่วนใหญ่ต่อไป (เกือบ 82% ณ เดือนธันวาคม 2564) เมื่อเทียบกับจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังของประเทศไทยในปี 2564 กระทรวงยุติธรรมของไทยได้สนับสนุนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายยาเสพติดที่ควรดำเนินการมานานแล้ว ทั้งนี้เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ กฎหมายใหม่ที่ประกาศใช้ในปี 2564 เน้นที่การป้องกันและการบำบัด แทนที่จะลงโทษผู้ครอบครองยาเสพติดเพื่อเสพเพียงจำนวนน้อย ทั้งยังมีเป้าหมายเพื่อปรับบทลงโทษเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า ส่งออก ครอบครอง และใช้ยาเสพติด ให้ได้สัดส่วนกับความรุนแรงของความผิด นอกจากนี้ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายยาเสพติดยังส่งผลให้มีการลดการเอาผิดทางอาญากับความผิดเกี่ยวกับการผลิตและครอบครองใบกระท่อม ทำให้มีกรายกเลิกคดีต่อจำเลยประมาณ 12,000 คน ซึ่งก่อนหน้านี้เคยถูกศาลตัดสินว่ามีความผิดเกี่ยวกับใบกระท่อม และได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำเกือบ 10%

ประการสุดท้าย จำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารลดลงอย่างมากในปี 2564 ในเดือนธันวาคม 2564 จำนวนผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ลดลง 31% การลดลงของจำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหาร เป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มขาลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปรากฏให้เห็นอัตราการลดลง 59% ระหว่างเดือนมกราคม 2560 และธันวาคม 2564

รายงานสภาพเรือนจำประจำปี 2565 มุ่งประเมินอย่างเป็นอิสระต่อสภาพในเรือนจำของไทย เป็นการวิเคราะห์สถิติ ตัวเลข และแนวโน้มที่มีนัยสำคัญเกี่ยวกับระบบทัณฑสถานของไทย และนำเสนอพัฒนาการที่สำคัญ รายงานนี้ยังมี ข้อเสนอแนะที่นำไปปฏิบัติได้จริงหลายประการเพื่อปรับปรุงสภาพในเรือนจำ

รายงานสภาพเรือนจำประจำปี 2565 เป็นการจัดพิมพ์ต่อจากรายงานอีกสองฉบับของ FIDH และสสส.เกี่ยวกับสภาพในเรือนจำในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ได้แก่ “Behind the walls – A look at conditions in Thailand’s prisons after the coup” ตีพิมพ์เมื่อกุมภาพันธ์ 2560;¹ และ “Flawed models – Implementation of International Standards in Thailand’s ‘model’ prisons for women” ตีพิมพ์เมื่อในเดือนธันวาคม 2562²

1 FIDH, *Behind the walls – A look at conditions in Thailand’s prisons after the coup*, กุมภาพันธ์ 2560; https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_thailand_688a_web.pdf

2 FIDH, *Flawed models – Implementation of International Standards in Thailand’s ‘model’ prisons for women*, ธันวาคม 2562; <https://www.fidh.org/IMG/pdf/thailande744aweb.pdf>

รายการตัวย่อ

CAT	อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี
CEDAW	อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อสตรี
CRC	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
CRPD	อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ
DoC	กรมราชทัณฑ์
EM	กำไลอิเล็กทรอนิกส์
FIDH	International Federation for Human Rights
ICCPR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
ICESCR	กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
ICRC	คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ KKF บริษัท ขอนแก่นแหวน จำกัด
LGBTIQ	เลสเบี้ยน เกย์ ไบเซ็กชวล คนข้ามเพศ บุคคลอินเทอร์เซ็ก และควีเรียร์
NHRCT	คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
TRF	Thomson Reuters Foundation
UCL	สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน
UN	เลขาธิการสหประชาชาติ
UNGPs	หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน
UPR	กระบวนการทบทวนสิทธิมนุษยชนตามวาระ
WGAD	คณะทำงานว่าด้วยการควบคุมตัวโดยพลการ

ปี 2564 โดยสังเขป

พัฒนาการในเชิงลบ

- สภาพในเรือนจำต่ำกว่ามาตรฐาน
- มาตรการเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ
- การเอาเปรียบขูดรีดด้านแรงงาน

พัฒนาการเชิงบวก

- การลดลงอย่างต่อเนื่องของจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขัง
- ความพยายามที่สัมฤทธิ์ผลในการแก้ไขกฎหมายยาเสพติด
- การลดลงของจำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหาร

ตัวเลขในปี 2564

27%

อัตราการลดลงของจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขัง

20.17%

ร้อยละของผู้ต้องขังระหว่างคดี

81.86%

ร้อยละของผู้ต้องขังจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

31%

การลดลงของจำนวนผู้ต้องขังต้องโทษประหาร

42%

ร้อยละของผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำ

87,326

จำนวนของผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในเรือนจำทั่วประเทศตามที่มีการรายงาน³

185

จำนวนของผู้เสียชีวิตจากโควิด-19 ในเรือนจำทั่วประเทศตามที่มีการรายงาน⁴

95.5%

ร้อยละของผู้ต้องขังที่ได้รับวัคซีนครบสองเข็ม ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2564

³ ตั้งแต่ 12 พฤษภาคมถึง 31 ธันวาคม 2564

⁴ ตั้งแต่ 12 พฤษภาคมถึง 31 ธันวาคม 2564

1. กรณีนํ้า

รายงานสภาพเรือนจำประจำปี เป็นการทบทวนที่เป็นอิสระและครอบคลุมฉบับแรกและฉบับเดียวเกี่ยวกับสภาพในเรือนจำในประเทศไทย รายงานปี 2565 ครอบคลุมพัฒนาการ แนวโน้ม ข้อเท็จจริง และตัวเลข นับจากวันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม 2564 เป็นข้อมูลที่ได้มาจาก 1) การสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังที่เคยถูกควบคุมตัวช่วงที่มีการจัดทำรายงาน 2) บทความข่าวและรายงานที่น่าเชื่อถือ 3) รายงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ และ 4) เอกสารทางราชการที่เผยแพร่โดยหน่วยงานของรัฐบาลไทย และสถาบันอย่างอื่น

ในส่วนของการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง FIDH สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง 11 คน (ชายแปด และหญิงสามคน) ที่ถูกควบคุมตัว (และต่อมาได้รับการปล่อยตัว) ในช่วงเวลาต่าง ๆ ในปี 2564⁵ เป็นการสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม 2564 และ 25 มกราคม 2565 มีความเป็นไปได้ว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์เหล่านี้ จะสะท้อนถึงแนวโน้มและสภาพในเรือนจำอื่น ๆ ในประเทศ

2. สถิติ ตัวเลข แนวโน้มที่สำคัญ

ระบบราชทัณฑ์ของไทยมีคุณลักษณะสามประการดังต่อไปนี้มาเป็นเวลานาน 1) อัตราการคุมขังที่สูงทั้งชายและหญิง 2) ความแออัด และ 3) ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังคดีอาชญากรรม⁶

รัฐบาลไทยชุดต่าง ๆ ล้มเหลวที่จะปฏิรูปนโยบายอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้สามารถลดจำนวนประชากรผู้ต้องขังได้อย่างเป็นผลและยั่งยืน และปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตในทัณฑสถานให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ในปี 2564 จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังในประเทศไทยลดลง ตามข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ การลดลงโดยรวมของประชากรผู้ต้องขัง เป็นผลมาจากการปล่อยผู้ต้องขังผ่านการพระราชทานอภัยโทษ การลดโทษ และกลไกพักการลงโทษอย่างอื่น⁷ นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังดำเนินการคืบหน้าในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายยาเสพติดบางส่วน ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายนี้ เคยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีประชากรผู้ต้องขังในระดับสูงมาตลอด [โปรดดูด้านล่าง, 5 การแก้ไขกฎหมายยาเสพติดเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ] ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ต้องขังจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด แม้ว่าผู้ที่ถูกฝากขังบางส่วนอาจได้รับประโยชน์จากมาตรการปล่อยตัว แต่ร้อยละของผู้ต้องขังระหว่างคดี เปรียบเทียบกับประชากรผู้ต้องขัง ยังคงเพิ่มขึ้นตลอดทั้งปี [โปรดดู ด้านล่าง, 2.2. จำนวนของผู้ต้องขังระหว่างคดียังอยู่ในระดับสูง]

ปัญหาท้าทายของระบบทัณฑสถานไทยที่มีอยู่เดิม ยิ่งเลวร้ายลงจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในทัณฑสถานทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เป็นผลมาจากสภาพที่แออัดอย่างต่อเนื่อง การขาดบริการด้านสุขภาพ และการขาดบริการดูแลสุขภาพที่เหมาะสม⁸

5 ผู้ต้องขังชายแปดคนถูกกักตัวที่ 1) เรือนจำพิเศษกรุงเทพในกรุงเทพฯ; 2) เรือนจำอำเภอรัญบุรีในจังหวัดปทุมธานี; 3) เรือนจำชั่วคราววังสิตในจังหวัดปทุมธานี และ 4) เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้ต้องขังหญิงสามคนถูกกักตัวที่ 1) ทัณฑสถานหญิงกลางในกรุงเทพฯ; 2) ทัณฑสถานหญิงธนบุรีในกรุงเทพฯ และ 3) ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่

6 FIDH, *Behind the walls - A look at conditions in Thailand's prisons after the coup*, กุมภาพันธ์ 2560; FIDH, *Flawed models - Implementation of International Standards in Thailand's 'model' prisons for women*, ธันวาคม 2562

7 กรมราชทัณฑ์, *A Year of Quick Wins "365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ"*, 30 ธันวาคม 2564

8 FIDH, ประเทศไทย: *Joint letter on prison conditions and COVID-19*, 19 กรกฎาคม 2564

ในปัจจุบัน ระบบทัศนสถานของไทยประกอบด้วยเรือนจำและทัศนสถาน 143 แห่ง โดยมีความจุทางการรวมที่ 310,157 คน⁹

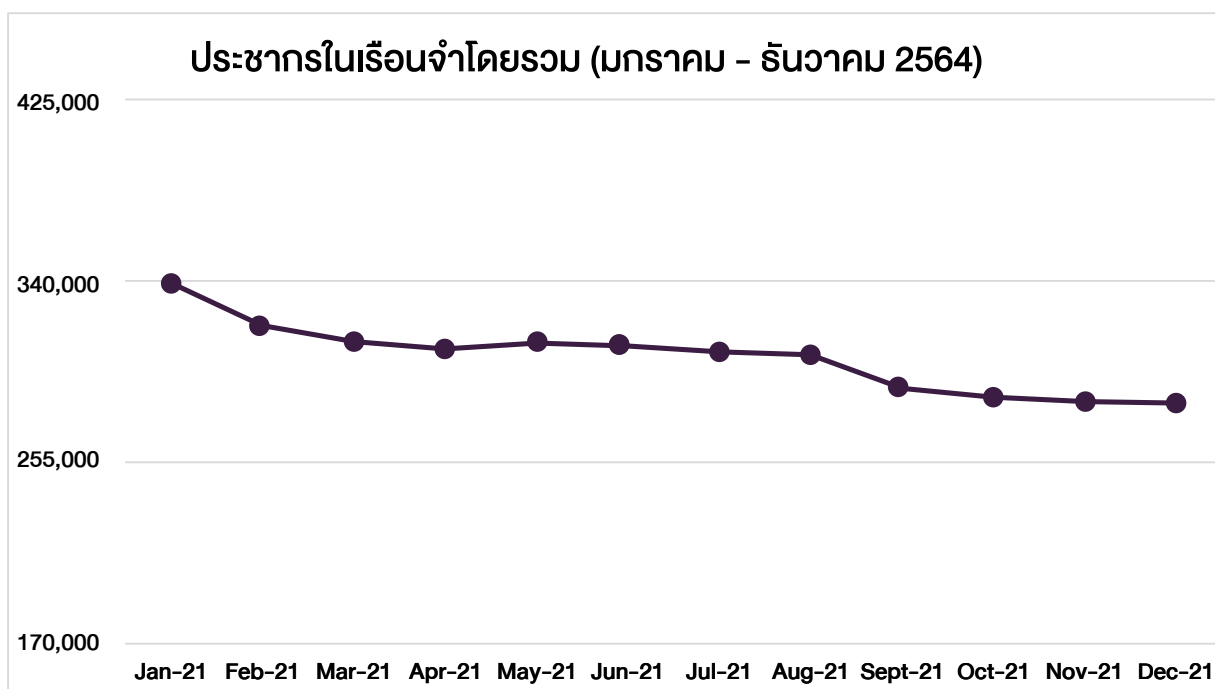
ต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์แนวโน้มสำคัญบางประการในระบบทัศนสถานของประเทศไทย และจำนวนประชากรระหว่างเดือนมกราคมและธันวาคม 2564

2.1. จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังลดลง

ระหว่างเดือนมกราคมและธันวาคม 2564 ประชากรผู้ต้องขังของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564 จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังอยู่ที่ 282,620 คน (ชาย 249,678 คน และหญิง 32,942 คน) ตัวเลขนี้ลดลง 27% นับจากวันที่ 1 มกราคม 2564 ซึ่งขณะนั้นจำนวนประชากรอยู่ที่ 388,806 คน (ชาย 296,429 คน และหญิง 42,377 คน)

จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขัง (มกราคม - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2564	296,429	42,377	338,806
กุมภาพันธ์ 2564	279,454	39,628	319,082
มีนาคม 2564	273,657	37,948	311,605
เมษายน 2564	270,704	37,206	307,910
พฤษภาคม 2564	273,465	37,365	310,830
มิถุนายน 2564	272,369	36,913	309,282
กรกฎาคม 2564	270,599	36,408	307,007
สิงหาคม 2564	269,475	35,972	305,447
กันยายน 2564	255,986	33,346	289,332
ตุลาคม 2564	252,207	32,975	285,182
พฤศจิกายน 2564	250,644	32,686	283,330
ธันวาคม 2564	249,678	32,942	282,620

9 ความจุทางการ คือจำนวนผู้ต้องขังสูงสุดที่ระบบทัศนสถานจะสามารถรองรับได้โดยไม่เกิดสภาพที่แออัด ทั้งนี้ตามมาตรฐานที่กำหนดในประเทศนั้น ๆ

แม้จะมีแนวโน้มที่ลดลงในปี 2564 จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังยังถือว่าสูงอยู่ โดยจำนวนที่บันทึกได้ในเดือนธันวาคม 2564 ต่ำกว่าตัวเลขเดือนมกราคม 2560 เพียงเล็กน้อย ซึ่งขณะนั้นมีจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังอยู่ที่ 289,675 คน¹⁰

จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขัง (มกราคม 2560 - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2560	250,339	39,336	289,675
มกราคม 2561	N/A	N/A	N/A
มกราคม 2562	326,439	49,324	375,763
มกราคม 2563	320,737	47,256	367,993
มกราคม 2564	296,429	42,377	338,806
ธันวาคม 2564	249,678	32,942	282,620

¹⁰ จำนวนประชากรสูงสุดอยู่ที่เดือนพฤษภาคม 2562 ซึ่งในขณะนั้นจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังในประเทศไทยอยู่ที่ 386,902 คน

ประเภทของความผิด (ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564)				
ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	%
คดีอาสพติด	164,698	22,506	187,204	83.44
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์	11,543	2,445	13,988	6.24
ความผิดเกี่ยวกับชีวิต	10,146	304	10,450	4.66
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	6,401	185	6,586	2.94
ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย	1,026	30	1,056	0.47
ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชน	41	1	42	0.02
อื่น ๆ	4,414	605	5,019	2.24
รวม	198,269	26,076	224,345	100.00

ระยะเวลาการกำหนดโทษ (ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564)				
ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	%
น้อยกว่า 3 เดือน	139	30	169	0.08
มากกว่า 3-6 เดือน	1,268	146	1,414	0.63
มากกว่า 6 เดือน – 1 ปี	2,749	217	2,966	1.32
มากกว่า 1-2 ปี	18,774	2,632	21,406	9.54
มากกว่า 2-5 ปี	75,066	9,452	84,518	37.67
มากกว่า 5-10 ปี	36,909	4,237	41,146	18.34
มากกว่า 10-15 ปี	19,255	3,404	22,659	10.10
มากกว่า 15-20 ปี	11,455	1,928	13,383	5.97
มากกว่า 20-50 ปี	23,988	3,329	27,317	12.18
มากกว่า 50 ปี	1,019	102	1,121	0.50
จำคุกตลอดชีวิต	2,615	328	2,943	1.31
โทษประหาร	64	6	70	0.03
จำแนกไม่ได้	4,968	265	5,233	2.33
รวม	198,269	26,076	224,345	100.00

2.2. จำนวนของผู้ต้องขังระหว่างคดียังอยู่ในระดับสูง

แม้ประชากรผู้ต้องขังจะลดลง และมีความพยายามลดความแออัดในเรือนจำ แต่ประเทศไทยยังคงมีจำนวนผู้ต้องหาจำนวนมากที่ถูกควบคุมตัวระหว่างคดี ทำให้เกิดภาระอย่างมากต่อระบบทัณฑสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการระบาดของโควิด-19¹¹

ตามสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ สัดส่วนของผู้ต้องขังระหว่างคดี เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนรวม พบว่ามีจำนวนสูงขึ้นเล็กน้อยตลอดทั้งปี 2564 ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564 มีผู้ต้องขังระหว่างคดีจำนวน 57,005 คน หรือ 20.17% ของจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังของประเทศไทย เพิ่มขึ้นจากเดือนมกราคม 2564 ซึ่งขณะนั้นมีผู้ต้องขังระหว่างคดีจำนวน 16.50%

ประเภทของผู้ต้องขัง (ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564)				
ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ (%)
นักโทษเด็ดขาด	198,584	26,090	224,674	79.50
ผู้ต้องขังระหว่าง	50,266	6,739	57,005	20.17
อุกฤษณ์-ฎีกา	20,738	2,494	23,232	8.22
ไต่สวน-พิจารณา	14,232	2,254	16,486	5.83
สอบสวน	15,296	1,991	17,287	6.12
เยาวชนที่ฝากขัง	19	0	19	0.01
ผู้ถูกกักกัน ¹²	36	8	44	0.02
ผู้ต้องกักขัง	773	105	878	0.31
รวม	249,678	32,942	282,620	100.00

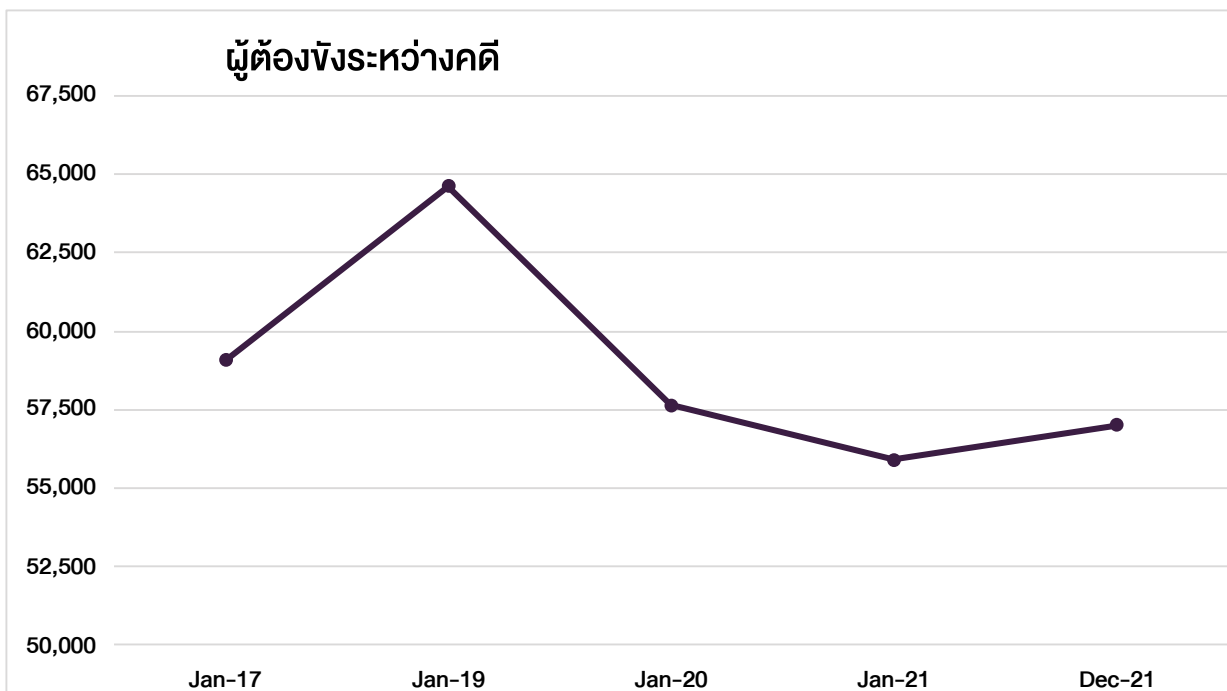
จำนวนของผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวระหว่างคดี (มกราคม - ธันวาคม 2564)		
เดือน/ปี	ผู้ต้องขังระหว่างคดี	%
มกราคม 2564	55,907	16.50
กุมภาพันธ์ 2564	55,596	17.42
มีนาคม 2564	59,709	19.16
เมษายน 2564	58,842	19.11
พฤษภาคม 2564	59,995	19.30
มิถุนายน 2564	59,907	19.37
กรกฎาคม 2564	57,224	18.63
สิงหาคม 2564	55,192	18.06
กันยายน 2564	52,149	18.02
ตุลาคม 2564	52,865	18.53
พฤศจิกายน 2564	56,042	19.78
ธันวาคม 2564	57,005	20.17

11 สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ, 31 มีนาคม 2563

12 กักกัน คือการควบคุมผู้กระทำความผิดติดนิสัยไว้ในเขตกำหนด เพื่อป้องกันการกระทำความผิด เพื่อตัดนิสัย

จำนวนของผู้ต้องขังระหว่างคดีพินพวนระหว่างปี 2560 และ 2564 โดยมีจำนวนสูงสุดในเดือนมกราคม 2562 ที่ 64,621 คน จำนวนของผู้ต้องขังระหว่างคดีที่บันทึกได้ในเดือนธันวาคม 2564 ต่ำกว่าตัวเลขเดือนมกราคม 2560 เพียงเล็กน้อย โดยในขณะนั้นผู้ถูกควบคุมตัวระหว่างคดีอยู่ที่ 59,070 คน

จำนวนผู้ต้องขังระหว่างคดี (มกราคม - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2560	51,654	7,416	59,070
มกราคม 2561	N/A	N/A	N/A
มกราคม 2562	56,292	8,329	64,621
มกราคม 2563	50,661	6,992	57,653
มกราคม 2564	49,316	6,591	55,907
ธันวาคม 2564	50,266	6,739	57,005

2.3. ความแออัดยังคงอยู่ต่อไป

ตามข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ เรือนจำและทัณฑสถาน 143 แห่งในประเทศไทย สามารถรองรับผู้ต้องขังได้ 310,157 คน¹³ ซึ่งหมายถึงว่า เกือบทั้งครึ่งปี 2564 (มกราคมถึงพฤษภาคม) อัตราการกักขังในระบบทัณฑสถาน สูงกว่าความจุอย่างเป็นทางการ [โปรดดู ด้านบน, 2.1. จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังลดลง]

อย่างไรก็ดี อัตราการกักขังแทบไม่ได้เป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงสภาพความแออัดในเรือนจำไทย ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กรมราชทัณฑ์ได้ปิดปิดสภาพความแออัด โดยเพิ่มความจุทางการของระบบทัณฑสถานของไทยด้วยการก่อสร้างขึ้น

13 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

นอนเพิ่มเติมในเรือนนอนของเรือนจำ 81 แห่งทั่วประเทศ¹⁴ ส่งผลให้ความสามารถใน “การรองรับ” ผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอีก 38,473 คน¹⁵ นอกจากนี้ การคำนวณอัตราการกักขังของกรมราชทัณฑ์ยังคิดจากพื้นที่ 1.2 ตรม.ต่อผู้ต้องขังแต่ละคน ถือว่าเป็นตัวเลขที่ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเทียบกับมาตรฐานระหว่างประเทศ [โปรดดู ด้านล่าง, 7.1. เรือนนอนและพื้นที่รวมแออัด เครื่องนอนไม่เพียงพอ]

2.4. มาตรการกึ่งการควบคุมตัวยังคงต่ำกว่าเป้าหมาย

มาตรการใหม่ที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ ยังคงต่ำกว่าเป้าหมาย

ในเดือนพฤษภาคม ขณะที่โรคโควิด-19 แพร่ระบาดอย่างรวดเร็วในเรือนจำทั่วประเทศ [โปรดดู ด้านล่าง, 3. มาตรการเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ] นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม คาดการณ์ว่า จะสามารถปล่อยตัวผู้ต้องขัง 50,000 คนได้ภายในเดือนมิถุนายน เป็นส่วนหนึ่งของแผนฉุกเฉินในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในทัณฑสถาน¹⁶ กรมราชทัณฑ์ระบุว่า ผู้ต้องขังสามารถร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจ เพื่อขอปล่อยตัวชั่วคราว และจะมีการขยายคุณสมบัติของผู้ที่สามารถขอพักการลงโทษได้ โดยผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจะต้องสวมกำไลอิเล็กทรอนิกส์¹⁷ กรมราชทัณฑ์ระบุว่า อยู่ระหว่างพิจารณาลดโทษให้กับผู้ต้องขัง และสนับสนุนการประกันตัวสำหรับผู้ต้องขังระหว่างคดีบางส่วน¹⁸

อย่างไรก็ดี ตามตัวเลขของกรมราชทัณฑ์ ระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคมและ 1 กรกฎาคม มีการปล่อยตัวผู้ต้องขังเพียง 29,499 คนทั่วประเทศ และจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังไม่ได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ¹⁹ เมื่อถึงสิ้นปี จำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังลดลง 28,210 คน (หรือ 9%)

การพระราชทานอภัยโทษสำหรับผู้ต้องขัง ยังคงเป็นวิธีการลดประชากรผู้ต้องขังที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในปี 2564 นักโทษเด็ดขาดได้รับการปล่อยตัวจากการพระราชทานอภัยโทษในสองโอกาสคือ 27 กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของรัชกาลที่ 10 และ 5 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของรัชกาลที่ 9 มีรายงานคาดการณ์ว่า ผู้ต้องขังประมาณ 30,000 คนได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำทั่วประเทศ โดยเป็นผลมาจากการพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของรัชกาลที่ 10²⁰ และคาดการณ์ว่า ผู้ต้องขังประมาณ 32,000 คน จะได้รับการปล่อยตัวในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของรัชกาลที่ 9²¹

จากสถิติของกรมราชทัณฑ์ ระหว่างเดือนมกราคม 2564 และธันวาคม 2564 นักโทษเด็ดขาด 42,890 คนได้รับการปล่อยตัวจากการพักการลงโทษ ตามมาตรา 52(7)²² ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (แก้ไขเพิ่มเติมปี 2560)²³ ตามกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562 นักโทษเด็ดขาดที่มีคุณสมบัติได้รับการพักการลงโทษ รวมถึงผู้ที่ใช้โทษจนเกือบหมดแล้ว เป็นผู้มีความประพฤติดี และกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง²⁴

14 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

15 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

16 Nation, 50,000 inmates set for release as Covid explosion hits Thai prisons, 17 พฤษภาคม 2564; Bangkok Post, Govt considers releasing 50,000 inmates as Covid hits prisons, 18 พฤษภาคม 2564

17 Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

18 Bangkok Post, ‘Parole or reduced sentences’: Inmates face fierce overcrowding, Covid, 20 พฤษภาคม 2564

19 FIDH, ประเทศไทย: Joint Letter on Prison Conditions and Covid-19, 19 กรกฎาคม 2564

20 มติชน, ผู้ต้องขังกว่า 2 แสน ได้รับพระราชทานอภัยโทษ 2564 ‘ลดวันต้องโทษ’, 27 กรกฎาคม 2564 [ภาษาไทย]

21 มติชน, อธิบดีราชทัณฑ์ เผยผู้ต้องขัง 1.3 แสนราย ได้รับพระราชทานอภัยโทษ, 5 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

22 มาตรา 52(7) ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 กำหนดว่า “พักการลงโทษเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือนหรือหนึ่งในสามของกำหนดโทษตามหมายศาลในขณะนั้นแล้วแต่อย่างไรก็ตามจะมากกว่า หรือไม่น้อยกว่าสิบปีในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตที่มีการเปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตเป็นโทษจำคุกมีกำหนดเวลา และกำหนดระยะเวลาที่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดเท่ากับกำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่ ทั้งนี้ ในการคำนวณระยะเวลาการพักการลงโทษ ถ้ามีวันลดวันต้องโทษจำคุกตาม (6)ให้นำมารวมกับระยะเวลาในการพักการลงโทษด้วย โดยในการพักการลงโทษ ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการพักการลงโทษ”

23 กรมราชทัณฑ์, สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ปล่อยตัว ปี 2564, 9 มีนาคม 2565; http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_dist_month.php?year=2021; กรมราชทัณฑ์, สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ปล่อยตัว ปี 2565, 9 มีนาคม 2565; http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_dist_month.php?year=2022

24 ราชกิจจานุเบกษา, กฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษ และได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562, 14 มกราคม 2562 [ภาษาไทย]

มีความพยายามที่จะส่งเสริมการใช้กักขังผู้ต้องขังที่ได้รับการพักการลงโทษ²⁵ ตามข้อมูลของนายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในเดือนพฤศจิกายน 2564 มีการปล่อยผู้ต้องขัง 80,000 คนที่ได้รับการติดกักขัง²⁶

แม้จะมีประกาศบางฉบับเกี่ยวกับการปล่อยตัวผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นการพักการลงโทษพิเศษเพื่อหยุดยั้งการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำ ซึ่งรวมถึงผู้ที่ป่วยหนัก พิกัดทางกาย และผู้ที่มีอายุกว่า 60 ปีขึ้นไป แต่ไม่มีข้อมูลอย่างเป็นทางการว่า มีผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวตามมาตรการนี้มากน้อยเพียงใด²⁷

2.5. ผู้ต้องขังจำนวนมากถูกคัดสรรจากคดียาเสพติด

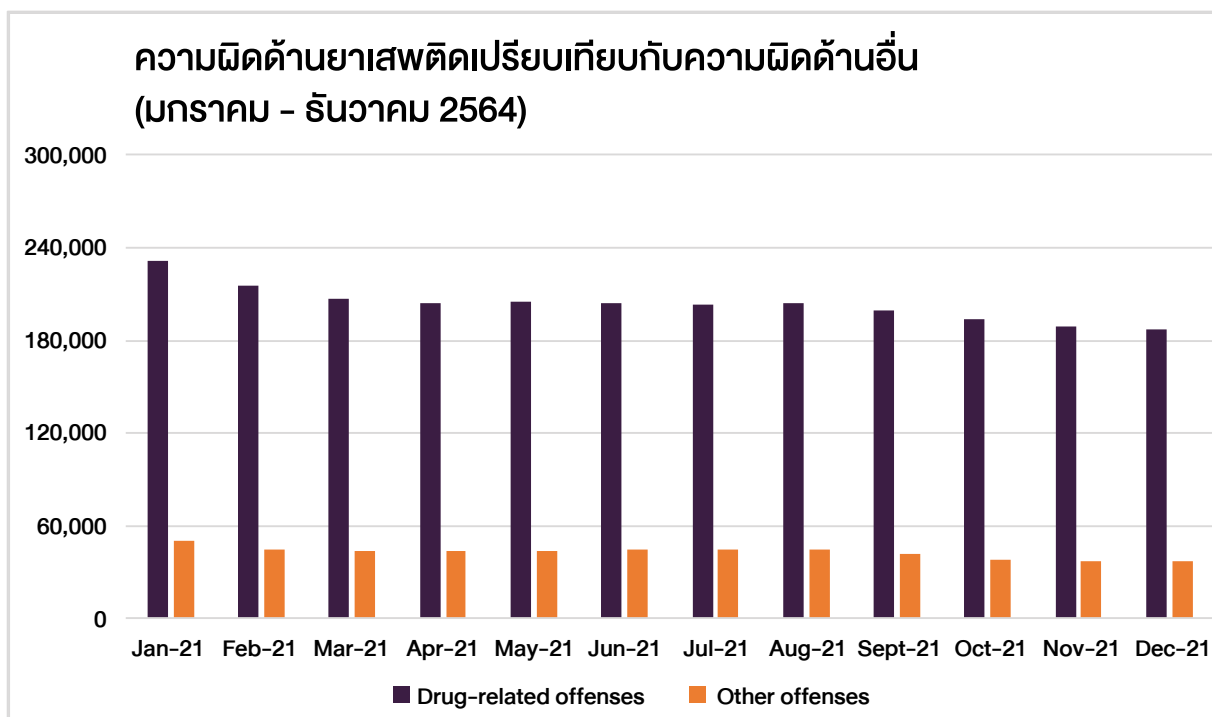
แม้ความพยายามแก้ไขกฎหมายยาเสพติดเพื่อลดระยะเวลาโทษจำคุกสำหรับคดียาเสพติดที่ไม่รุนแรงจะประสบความสำเร็จ [โปรดดู ด้านล่าง, 5. การแก้ไขกฎหมายยาเสพติดเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ] การจำคุกจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดก็ยังคงอยู่ในระดับสูงจนน่าตกใจ ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564 จำนวนรวมของผู้ต้องขังจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดอยู่ที่ 231,362 คน (หรือ 81.86% ของจำนวนรวมของประชากรผู้ต้องขังทั้งหมด) ในจำนวนนี้ มีผู้ต้องขังชาย 203,862 คน และหญิง 27,500 คน ตัวเลขนี้ยังคงสม่ำเสมอตลอดทั้งปี 2564

ผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด (มกราคม - ธันวาคม 2564)				
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม	%
มกราคม 2564	238,516	35,771	274,287	80.96
กุมภาพันธ์ 2564	226,476	33,794	260,270	81.57
มีนาคม 2564	221,413	32,083	253,496	81.35
เมษายน 2564	218,986	31,301	250,287	81.29
พฤษภาคม 2564	221,431	31,318	252,749	81.31
มิถุนายน 2564	220,648	30,874	251,522	81.32
กรกฎาคม 2564	219,127	30,390	249,517	81.27
สิงหาคม 2564	218,116	30,009	248,125	81.23
กันยายน 2564	209,335	28,428	237,763	82.18
ตุลาคม 2564	206,614	28,052	234,666	82.29
พฤศจิกายน 2564	205,005	27,495	232,500	82.06
ธันวาคม 2564	203,862	27,500	231,362	81.86

25 มติชน, “กักขังผู้ต้องขังที่พ้นโทษ (กึ่งอิสระ) นอกเรือนจำ ลดคนล้นคุก ลดความแออัด, 15 กันยายน 2563 [ภาษาไทย]; มติชน, ก.ยุติธรรม นำร่อง “สมุทรปราการ โมเดล” ติดกักขัง EM ปล่อยนักโทษทำงาน บ.เอกชน, 11 ตุลาคม 2564 [ภาษาไทย]

26 ไทยรัฐ, สมศักดิ์ตอบกระทู้สภาเกี่ยวกับความแออัดในเรือนจำ, การสร้างงาน, การลดอัตราโทษจำคุก, 23 พฤศจิกายน 2563 [ภาษาไทย]

27 กรมราชทัณฑ์, แรงกดดันโทษ นักโทษเด็ดขาด ที่ป่วยหนัก พิกัด และอายุ 70 ปีหรือกว่านั้น และนักโทษเด็ดขาดสูงวัยกว่า 60 ปี, 16 เมษายน 2564 [ภาษาไทย]; Bangkok Post, ‘Parole or reduced sentences’, 20 พฤษภาคม 2564; Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

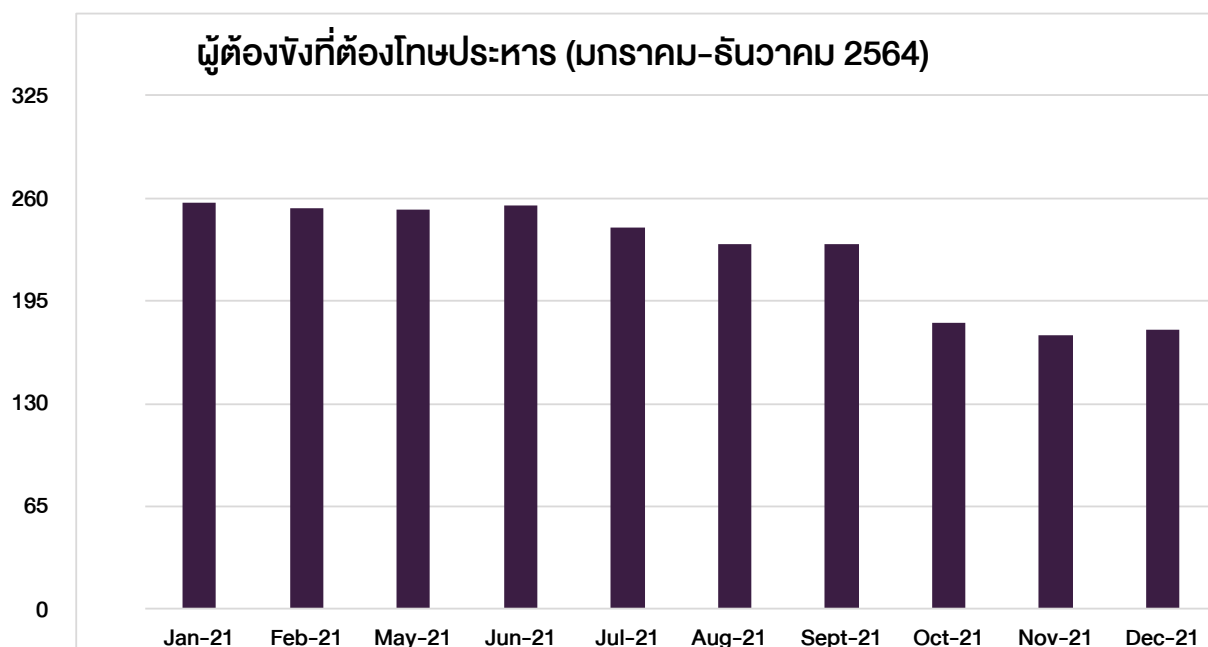
ระหว่างเดือนมกราคม 2560 และธันวาคม 2564 จำนวนผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวด้วยความผิดด้านยาเสพติดเพิ่มขึ้น 11% จาก 208,391 คนในเดือนมกราคม 2560 เป็น 231,362 คนในเดือนธันวาคม 2564

ผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวด้วยความผิดด้านยาเสพติด (มกราคม 2560 - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2560	176,212	32,179	208,391
มกราคม 2561	N/A	N/A	N/A
มกราคม 2562	247,423	40,626	288,049
มกราคม 2563	252,557	39,481	292,038
มกราคม 2564	238,516	35,771	274,287
ธันวาคม 2564	203,862	27,500	231,362

2.6. จำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารลดลงอย่างต่อเนื่อง

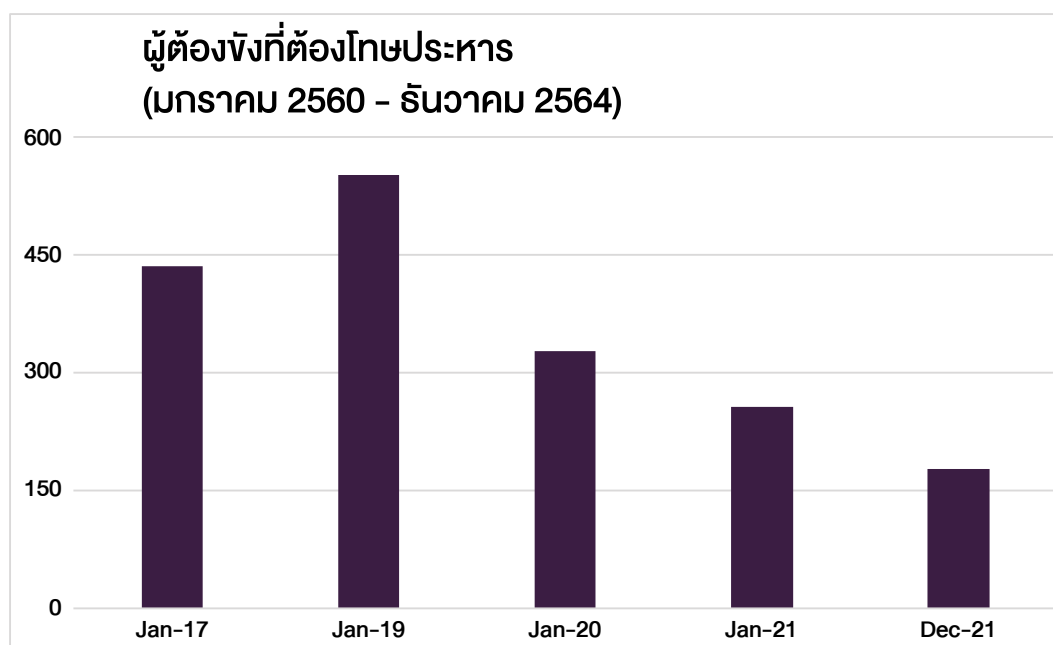
ตัวเลขอย่างเป็นทางการของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งให้เห็นการลดลงอย่างต่อเนื่องของจำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารตลอดทั้งปี 2564 เดือนมกราคม 2564 มีผู้ต้องโทษประหารจำนวน 257 คน (ชาย 228 และหญิง 29 คน) เมื่อถึงเดือนธันวาคม 2564 จำนวนผู้ต้องโทษประหารลดลง 31% เหลือ 177 คน (ชาย 152 และหญิง 25 คน)

ผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหาร (มกราคม - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2564	228	29	257
กุมภาพันธ์ 2564	221	33	254
มีนาคม 2564	N/A	N/A	N/A
เมษายน 2564	N/A	N/A	N/A
พฤษภาคม 2564	224	29	253
มิถุนายน 2564	225	30	255
กรกฎาคม 2564	211	30	241
สิงหาคม 2564	205	26	231
กันยายน 2564	206	25	231
ตุลาคม 2564	159	22	181
พฤศจิกายน 2564	151	22	173
ธันวาคม 2564	152	25	177

การลดลงของจำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารในปี 2564 เป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มการใช้โทษประหารที่ลดลงต่อเนื่องมาแต่ปี 2560 ในเดือนมกราคม 2560 จำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารอยู่ที่ 453 คน และเพิ่มจำนวนขึ้นสูงสุดที่ 552 คนในเดือนมกราคม 2562 ก่อนจะลดลง จำนวนที่บันทึกได้ในเดือนธันวาคม 2564 ถือเป็นการลดลงฉับพลันถึง 59% เทียบกับเดือนมกราคม 2560

ผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหาร (มกราคม 2560 - ธันวาคม 2564)			
เดือน/ปี	ชาย	หญิง	รวม
มกราคม 2560	364	71	435
มกราคม 2561	N/A	N/A	N/A
มกราคม 2562	466	86	552
มกราคม 2563	267	60	327
มกราคม 2564	228	29	257
ธันวาคม 2564	152	25	177

อย่างไรก็ดี ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดยังคงเป็นสัดส่วนที่สูงมากของความผิดที่ได้รับโทษประหาร ในเดือนธันวาคม 2564 62% ของผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารคือผู้ถูกศาลตัดสินว่ามีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งถือว่าเป็นความผิดที่ไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของ “อาชญากรรมที่ร้ายแรงสุด” ที่สามารถใช้โทษประหารได้ตามมาตรฐานระหว่างประเทศ ในปี 2564 อัตราผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารในคดียาเสพติดยังอยู่ในระดับสูงตลอดทั้งปี ตรงข้ามกับการลดลงของผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารในปีเดียวกัน

ผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารจากความผิดด้านยาเสพติดเปรียบเทียบกับความผิดอย่างอื่น (มกราคม 2564 – ธันวาคม 2564)

เดือน/ปี	ความผิดด้านยาเสพติด	ความผิดอย่างอื่น	รวม	%
มกราคม 2564	162	95	257	63.03
กุมภาพันธ์ 2564	163	91	254	64.17
มีนาคม 2564	N/A	N/A	N/A	N/A
เมษายน 2564	N/A	N/A	N/A	N/A
พฤษภาคม 2564	157	96	253	62.05
มิถุนายน 2564	157	98	255	61.56
กรกฎาคม 2564	159	82	241	65.97
สิงหาคม 2564	151	80	231	65.36
กันยายน 2564	146	85	231	63.20
ตุลาคม 2564	115	66	181	63.53
พฤศจิกายน 2564	107	66	173	61.84
ธันวาคม 2564	110	67	177	62.14

แม้จำนวนผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารจะลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่ร้อยละของผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารจากความผิดด้านยาเสพติด เมื่อเปรียบเทียบกับความผิดอย่างอื่น ได้เพิ่มขึ้นจาก 49% ในเดือนมกราคม 2560 เป็น 62% ในเดือนธันวาคม 2564

ผู้ต้องขังที่ต้องโทษประหารจากความผิดด้านยาเสพติดเปรียบเทียบกับความผิดอย่างอื่น (มกราคม 2560 – ธันวาคม 2564)

เดือน/ปี	ความผิดด้านยาเสพติด	อื่น ๆ	รวม	%
มกราคม 2560	214	222	436	49.08
มกราคม 2561	N/A	N/A	N/A	N/A
มกราคม 2562	319	233	552	57.78
มกราคม 2563	206	121	327	62.99
มกราคม 2564	162	95	257	63.03
ธันวาคม 2564	110	67	177	62.14

2.7. อัตราการกระทำผิดซ้ำสูง

ตามสถิติของกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564 ในจำนวนนักโทษเด็ดขาด 94,512 คน เป็นนักโทษที่กระทำผิดซ้ำ 224,345 คน (42%)

นักโทษเด็ดขาด จำแนกตามจำนวนครั้งที่ถูกคุมขัง (ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564)				
จำนวนครั้งที่ถูกคุมขัง	ชาย	หญิง	รวม	%
คุมขังครั้งที่ 1	109,616	17,964	127,580	56.87
คุมขังครั้งที่ 2	61,572	6,082	67,654	30.16
คุมขังครั้งที่ 3	18,025	1,344	19,369	8.63
คุมขังครั้งที่ 4	4,728	359	5,087	2.27
คุมขังครั้งที่ 5 หรือกว่านั้น	2,210	192	2,402	1.07
คุมขังครั้งที่ 2-5 หรือกว่านั้น	86,535	7,977	94,512	42.13
ไม่ได้จำแนก	2,118	135	2,253	1.00
รวม	198,269	26,076	224,345	100.00

2.8. การจัดสรรงบประมาณสำหรับผู้ต้องขัง

ในปีงบประมาณ 2564 (นับจากวันที่ 1 ตุลาคม 2563 ถึง 30 กันยายน 2564) กรมราชทัณฑ์ได้รับงบประมาณ 14,195 พันล้านบาท (ประมาณ 427 ล้านเหรียญ)²⁸ ในการบริหารงานเรือนจำ²⁹ สูงขึ้น 22% เมื่อเทียบกับปี 11,610 พันล้านบาท (ประมาณ 386 ล้านเหรียญ) ที่กรมราชทัณฑ์ได้ในปี 2560³⁰ ในปีงบประมาณ 2565 งบประมาณลดลงเหลือ 13,528 พันล้านบาท (ประมาณ 407 ล้านเหรียญ) (หรือลดลง 4.93%)³¹

ตามข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศได้รับการจัดสรรงบประมาณประจำปี 1,380 บาทต่อผู้ต้องขังชาย (ประมาณ 42 เหรียญ) และ 1,600 บาท (ประมาณ 48 เหรียญ) ต่อผู้ต้องขังหญิง เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งของจำเป็นขั้นพื้นฐานรวมทั้งเสื้อผ้า เครื่องนอน อาหารนํ้าดื่ม อุปกรณ์สำหรับกินอาหารและบริการการแพทย์³² หมายความว่ามีการจัดสรรงบประมาณเพียง 3.7 บาท (0.11 เหรียญ) ต่อวัน หรือ 115 บาท (.46 เหรียญ) ต่อเดือนสำหรับผู้ต้องขังชายแต่ละคน และ 4.3 บาท (0.13 เหรียญ) ต่อวัน หรือ 113 บาท (3.40 เหรียญ) ต่อเดือน สำหรับผู้ต้องขังหญิงแต่ละคน

นอกจากนั้น ตามนโยบายป้องกันโควิด-19 เมื่อเดือนพฤษภาคม 2564 กรมราชทัณฑ์ยังจัดสรรงบประมาณ 750,000 บาท (22,556 เหรียญ) ให้กับเรือนจำทั่วประเทศสำหรับจัดซื้ออุปกรณ์ป้องกันที่จำเป็น เช่น หน้ากากอนามัย เจลล้างมือ และเทอร์โมมิเตอร์³³ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานั้น ประเทศไทยมีประชากรผู้ต้องขังทั้งหมด 310,830 คน ส่งผลให้มีการใช้เงินโดยเฉลี่ยเพียง 2.41 บาท (0.07 เหรียญ) ต่อผู้ต้องขังหนึ่งคนสำหรับการป้องกันโรคโควิด-19³⁴

28 1 เหรียญ = 33.25 บาท

29 สำนักงานงบประมาณของรัฐบาล, รายงานการวิเคราะห์งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565, 14 กันยายน 2564; https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/download/article/article_20210813153433.pdf [ภาษาไทย]

30 สำนักงานงบประมาณของรัฐบาล, เปรียบเทียบงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 - 2562, 14 มีนาคม 2565; https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/ewt_dl_link.php?nid=509 [ภาษาไทย]

31 สำนักงานงบประมาณของรัฐบาล, รายงานการวิเคราะห์งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565, 14 กันยายน 2564; https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/download/article/article_20210813153433.pdf [ภาษาไทย]

32 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564

33 กรมราชทัณฑ์, จัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19), 11 พฤษภาคม 2564; <http://www.correct.go.th/infosaraban64/letter/filepdf/1620712991.pdf?fbclid=IwAR3fYrZBASGA3pWFTSjQMC5fAIYEq-MP-ZBXNeg-pFG4azkPEn2fNUwySoY> [ภาษาไทย]

34 Thai PBS, Only a few Baht per inmate for COVID-19 prevention in prisons, says former Transport Minister, 18 พฤษภาคม 2564

3. มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ

มาตรการที่ล่าช้าและไม่เพียงพอต่อการรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของไวรัสในทัณฑสถานทั่วประเทศ

ในเดือนพฤษภาคม 2564 จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 พุ่งสูงในทัณฑสถานทั่วยุทธศาสตร์ไทย ในช่วงการระบาดรอบสามของประเทศซึ่งเริ่มเมื่อเดือนเมษายน 2564 ความรุนแรงของสถานการณ์โควิด-19 ในระบบทัณฑสถาน เริ่มปรากฏเป็นข่าวเมื่อนักเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยอย่างน้อยแปดคน ถูกขังในเรือนจำต่าง ๆ และตรวจพบว่าติดเชื้อระหว่างการควบคุมตัวระหว่างคดี หรือไม่นานหลังได้รับการประกันตัวออกมา³⁵

กรมราชทัณฑ์ให้ข้อมูลกับสาธารณะเป็นครั้งแรกเกี่ยวกับระลอกการติดเชื้อโควิด-19 ในทัณฑสถานเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม³⁶ หลังจากนั้นก็เริ่มให้สถิติจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในทัณฑสถานอย่างสม่ำเสมอ ตามตัวเลขของกรมราชทัณฑ์ ระหว่างวันที่ 12 พฤษภาคม ถึง 31 ธันวาคม มีรายงานผู้ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 87,326 คนในทัณฑสถานทั่วประเทศ และมีผู้เสียชีวิต 185 คน ในหลายเรือนจำ การระบาดส่งผลกระทบต่อประชากรจำนวนมาก บางกรณีคิดเป็นถึงกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้ต้องขัง³⁷ กรมราชทัณฑ์อ้างว่า จำนวนผู้ติดเชื้อที่สูงเป็นผลมาจากการตรวจหาเชื้ออย่างกว้างขวาง³⁸ แม้จะไม่มีสถิติการตรวจหาเชื้ออย่างเป็นองค์รวมก็ตาม³⁹

3.1 การขาดความพร้อมในการรับมือ

นับแต่เริ่มการระบาดของโรคโควิด-19 ในปี 2563 เรือนจำและทัณฑสถานก็มีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโควิด-19 แล้ว⁴⁰ ความแออัดที่คงอยู่มาต่อเนื่องทำให้การรักษาระยะห่างทางกายภาพแทบจะเป็นไปไม่ได้⁴¹ สภาพการดำรงชีวิตที่คับแคบและขาดสุขอนามัยในทัณฑสถาน ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งให้เกิดการระบาดและการกระจายของโควิด-19 อย่างรวดเร็ว

แม้จะปรากฏให้เห็นตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มการระบาดของไวรัสว่า มีปัญหาท้าทายและผลกระทบร้ายแรงที่อาจเกิดขึ้น แต่มาตรการของกรมราชทัณฑ์เพื่อป้องกันการระบาดของไวรัส ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิภาพของผู้ต้องขัง และไม่สามารถควบคุมการแพร่ระบาดของไวรัสในเรือนจำได้⁴²

แม้จะมีระเบียบการคัดกรองและการกักตัวผู้ต้องขัง แต่ก็ไม่ได้มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและเป็นระบบกับผู้ต้องขังทุกคน อดีตผู้ต้องขังบางส่วนบอกว่า พวกเขาไม่ได้รับการตรวจหาเชื้อโควิด-19 ในช่วงที่รับตัวเข้าเรือนจำ แต่กลับได้ตรวจหลังกักตัวไปแล้วสามหรือสี่วัน บางคนระบุว่า เฉพาะคนที่แสดงอาการรุนแรงจึงจะได้รับการตรวจหาเชื้อ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพคนหนึ่งให้ความเห็นว่า “ขนาดตอนตรวจวัดอุณหภูมิ ถ้าใครมีอุณหภูมิเกิน 37 องศา ผู้ช่วยผู้คุมก็จะบอกให้เขาใช้น้ำล้างหน้า ก่อนจะตรวจอุณหภูมิอีกครั้ง [...] จึงไม่มีใครรู้ว่าใครที่ป่วยเป็นโรคโควิด-19”⁴³ ไม่มีการตรวจหาเชื้อตอนที่ผู้ต้องขังกักตัวจนครบกำหนด⁴⁴

35 Channel News Asia, Almost 3,000 inmates, officials in Thai prisons test positive for COVID-19, 12 พฤษภาคม 2564; ประชาไท, 2,835 people infected with Covid-19 inside Bangkok prison complex, 13 พฤษภาคม 2564

36 Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

37 ประชาไท, 2,835 people infected with Covid-19 inside Bangkok prison complex, 13 พฤษภาคม 2564; Bangkok Post, Prison sealed off after more Covid cases found, 19 กันยายน 2564

38 Bangkok Post, Blanket testing begins as virus hits 10,000 inmates, 18 พฤษภาคม 2564

39 Guardian, Thai prisons holding democracy activists drive record Covid figures, 13 พฤษภาคม 2564

40 FIDH, Thailand - COVID-19: Release prisoners, ensure the health and safety of all those in detention facilities, 15 เมษายน 2563

41 Inter-Agency Standing Committee, Interim Guidance on Covid-19: focus on persons deprived of their liberty, มีนาคม 2563

42 มาตรการเหล่านี้ได้แก่การงดเว้นไม่ให้เข้าเยี่ยม รวมทั้งการควบคุมการเดินทางเข้าออกในเรือนจำ และมีการคัดกรองทางการแพทย์ (การตรวจวัดอุณหภูมิ เป็นต้น) สำหรับผู้ต้องขังใหม่ ผู้ต้องขังที่ย้ายมาจากเรือนจำอื่น และผู้ต้องขังที่เดินทางกลับจากศาล ผู้ต้องขังที่แสดงอาการของโควิด-19 จะได้รับการวินิจฉัยหรือรักษาโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในเรือนจำ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาการจะต้องเข้ารับการกักตัวเป็นเวลา 7-14 วัน ในพื้นที่ที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นที่ติดตามอาการและกักตัวของผู้ติดเชื้อโควิด-19 ทั้งยังมีการแนะนำให้เรือนจำทำความสะอาดอาคารสถานที่ เรือนนอน และพื้นที่โดยรวม และมีการเสนอแนะให้ผู้ต้องขังดูแลสุขอนามัยเกี่ยวกับมือและให้สวมหน้ากากอนามัยเพื่อลดความเสี่ยงต่อโรคโควิด-19

43 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

44 ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, A report of Covid-19 situation in the prison, 30 political prisoners are found to have tested positive for Covid-19 amidst shoddy access to treatment, 27 มกราคม 2564

การเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันตัวเองอย่างหน้ากากอนามัยและเจลล้างมือนั้นไม่เพียงพออย่างยิ่ง จากข้อมูลการสัมภาษณ์ อดีตผู้ต้องขังส่วนใหญ่ บางคนรวมทั้งอดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลาง และอดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิง เชียงใหม่ ให้ข้อมูลว่า ได้รับแจกหน้ากากอนามัยขึ้นเดียวที่ทำจากผ้าบาง ๆ⁴⁵ ในเวลาเดียวกัน อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำ พิเศษกรุงเทพบอกว่า พวกเขาไม่ได้รับแจกหน้ากากอนามัยเลย⁴⁶ เจลล้างมือจะมีให้บริการในบางพื้นที่ของเรือนจำ เช่นที่ประตู พื้นที่รวม และในห้องเข้าเยี่ยม แต่ไม่มีในเรือนนอน และไม่มีการแจกให้ผู้ต้องขังแต่ละคน อดีตผู้ต้องขังที่ เรือนจำพิเศษกรุงเทพเล่าให้ฟังว่า ทางเรือนจำอ้างว่าไม่มีการแจกเจลล้างมือให้กับผู้ต้องขังแต่ละคนด้วยเหตุผลด้าน ความปลอดภัย เพราะกลัวว่า “ผู้ต้องขังอาจกินลงไป”⁴⁷ อดีตผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีข้อสังเกตว่า ที่ร้านสวัสดิการมีขาย หน้ากากอนามัยและเจลล้างมือที่คุณภาพดีกว่า “ถ้าอยากมีสุขอนามัยที่ดีในเรือนจำ คุณก็ต้องจ่ายเงิน” อดีตผู้ต้องขัง ที่ทัณฑสถานหญิงกลางให้ความเห็น⁴⁸

พื้นที่กักตัวของเรือนจำจะมีสภาพที่ต่ำกว่า พื้นที่นี้โดยทั่วไปจะเป็นเรือนนอนหนึ่งอาคารที่ใช้เพื่อการกักตัว ในอาคาร กักตัว เรือนนอนแต่ละแห่งจะมีความแออัดน้อยกว่า เพราะจะนำผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่มาไว้รวมกัน แยกเป็นกลุ่ม ๆ ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการกักตัว จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน 24 ชั่วโมงในเรือนนอนแห่งนี้ โดยจะอาบน้ำในห้องน้ำของ เรือนนอน มีการนำอาหารมาให้พวกเขาสามมื้อต่อวัน อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางและเรือนจำพิเศษกรุงเทพ ยังรายงานว่ามี การนำแผ่นพลาสติกบาง ๆ มาติดไว้ที่ลูกกรงบริเวณเรือนนอนที่ใช้เป็นพื้นที่กักตัว⁴⁹ “ทำให้อากาศ ร้อนมาก และคุณไม่สามารถไปไหนได้เลยระหว่างการกักตัว คุณจะติดอยู่แต่ในเรือนนอนแห่งนั้น มันเหมือนนรกดี ๆ นี่เอง” อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพให้ความเห็น⁵⁰ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์รายงานว่า ในช่วง ที่รับตัวเข้าเรือนจำ เขาต้องกักตัวคนเดียวในพื้นที่กักตัวที่สร้างขึ้นใหม่ เขาเล่าให้ฟังว่า “[ผมต้องกักตัว] เป็นเวลา 16-17 วัน ไปไหนไม่ได้เลย อยู่แต่ในห้องขังขนาด 3 x 2 ตรม. มีห้องน้ำแบบเปิดห้องหนึ่ง ตั้งอยู่ตรงกลางของเรือนจำ ทุกคนเห็นผมได้หมด ไม่ว่าทำอะไรอยู่ในนั้น ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำ หรือเข้าส้วม”⁵¹

อดีตผู้ต้องขังบางส่วนบอกว่า พวกเขาถูกจับขังเดี่ยวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการแยกตัว⁵² อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษ กรุงเทพบอกว่า เขาและผู้ต้องขังคนอื่นประมาณ 10 คนที่ติดเชื้อโควิด-19 ถูกจับขังแยกในห้องเดียวที่ใช้สำหรับการ ลงโทษแบบขังเดี่ยว “ตอนนั้นพวกเขายังไม่ได้สร้างโรงพยาบาลสนาม [...] ไม่มีใครที่เอาเสื้อผ้าหรือข้าวของเพื่อรักษา สุข อนามัยมาเพื่อ ไม่มีอาหารการกินติดตัวมาด้วยเลย [...] ครอบครัวของเราก็ไม่รู้ว่าเราป่วย [...] ในห้องขังก็ไม่มีทีวี ทำให้ ทุกคนเครียดมากขึ้น”⁵³ เขายังให้ข้อมูลว่า ประสบปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงแพทย์และการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ

แม้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนจะส่งสัญญาณเตือนตั้งแต่ช่วงที่เกิดการระบาดถึงมาตรการที่ไม่เพียงพอของรัฐบาลในการ รับมือกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระบบทัณฑสถาน รวมทั้งการปล่อยตัวผู้ต้องขังบางประเภท⁵⁴ แต่อีกกว่า หนึ่งปีผ่านไป ทางกรรณียังคงขาดความพร้อมเมื่อต้องเผชิญกับการระบาดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

45 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

46 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

47 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

48 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

49 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

50 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

51 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

52 iLaw, Chukiat 'Justin Thailand': The fight for change is a shared responsibility, 27 มกราคม 2565

53 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

54 FIDH, Thailand - COVID-19: Release prisoners, ensure the health and safety of all those in detention facilities, 15 เมษายน 2563

3.2 มาตรการป้องกันใหม่ที่ไร้ประสิทธิภาพ

แม้กรมราชทัณฑ์อ้างว่า “สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้” และเรือนจำทุกแห่งมี “มาตรการที่เคร่งครัด”⁵⁵ แต่มาตรการเหล่านี้โดยมากไม่สามารถควบคุมการระบาดของโรคโควิด-19 ได้

ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม กรมราชทัณฑ์ได้ประกาศใช้ “มาตรการเพิ่มเติม” รวมทั้งการแยกกักตัวผู้ต้องขังที่เสี่ยงจะมีอาการรุนแรง เช่นผู้ที่มีอายุกว่า 60 ปีขึ้นไป หรือผู้ที่มีโรคประจำตัว โดยให้ขังแยกจากประชากรผู้ต้องขังหลัก ส่งผลให้ผู้ต้องขังทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัย 24 ชั่วโมง มีการตรวจหาเชื้อผู้ต้องขังที่ยังไม่ติดเชื้อทุกวัน ยุติการส่งตัวระหว่างเรือนจำ การกำหนดให้ผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ต้องกักตัวเป็นเวลา 21 วัน และตรวจหาเชื้อโควิด-19 สองครั้ง และฉีดวัคซีนให้กับผู้ต้องขัง⁵⁶ เรือนจำยังได้รับคำสั่งให้เปลี่ยนอาคารภายในเป็นโรงพยาบาลสนามสำหรับผู้ป่วยโควิด-19 หรือให้ส่งตัวไปรับการรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ⁵⁷ นอกจากนี้ ยังมีการสั่งการให้ผู้ต้องขังระหว่างคดีเข้ารับการพิจารณาจากศาลโดยผ่านระบบวิดีโอคอนเฟอร์เรนซ์⁵⁸

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้เรือนจำทุกแห่งแจ้งให้ครอบครัวของผู้ต้องขังที่ติดเชื้อโควิด-19 ทราบทางโทรศัพท์ และมีการแจ้งข้อมูลเป็นระยะเกี่ยวกับสุขภาพของญาติ⁵⁹ ประการสุดท้าย ผู้ต้องขังที่มีกำหนดได้รับการปล่อยตัว จะต้องถูกกักตัวเป็นเวลา 14 วัน และต้องเข้ารับการตรวจหาเชื้อโควิด-19 สามครั้งก่อนจะได้รับการปล่อยตัว⁶⁰

มาตรการเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในทัณฑสถานได้ เนื่องจากสภาพความแออัดอย่างต่อเนื่องและรุนแรง และสภาพที่ต่ำกว่ามาตรฐานในทัณฑสถาน [โปรดดู ด้านล่าง, 7. สภาพในเรือนจำ ยังคงต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศ]

อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางให้ข้อมูลว่า เธอถูกกักตัวในห้องขังที่แออัดรวมกับผู้ต้องขังคนอื่น 19 คน ไม่มีการจัดเจลล้างมือให้ระหว่างกระบวนการควบคุมตัว และผู้ต้องขังแต่ละคนจะได้รับแจกหน้ากากอนามัยแบบบางคนละสองชิ้น⁶¹ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครรายงานว่า ผู้ต้องขังมากถึง 30 คนต้องอาศัยอยู่ในห้องขังพื้นที่ 50 ตรม. ตลอด 24 ชั่วโมง เพิ่มความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ⁶² อดีตผู้ต้องขังรายหนึ่งบอกกับทนายความของเขาเกี่ยวกับสภาพในเรือนจำว่า “แย่มาก ๆ” และห้องขังเกือบทุกห้องจะมีผู้ต้องขัง “ที่มีอาการคล้ายกับโควิด”⁶³ อดีตผู้ต้องขังอีกคนหนึ่งบอกว่า มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 ในเรือนจำคือ การแจกหน้ากากอนามัยห้าชิ้นต่อสัปดาห์ แต่ไม่แจกในวันหยุดหรือบางทีไม่แจกเลย ทำให้คนต้องเอาหน้ากากกลับมาใช้ใหม่ “ไม่มีเจลล้างมือให้ มีการฉีดพ่นยาฆ่าเชื้อ แต่ไม่มาฉีดพ่นในห้องขัง” เขาเล่า⁶⁴

นอกจากนั้น การเข้าถึงบริการดูแลสุขภาพและการรักษาที่ล่าช้า ยิ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อสุขภาพและชีวิตของผู้ต้องขังที่ติดเชื้อไวรัส ซึ่งอาจได้รับผลกระทบรุนแรงถึงขั้นชีวิตจากโรคโควิด-19

ภายหลังการสร้างโรงพยาบาลสนาม ผู้ต้องขังที่ตรวจพบเชื้อโควิด-19 จะถูกส่งตัวไปที่นั่นเพื่อรับการดูแลและรักษา⁶⁵ อดีตผู้ต้องขังที่ตรวจพบว่าติดเชื้อโควิด-19 รายงานว่า พวกเขาได้รับยาพาราเซตามอล และฟ้าทะลายโจร (ยาสมุนไพรแบบพื้นบ้าน)⁶⁶ สำหรับบำบัดอาการ⁶⁷ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพบอกว่า หลังตรวจพบว่าติดเชื้อโควิด-19 เขาถูกส่งตัวไปที่โรงพยาบาลสนามในเรือนจำ ซึ่งเขาบอกว่ามีลักษณะเป็นเหมือน “เรือนนอนแบบเรือนจำทั่วไป [...]

55 Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

56 กรมราชทัณฑ์, กรมราชทัณฑ์ ยืนยันดูแลผู้ต้องขังทุกคนอย่างดีที่สุด เร่งบูรณาการตรวจหาเชื้อ คัดแยกผู้ป่วยเข้าระบบการรักษาทันที, 13 พฤษภาคม 2564; [ภาษาไทย] ประชาไท, 2,835 people infected with Covid-19 inside Bangkok prison complex, 13 พฤษภาคม 2564; Bangkok Post, 1,480 more prison Covid infections raise total to 11,670, 18 พฤษภาคม 2564; Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564; Interpreter, Thailand's overcrowded prisons hit by Covid-19 surge, 27 พฤษภาคม 2564

57 Bangkok Post, Field hospitals readied for more Covid patients, 19 พฤษภาคม 2564

58 BBC Thai, โควิด-19: ราชทัณฑ์ยืนยัน “ไม่เคียดแค้น” ติดโควิด คัด “รุ่ง ปันยาล” ติดเชื้อหลังปล่อยตัว, 13 พฤษภาคม 2564

59 Bangkok Post, ‘Parole or reduced sentences’: Inmates face fierce overcrowding, Covid, 20 พฤษภาคม 2564

60 Bangkok Post, Prison sealed off after more Covid cases found, 19 กันยายน 2564

61 Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

62 Thai PBS World, Thailand's overcrowded prison system a COVID-19 timebomb, 14 พฤษภาคม 2564

63 Thai PBS World, Thailand's overcrowded prison system a COVID-19 timebomb, 14 พฤษภาคม 2564

64 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

65 BBC Thai, โควิด-19: กรมราชทัณฑ์เตรียมฉีดวัคซีนแก่ผู้ต้องขัง ขณะที่พบผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มอีกเกือบ 1,000 ราย, 20 พฤษภาคม 2564 [ภาษาไทย]; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, A report of Covid-19 situation in the prison, 30 political prisoners are found to have tested positive for Covid-19 amidst shoddy access to treatment, 27 มกราคม 2565

66 Conversation, Thailand inmates are taking green chiretta to fight mild COVID – here's what we know about this herbal drug, 18 ตุลาคม 2564

67 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

ที่ถูกใช้เพื่อกักตัวผู้ป่วยโควิด-19 ไว้ด้วยกัน เพื่อรอความตายอย่างเดียว”⁶⁸ เขากล่าวเสริมว่า ไม่มีเตียงนอนหรือที่นอน และผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยต้องนอนข้างกันบนพื้น ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขัง มีการให้บริการเทอร์โมมิเตอร์ เครื่องวัดความดัน และเครื่องวัดระดับออกซิเจนในเลือด แต่ผู้ต้องขังที่ติดเชื้อต้องใช้อุปกรณ์เหล่านี้เอง “คนที่ไม่ป่วยมาก ต้องช่วยคนที่มีอาการหนัก หอมจะมาในชุดป้องกันเต็มที่ มาถึงแค่ประตูเพื่อเอายามาให้ [ซึ่งเป็น] ยาพาราเซตามอล” อดีตผู้ต้องขังอีกคนหนึ่งติดเชื้อโควิด-19 ที่เรือนจำชั่วคราววังสิต บอกเล่าเรื่องราวที่คล้ายกันเกี่ยวกับสภาพในโรงพยาบาลสนาม ซึ่งผู้ต้องขังที่ติดเชื้อประมาณ 60 คนที่มีอายุแตกต่างกัน จะถูกกักตัวไว้ด้วยกัน “มันก็คือเรือนนอนของเรือนจำ [...] เพียงแต่มีพื้นที่มากขึ้นมาหน่อย”⁶⁹ เขารายงานว่า ทุกคนนอนข้างกันบนที่นอนบาง ๆ ทางเรือนจำจะจัดผ้าห่มให้สามผืน และมีการนำอาหารใส่ถุงพลาสติกมาให้สามมื้อ มีเทอร์โมมิเตอร์ และเครื่องช่วยหายใจที่ใช้กันไม่ได้ มีการแจกยาฟ้าวิปริาเวียร์ซึ่งเป็นยาต้านไวรัสให้กับผู้ต้องขัง “มันทรหดหุด่มาก [...] [โรงพยาบาลสนาม] ไม่ใช่โรงพยาบาลจริง ๆ มันเป็นแค่เรือนจำนั่นแหละ เป็นที่ ๆ จับเอาผู้ป่วยโควิด-19 มาขังไว้รวมกัน” อดีตผู้ต้องขังให้ความเห็น⁷⁰

ในขณะที่มีการส่งตัวผู้ต้องขังสูงวัย ผู้ต้องขังที่มีโรคประจำตัว และผู้ที่มีอาการรุนแรง ไปยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำเพื่อการรักษา⁷¹ ในบางกรณี เจ้าหน้าที่เรือนจำปฏิเสธที่จะส่งตัวผู้ต้องขังที่ติดเชื้อไวรัสไปยังโรงพยาบาลเหล่านี้⁷² อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำชั่วคราววังสิต ซึ่งเข้ารับการรักษาโควิด-19 ที่โรงพยาบาลสนามของเรือนจำ มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ย่ำแย่ต่อผู้ต้องขังสูงวัยว่า “คนที่จะถูกส่งตัวไปโรงพยาบาลจริง ที่มีเตียงแยกสภาพเหมาะสม และสามารถรักษาระยะห่างได้ จะเป็นพวกที่อาการเกือบจะโคม่าแล้ว ผมได้เห็นอยู่คนหนึ่งซึ่งไม่สามารถกินข้าวได้แล้ว ไอเป็นเลือด พูดไม่ได้แล้ว ต้องมีอาการขนาดนั้นหมอดึงจะยอมปล่อยให้พวกเขาไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลได้”⁷³

ในหลายกรณี ครอบครัวของผู้ต้องขังที่ติดเชื้อ จะไม่ได้รับแจ้งข้อมูล หรือไม่สามารถขอข้อมูลเกี่ยวกับอาการของพวกเขาจากเรือนจำได้⁷⁴ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพที่ติดเชื้อโควิด-19 บอกว่า ครอบครัวของเขาทราบว่า เขาป่วยจากทนายความ ซึ่งถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าเยี่ยมในเรือนจำด้วยเหตุที่มีการติดเชื้อ “พวกเขาจะไม่ยอมติดต่อญาติของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยเลย” อดีตผู้ต้องขังระบุ⁷⁵ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำชั่วคราววังสิตบอกว่า ผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคโควิด-19 และอยู่ในโรงพยาบาลสนามของเรือนจำ จะไม่ได้รับอนุญาตให้ติดต่อครอบครัว เพื่อแจ้งให้ทราบถึงอาการป่วย เขาระบุว่า “ขนาดบางคนมีอาการวิกฤต ครอบครัวยังไม่รู้เลยว่าเขาป่วยด้วยโควิด-19 น่าสงสารมาก”⁷⁶

มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 และการจำกัดสิทธิเพิ่มเติมในทัณฑสถาน ไม่เพียงจะไม่ประสพผลเท่านั้น หากยังเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่เป็นผลมาจากการแยกกักตัวที่เพิ่มขึ้น การขาดการติดต่อและกิจกรรมด้านสังคม และการถูกตัดขาดจากโลกภายนอก รวมทั้งญาติ และไม่สามารถเข้าถึงเครื่องใช้ที่จำเป็นได้ [โปรดดู ด้านล่าง, อาหาร “ที่น้ำวังเกียจอย่างยิ่ง” น้ำที่ดื่มไม่ได้; 7.6. ผู้ต้องขังหญิงและหลากหลายทางเพศต้องเผชิญความท้าทายเพิ่มเติม และ 7.7 แยกโดดเดี่ยวจากโลกภายนอกมากขึ้น และขาดโอกาสด้านสันติภาพการ]” อดีตผู้ต้องขังยังรายงานว่าการขาดการติดต่อและกิจกรรมด้านสังคม รวมทั้งมาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 ที่ขาดความแน่นอนและสม่ำเสมอ ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตที่ย่ำแย่ลงของผู้ต้องขัง อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพให้ความเห็นว่า “ในเรือนจำ ชีวิตคุณมีความหวังเฉพาะตอนกลางคืน ตอนที่คุณหลับฝันไป และตอนที่มีการครอบครัวยเยี่ยม [...] แต่พอไม่มีข่าวสาร ไม่ได้พบครอบครัว ไม่มีชีวิตทางสังคม หลายคนถึงขั้นคิดจะฆ่าตัวตาย”⁷⁸

68 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564

69 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 24 มกราคม 2565

70 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 24 มกราคม 2565

71 Thai PBS, 71% of inmates in Phitsanulok prison found infected with Covid-19, 14 ธันวาคม 2564; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, A report of Covid-19 situation in the prison, 30 political prisoners are found to have tested positive for Covid-19 amidst shoddy access to treatment, 27 มกราคม 2564

72 Bangkok Post, No bail for protest leader ‘Penguin’ with Covid-19, 19 สิงหาคม 2564

73 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต, 24 มกราคม 2565

74 BBC Thai, โควิด-19: ถูกขัง “เสียขัง” ลำดับเหตุการณ์ปล่อยตัวพ่อชังงานต้องรักษาในไอซียู, 19 พฤษภาคม 2564 [ภาษาไทย]; ประชาไท, Detained activist’s family member denied access to medical information, 2 กันยายน 2564

75 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564

76 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต, 24 มกราคม 2565

77 iLaw, “คุกซ้อนคุก” ชีวิตผู้ต้องขังในโควิดระลอกที่ 3, 27 กรกฎาคม 2564

78 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

ประการสุดท้าย อดีตผู้ต้องขังทุกคนพูดถึงปัญหาการขาดข้อมูลที่เที่ยงตรง โปร่งใส และทันเวลาเกี่ยวกับไวรัสและมาตรการป้องกันสำหรับบรรดาผู้ต้องขัง ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขัง พวกเขาไม่ได้รับแจ้งถึงความร้ายแรงของโรค สถานการณ์การระบาดนอกเรือนจำ และวิธีป้องกันตนเองอย่างเป็นผล อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงกลางกล่าวว่า “ทุกเช้า ผู้คุมจะบอกผู้ต้องขังว่าไม่ต้องกังวล เรือนจำของเราได้รับการปกป้องอย่างเต็มที่จากโรคโควิด-19 และไวรัส พวกเขาเอาแต่บอกว่า ในนี้มีความปลอดภัย เรือนจำเป็นเหมือนที่หลบภัยจากโรคโควิด-19. [...] แต่วันหนึ่ง เรารู้แน่ ๆ ว่ามีคนติดเชื้อโควิดในเรือนจำ เพราะเจ้าหน้าที่มาพร้อมกับชุดป้องกันเต็มที่ ทั้งหน้ากากอนามัย เฟซชิลด์ และถุงมือ ทำให้ผู้ต้องขังตกใจมาก ๆ แต่ไม่ว่าพวกเขาจะกลัวแค่ไหน เราก็ไม่มีวิธีการปกป้องตนเองได้เลย”⁷⁹ ในทำนองเดียวกัน อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพตั้งข้อสังเกตว่า “ในเรือนจำ ไม่มีใครรู้ว่าใครป่วยเป็นโรคโควิด-19 เจ้าหน้าที่จะไม่บอกเราเมื่อมีคนป่วย [...] ไม่มีการให้ข่าวสารในนี้เลย”⁸⁰ นอกจากนี้ อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงธนบุรีให้ความเห็นว่า “ผู้ต้องขังไม่มีทางรู้ถึงความรุนแรงของสถานการณ์ของโควิด-19 ภายนอกได้เลย เราไม่รู้ว่าใครติดเชื้อหรือตายมากน้อยเพียงใด เราไม่รู้อะไรทั้งสิ้น และเพราะความไม่รู้เช่นนี้ พวกเขาถึงไม่รู้ว่าจะ [จะป้องกันตนเองจาก] ไวรัสได้อย่างไร พวกเขาทำได้แค่ซ่อนตัว เพราะมันเป็นกฎ หรือเพราะมีคนสั่งการลงมา”⁸¹

3.3. งบประมาณไม่เพียงพอ

การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ยังอาจมีส่วนต่อต่อความบกพร่องของมาตรการรับมือที่มีประสิทธิภาพต่อวิกฤตโควิด-19 ในทัศนสถาน

ตามนโยบายป้องกันโควิด-19 ในเดือนพฤษภาคม 2564 กรมราชทัณฑ์จัดสรรงบประมาณ 750,000 บาท (22,556 เหรียญ) ให้กับเรือนจำทั่วประเทศ เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ป้องกันตัวเองที่จำเป็น เช่น หน้ากากอนามัย เจลล้างมือ และเทอร์โมมิเตอร์⁸² อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้น ประเทศไทยมีประชากรผู้ต้องขังรวม 310,830 คน เท่ากับว่ามีการจัดสรรเงินเฉลี่ยเพียง 2.41 บาท (0.07 เหรียญ) ให้กับผู้ต้องขังแต่ละคนเพื่อการป้องกันโรคโควิด-19⁸³

ในเดือนพฤษภาคม กรมราชทัณฑ์ยอมรับว่า การจัดสรรงบประมาณเพื่อการป้องกันโควิด-19 ไม่เพียงพอ หลังเกิดการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วตามเรือนจำทั่วประเทศ ส่งผลให้กรมราชทัณฑ์ได้ร้องขอของบประมาณเพิ่มเติม 411 ล้านบาท (ประมาณ 12.4 ล้านบาท) จากสำนักงบประมาณ โดยเป็นส่วนหนึ่งของงบกลางเพื่อแก้ปัญหาการระบาดของโควิด-19⁸⁴ อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 25 พฤษภาคม คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้จัดสรรเงินเพียง 311.6 ล้านบาท (ประมาณ 9.4 ล้านบาท) โดย 46% ของจำนวนนี้จะถูกใช้เพื่อการสร้างโรงพยาบาลสนามสำหรับผู้ป่วยโรคโควิด-19 26% สำหรับการจัดซื้ออุปกรณ์การตรวจหาเชื้อโควิด-19 16% สำหรับการสร้างอาคารและปรับปรุงพื้นที่เพื่อการกักตัว และ 12% สำหรับจัดซื้ออุปกรณ์เพื่อป้องกันการติดเชื้อ⁸⁵

79 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัศนสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

80 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

81 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัศนสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

82 กรมราชทัณฑ์, จัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19), 11 พฤษภาคม 2564; <http://www.correct.go.th/infosaraban64/letter/filepdf/1620712991.pdf?fbclid=IwAR3fYrZBASGA3pWFTS.JqMC5fAIYEq-MP-ZBXNeg-pFG4azkPEn2fNUwySoY> [ภาษาไทย]

83 Thai PBS, Only a few Baht per inmate for COVID-19 prevention in prisons, says former Transport Minister, 18 พฤษภาคม 2564

84 Bangkok Post, 1,480 more prison Covid infections raise total to 11,670, 18 พฤษภาคม 2564; Bangkok Post, Prison infections keep rising, 19 พฤษภาคม 2564; ประชาไท, Covid-19 infections in prisons hit 11,670, says Corrections Dept, 19 พฤษภาคม 2564

85 Bangkok Post, B311m approved to fight Covid-19 in prisons, 25 พฤษภาคม 2564

3.4 อัตราการฉีดวัคซีนที่ล่าช้า

แม้รัฐมนตรียุติธรรมจะประกาศว่า จะให้ความสำคัญมากสุดกับการฉีดวัคซีนให้กับผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์⁸⁶ แต่การฉีดวัคซีนโควิด-19 ในทัณฑสถานกลับเริ่มต้นช้า และดำเนินการคืบหน้าอย่างเชื่องช้า⁸⁷ การฉีดวัคซีนให้กับประชากรผู้ต้องขังเริ่มขึ้นช่วงปลายพฤษภาคม ประมาณสามเดือนหลังจากรัฐบาลเริ่มฉีดวัคซีนให้กับประชากรกลุ่มเสี่ยงโดยทั่วไป

เมื่อถึงวันที่ 21 พฤษภาคม กรมราชทัณฑ์รายงานว่า 95% ของเจ้าหน้าที่ในทัณฑสถานในกรุงเทพฯ ได้รับการฉีดวัคซีนหมดแล้ว แต่ยังไม่มียุติต้องขังทั่วประเทศที่ได้รับวัคซีนเลย⁸⁸ ในวันที่ 22 พฤษภาคม กรมราชทัณฑ์เริ่มฉีดวัคซีนให้ผู้ต้องขัง 1,500 คนที่เรือนจำพิเศษมีนบุรีในกรุงเทพฯ นับเป็นเรือนจำแห่งแรกที่ได้รับวัคซีนโควิด-19⁸⁹

ในวันที่ 2 มิถุนายน กรมราชทัณฑ์ระบุว่า จะจัดส่งวัคซีนไปยังเรือนจำ 122 แห่งทั่วประเทศที่ยังไม่มีผู้ติดเชื้อโควิด-19 โดยในเบื้องต้นกรมราชทัณฑ์ได้รับการจัดสรรวัคซีนมา 100,000 โดส⁹⁰ วันที่ 15 ตุลาคม มีเรือนจำเพียง 21 จาก 143 แห่งทั่วประเทศที่ได้ฉีดวัคซีนเข็มแรกให้กับผู้ต้องขังทุกคน⁹¹

ตามตัวเลขของกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 31 ธันวาคม ผู้ต้องขัง 268,821 คน (95.5%) ได้รับวัคซีนครบสองเข็ม⁹²

4. เปิดโปงการเอาเปรียบบุคคลแรงงานท่ามกลางการผลักดันให้ผู้ต้องขังทำงานมากขึ้น

ในเดือนธันวาคม Thomson Reuters Foundation (TRF) สำนักข่าวระหว่างประเทศได้ตีพิมพ์รายงานสืบสวนเปิดเผยการปฏิบัติมิชอบด้านแรงงานในทัณฑสถานหลายแห่งของไทย⁹³

รายงานพบว่า ผู้ต้องขังถูกบังคับให้ลักแหวนให้กับบริษัทเอกชน ภายใต้การขู่จะลงโทษ รวมทั้งการทุบตีและการปล่อยตัวล่าช้า ถ้าพวกเขาไม่สามารถทำตามโควตาการผลิตที่เข้มงวดได้ ผู้ต้องขังที่ผลิตอวนยังถูกบังคับให้งดเยี่ยม เพื่อไม่ให้สามารถแจ้งให้ญาติทราบถึงการปฏิบัติมิชอบต่อตนเอง⁹⁴

อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์กับ TRF บอกว่า ผู้ต้องขังทุกคนถูกบังคับให้ทำงาน ยกเว้นแต่พวกเขามีเส้นสายกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ หรือยอมจ่ายสินบน หรือยอมจ่ายเงินให้คนอื่นไปทำงานแทนได้⁹⁵

อดีตผู้ต้องขังยังบอกว่า พวกเขาได้รับค่าจ้างน้อยมากเมื่อเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำของประเทศไทย⁹⁶ ผู้ต้องขังคนหนึ่งบอกว่า เขาได้เงินสามบาท (0.09 เหรียญ) ต่อแหว่งฝืน ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์บอกว่า พวกเขาได้เงินประมาณ 30 บาท (0.90 เหรียญ) ต่อเดือน บางคนบอกว่าไม่ได้รับเงินเลย⁹⁷ อดีตผู้ต้องขังบางคนบอกว่า ผู้คุมจะได้รับผลประโยชน์ด้านการเงินจากการทำงานของพวกเขา⁹⁸ “ทุกคนในนั้นรู้ว่ามันเป็นตัวทำเงิน (ให้กับเจ้าหน้าที่)” อดีตผู้ต้องขังให้ความเห็น⁹⁹

86 Bangkok Post, Govt considers releasing 50,000 inmates as Covid hits prisons, 18 พฤษภาคม 2564; Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

87 Bangkok Post, Govt considers releasing 50,000 inmates as Covid hits prisons, 18 พฤษภาคม 2564

88 Channel News Asia, COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding, 26 พฤษภาคม 2564

89 Bangkok Post, Minburi inmates in line for jab, 23 May 2021; Bangkok Post, 523 more Covid infections found in prisons: National total passes 14,000 as vaccinations behind bars begin, 22 พฤษภาคม 2564

90 Bangkok Post, 112 prisons free of Covid infection, 2 มิถุนายน 2564

91 Nation, Inmates in Thailand to be allowed visitors soon, 1 พฤศจิกายน 2564

92 กรมราชทัณฑ์, สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ในเรือนจำและทัณฑสถาน ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2564, 31 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

93 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

94 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

95 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

96 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564; ในปี 2564, ค่าจ้างขั้นต่ำในประเทศไทยอยู่ระหว่าง 313-336 บาท (US\$9.95 – 10.11) ต่อวันขึ้นอยู่กับจังหวัด

97 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

98 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

99 Reuters, Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence, 23 ธันวาคม 2564

อดีตผู้ต้องขังทุกคนบอกว่า พวกเขาทำงานอยู่ในเรือนจำ แต่ก็มียุต้องขังบางส่วนขอของเรือนจำกลางขอนแก่นที่ไปทำงานในโรงงานของบริษัท ขอนแก่นแหวน จำกัด (KKF) ซึ่งส่งออกไปยังสหรัฐฯ¹⁰⁰

เอกสารจากกรมราชทัณฑ์ระบุว่า มีเป้าหมายให้แรงงานในเรือนจำฝึกงาน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถทำงานที่มีค่าตอบแทนได้หลังการปล่อยตัว อย่างไรก็ตาม ไม่มีอดีตผู้ต้องขังรายใดที่ให้สัมภาษณ์กับ TRF ที่ออกไปประกอบอาชีพทำแหวนหลังได้รับการปล่อยตัว¹⁰¹

ภายหลังรายงานสอบสวนของ TRF ในวันที่ 24 ธันวาคม กรมราชทัณฑ์ปฏิเสธว่าไม่มีการบังคับให้ผู้ต้องขังต้องทำงานด้วยการใช้ความรุนแรง โดยบอกว่าการกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งที่ “มีอาชญากรรม”¹⁰² กรมราชทัณฑ์ขอให้ประชาชนเชื่อมั่นในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย¹⁰³ ในทางตรงกันข้าม ในวันที่ 27 ธันวาคม บริษัท ขอนแก่นแหวน จำกัด ยอมรับว่ามีการปฏิบัติมิชอบเกิดขึ้นจริง และประกาศจะยกเลิกสัญญาจ้างงานโดยทันทีกับเรือนจำใด ๆ หากพบว่าเกี่ยวข้องกับ “การปฏิบัติที่มิชอบ” ซึ่งเป็นการละเมิดนโยบายของกรมราชทัณฑ์¹⁰⁴

ข้อค้นพบที่บ่งชี้ถึงการประพฤตินิชอบจากงานสืบสวนของ TRF ทำให้เกิดข้อกังวลต่อกรณีรัฐบาลผลักดันให้ส่งตัวผู้ต้องขังไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม

รัฐบาลระบุว่า การดำเนินงานตามความริเริ่มดังกล่าว จะช่วยลดความแออัดในเรือนจำ และแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงาน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่แรงงานข้ามชาติจำนวนมากเดินทางกลับประเทศตนเองหลังเกิดการระบาดของโควิด-19¹⁰⁵ รัฐบาลยังอ้างว่า ความริเริ่มนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ช่วยส่งเสริมการกลับคืนสู่สังคม และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ¹⁰⁶ “มันเป็นประโยชน์ทั้งกับบริษัทและผู้ต้องขัง และยังช่วยประหยัดเงินภาษีของประชาชน” นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกล่าวเมื่อเดือนมีนาคม 2564¹⁰⁷ กรมราชทัณฑ์ระบุว่า เฉพาะผู้ต้องขังที่ใกล้ครบกำหนดการใช้โทษ และผู้ต้องขังในคดีที่ไม่รุนแรง รวมทั้งคดีอาชญากรรมที่น้อย ที่จะเข้าเกณฑ์สามารถทำงานในภาคอุตสาหกรรมเหล่านี้¹⁰⁸

ในแง่สภาพการทำงาน นายสมศักดิ์กล่าวว่า ผู้ต้องขังที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ควรจะได้รับเงิน 331 บาท (9.95 เหรียญ) ต่อวัน และผู้ประกอบการจะจัดให้มีที่พักและสวัสดิการอย่างอื่นตามกฎหมายแรงงาน¹⁰⁹ โดยผู้ต้องขังจะต้องสวมกั๊วไอเอ็มที่ข้อเท้าระหว่างทำงาน และจะมี “เจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร” คอยสอดส่องดูแลผู้ต้องขังระหว่างอยู่ในที่ทำงาน¹¹⁰

มีรายงานว่า กำลังมีการพิจารณาสร้างสวนอุตสาหกรรมสำหรับผู้ต้องขังในเขตจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรปราการ และชลบุรี¹¹¹ ในเดือนกันยายน กรมราชทัณฑ์ประกาศว่าได้คัดเลือกผู้ต้องขังประมาณ 74,000 คนเพื่อทำงานในภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการ¹¹² ในวันที่ 22 กันยายน นายสมศักดิ์อ้างว่า กรมราชทัณฑ์สามารถลดความแออัด

100 Reuters, *Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence*, 23 ธันวาคม 2564

101 Reuters, *Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence*, 23 ธันวาคม 2564

102 Reuters, *Prisoners forced to make fishing nets under threat of violence*, 23 ธันวาคม 2564

103 ประชาไท, *Company to revoke job contract with prisons accused of using forced labour*, 28 ธันวาคม 2564

104 บริษัท ขอนแก่นแหวน จำกัด, *Official statement addressing the cases of Thai inmates being forced into making fishing nets for a private company*, 27 ธันวาคม 2564; ประชาไท, *Company to revoke job contract with prisons accused of using forced labour*, 28 ธันวาคม 2564

105 Bloomberg, *Prisoners Put to Work in Thai Factories Desperate for Labor*, 5 มีนาคม 2564; Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Bangkok Post, *Department recruits 74,000 prison inmates: prisoners to work at ministry-run estate*, 1 ตุลาคม 2564; Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564; Bangkok Post, *IEAT to speed up correctional estate study*, 25 ตุลาคม 2564

106 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564

107 Bloomberg, *Prisoners Put to Work in Thai Factories Desperate for Labor*, 5 มีนาคม 2564

108 Bloomberg, *Prisoners Put to Work in Thai Factories Desperate for Labor*, 5 มีนาคม 2564; Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564

109 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564

110 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564

111 Bloomberg, *Prisoners Put to Work in Thai Factories Desperate for Labor*, 5 มีนาคม 2564; Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Bangkok Post, *IEAT to speed up correctional estate study*, 25 ตุลาคม 2564

112 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564

ในเรือนจำลงได้ โดยอนุญาตให้นักโทษเด็ดขาดจากความผิดโทษสามารถทำงานนอกทัณฑสถานได้เป็นการชั่วคราว¹¹³ ในเดือนตุลาคม มีรายงานว่า เรือนจำกลางจังหวัดสมุทรปราการ ได้ส่งผู้ต้องขัง 145 คนไปทำงานกับผู้ประกอบการที่ได้รับการคัดเลือกในภาคอุตสาหกรรมในจังหวัด โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของความริเริ่ม “สมุทรปราการโมเดล”¹¹⁴

5. การแก้ไขกฎหมายยาเสพติดเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ

ในปี 2564 กระทรวงยุติธรรมของไทย ได้พยายามลดความแออัดที่เรื้อรังในเรือนจำ ด้วยการสนับสนุนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายยาเสพติดที่ควรดำเนินการมานานแล้ว¹¹⁵ ในเดือนพฤษภาคม 2564 นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมบอกว่า ข้อเสนอแก้ไขกฎหมายเพิ่มเติมนี้จะช่วยลดโทษให้กับผู้ต้องขังประมาณ 50,000 คนในคดียาเสพติดที่ไม่ร้ายแรง โดยผู้ที่ได้รับการปล่อยตัว จะต้องสวมกำไลอิเล็กทรอนิกส์¹¹⁶ การลดความแออัดในเรือนจำกลายเป็นประเด็นเร่งด่วนยิ่งขึ้น ในช่วงที่เกิดการระบาดของโควิด-19 ในเรือนจำทั่วประเทศ [โปรดดู ด้านบน, 3. มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 ที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ]

ในวันที่ 24 สิงหาคม รัฐสภาเห็นชอบต่อพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 ซึ่งเน้นการป้องกันและบำบัดแทนที่จะลงโทษผู้ครอบครองยาเสพติดเพื่อเสพเพียงจำนวนน้อย ซึ่งจะช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังในระบบทัณฑสถานของไทย¹¹⁷ กฎหมายนี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2564¹¹⁸

กฎหมายใหม่นี้มีเป้าหมายเพื่อปรับบทลงโทษเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า ส่งออก ครอบครอง และใช้ยาเสพติด ให้ได้สัดส่วนกับความรุนแรงของความผิด¹¹⁹ นอกจากนี้กฎหมายใหม่นี้ยังอนุญาตให้นักโทษคดียาเสพติดที่ถูกตัดสินโทษหนักกว่าที่กำหนดในกฎหมายใหม่ สามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอลดหย่อนโทษได้¹²⁰ ข้อเสนอสำคัญรวมถึงการจัดประเภทใหม่ของ “ความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด”¹²¹ การยกเลิกโทษจำคุกขั้นต่ำสำหรับความผิดด้านยาเสพติดเกือบทั้งหมด ยกเว้นความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีเหตุฉกรรจ์¹²² และศาลมีอำนาจวินิจฉัยกำหนดโทษและให้ความสำคัญกับการบำบัดฟื้นฟูแทนที่จะมุ่งจำคุก กรณีที่เป็นความผิดจากการใช้ส่วนตัว

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายยาเสพติดยังส่งผลให้มีการลดการเอาผิดทางอาญากับความผิดเกี่ยวกับการผลิตและครอบครองใบกระท่อม¹²³ โดยมีผลบังคับใช้ในวันที่ 24 สิงหาคม มีการจัดประเภทของใบกระท่อมให้เป็นสมุนไพรซึ่งสามารถปลูก

113 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564

114 Nation, *Samut Prakan sends prisoners to work in industrial sector*, 12 ตุลาคม 2564

115 Bangkok Post, *Inmates to be offered jobs*, 23 กันยายน 2564; Bangkok Post, *Drug bill changes to 'lighten sentences'*, 16 ตุลาคม 2564

116 Channel News Asia, *COVID-19: Provisional release on the cards for some inmates in Thailand amid overcrowding*, 26 พฤษภาคม 2564; Nation, *50,000 inmates set for release as Covid explosion hits Thai prisons*, 17 พฤษภาคม 2564; Reuters, *Thai parliament passes new narcotics bill that could ease overcrowded prisons*, 24 สิงหาคม 2564

117 Reuters, *Thai parliament passes new narcotics bill that could ease overcrowded prisons*, 24 สิงหาคม 2564

118 ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564, 8 พฤศจิกายน 2564; ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564, 8 พฤศจิกายน 2564; http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/A/073/T_0001.PDF

119 Reuters, *Thai parliament passes new narcotics bill that could ease overcrowded prisons*, 24 สิงหาคม 2564; กรมราชทัณฑ์, พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษฉบับใหม่ประกาศใช้เดือนธันวาคมนี้, 30 พฤศจิกายน 2564

120 กรมราชทัณฑ์, พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษฉบับใหม่ประกาศใช้เดือนธันวาคมนี้ 30 พฤศจิกายน 2564; Bangkok Post, *Drug bill changes to 'lighten sentences'*, 16 ตุลาคม 2564

121 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2564 ความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด หมายความว่า ความผิดเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติด เว้นแต่มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ และให้หมายความรวมถึงการสมคบ สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิดดังกล่าวด้วย

122 เหตุฉกรรจ์ ได้แก่ เป็นการกระทำเพื่อการค้า หรือการก่อให้เกิดการแพร่กระจายในกลุ่มประชาชน การจำหน่ายให้แก่เยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี การกระทำโดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลัง หรือการกระทำโดยมีอาวุธ

123 Thai PBS, *Kratom can be grown legally, leaves sold commercially in Thailand from Aug 24*, 19 สิงหาคม 2564

และบริโภคได้ตามกฎหมาย¹²⁴ มีรายงานว่า มีผู้ที่ถูกศาลตัดสินว่ามีความผิดในคดีเกี่ยวกับใบกระท่อมประมาณ 12,000 คน จะได้รับการยกเลิกโทษ และจะส่งผลให้มีการปล่อยตัวผู้ต้องขัง 1,038 คน¹²⁵

6. การจำกัดการเข้าถึงเรือนจำ

การเข้าถึงอย่างเป็นอิสระต่อทัณฑสถานของไทย มักเกิดขึ้นได้อย่างจำกัด และมีการควบคุมอย่างเข้มงวด นับแต่เดือน มีนาคม 2563 เรือนจำทั่วประเทศได้สั่งห้ามบุคคลภายนอกเข้า รวมทั้งเพื่อการทำวิจัย เก็บข้อมูล และบันทึกข้อมูล โดยเป็นมาตรการจำกัดเพื่อควบคุมการติดต่อของโรคโควิด-19¹²⁶ ส่งผลให้การสังเกตการณ์และตรวจสอบอย่างเป็นอิสระต่อสถานควบคุมตัว ไม่สามารถทำได้เกือบตลอดทั้งปี 2564

นับตั้งแต่เดือนกันยายน 2564 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เป็นเพียงหน่วยงานเดียวที่สามารถ เข้าถึงเรือนจำ เพื่อประเมินสภาพการควบคุมตัวและสัมภาษณ์ผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับสถานการณ์ โควิด-19 มาตรการด้านสุขภาพ การรักษาพยาบาล และการฉีดวัคซีนให้กับผู้ต้องขัง

ในวันที่ 6 กันยายน 2564 กสม.ได้เข้าเยี่ยมโรงพยาบาลราชทัณฑ์ในกรุงเทพฯ และได้พูดคุยกับผู้ต้องขังซึ่งเข้ารับการรักษาโรคโควิด-19¹²⁷

ในเดือนธันวาคม 2564 กสม.ได้เข้าเยี่ยมเรือนจำสามแห่ง รวมทั้งเรือนจำพิเศษกรุงเทพ เรือนจำกลางบางขวาง จังหวัด นนทบุรี และเรือนจำอำเภอธัญบุรีในจังหวัดปทุมธานี¹²⁸ ไม่มีการรายงานข่าวว่าทางกสม.มีข้อค้นพบหรือข้อเสนอแนะใด ๆ หลังการเข้าเยี่ยมเหล่านี้

7. สภาพในเรือนจำยังคงต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศ

7.1. เรือนนอนและพื้นที่รวมแออัด เครื่องนอนไม่เพียงพอ

อดีตผู้ต้องขังรายงานถึงสภาพความแออัดในระดับสูง ทำให้เกิดสภาพการควบคุมตัวที่เลวร้าย ต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่เพียงพอ และความสะอาดของที่พักรักษา ซึ่งจะต้องมีการระบายอากาศ

124 Thai PBS, *Kratom can be grown legally, leaves sold commercially in Thailand from Aug 24*, 19 สิงหาคม 2564

125 Bangkok Post, *Kratom now listed as legal herb*, 23 สิงหาคม 2564; Bangkok Post, *Kratom inmates to walk free*, 17 สิงหาคม 2564; Thai PBS, *Kratom can be grown legally, leaves sold commercially in Thailand from Aug 24*, 19 สิงหาคม 2564

126 กรมราชทัณฑ์, *การงดเข้าเยี่ยม ทำวิจัย และเก็บข้อมูล*, 20 มีนาคม 2563; กรมราชทัณฑ์, *สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ในเรือนจำ และทัณฑสถาน*, 19 เมษายน 2564 [ภาษาไทย]

127 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *กสม.ลงพื้นที่ที่ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ประสานการคุ้มครองผู้ต้องขังคดีการเมืองและผู้ต้องขังอื่น ๆ ที่ติดเชื้อโควิด 19 ในเรือนจำ*, 6 กันยายน 2564

128 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *กสม. เข้าตรวจเยี่ยมสถานที่กักตัวผู้ต้องขังตามมาตรการควบคุมโรค ณ เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครและทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง*, 9 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]; สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *กสม. ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมเรือนจำบางขวาง เพื่อรับฟังข้อเท็จจริง-สภาพปัญหาเกี่ยวกับการระบาดของโรคโควิด 19 ในเรือนจำ*, 15 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]; สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, *เรือนจำอำเภอธัญบุรี*, 17 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

มีแสงสว่าง¹²⁹ คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) กำหนดให้มีพื้นที่ขั้นต่ำ 3.4 ตรม.ต่อคน ในห้องซึ่งที่พัก
รวมกันหรือเป็นเรือนนอน¹³⁰ อย่างไรก็ดี พื้นที่ขั้นต่ำตามข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันคือ 1.2 ตรม.ต่อคน¹³¹

จากข้อมูลการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง พื้นที่นอนในห้องซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละเรือนจำ ยกตัวอย่างเช่น อดีตผู้ต้องขัง
หญิงที่ทัณฑสถานหญิงกลาง และทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า ต้องนอนร่วมกับผู้ต้องขัง 30-60 คนในห้องซึ่ง
ที่มีพื้นที่ประมาณ 30 ตรม. ส่วนอดีตผู้ต้องขังชายที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ และเรือนจำอำเภอธัญบุรีบอกว่า ผู้ต้องขัง
ประมาณ 40-70 คนต้องหลับนอนในพื้นที่ประมาณ 40-50 ตรม. ในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคย
ถูกคุมขัง ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ต้องหลับนอนเป็นสองแถว ไหล่เรียงชิดกัน ศีรษะหันเข้าหาผนัง ส่วนบางคนต้องเข้าไปนอน
แทรกในพื้นที่ตรงกลางระหว่างเท้าของคนอื่น ที่เรือนจำอำเภอธัญบุรี มีการสร้างชั้นคอนกรีตเพิ่มเติมกว้างประมาณ
หนึ่งเมตรตามแนวผนังด้านหนึ่ง ทำให้ในห้องแบ่งเป็นสองชั้นเพื่อใช้หลับนอนได้¹³² อดีตผู้ต้องขังกล่าวว่า “เวลานอน
ข้างบน เราได้แต่กลานเข้าไป ไม่สามารถยืนได้ แม้แต่เวลาอยู่ชั้นล่าง ก็ต้องก้มศีรษะแล้วเดิน [...] เราไม่สามารถทำ
อย่างอื่นได้เลย นอกจากเข้าไปนอน เพราะขยับไปทางไหนก็ติดไปหมด”¹³³

เนื่องจากพื้นที่ที่จำกัดอย่างยิ่ง อดีตผู้ต้องขังบางส่วน รวมทั้งที่ทัณฑสถานหญิงกลาง และเรือนจำอำเภอธัญบุรีให้ข้อมูลว่า
พวกเขาต้องนอนตะแคง หรือนอนเอามือประสานไว้ที่หน้าอก ผู้ต้องขังบางคนให้ข้อมูลว่า เนื่องจากต้องนอนโดย
ไม่สามารถขยับตัวได้ตลอดคืน พวกเขาจึงมีอาการปวดหลังและขา และเป็นตะคริว “ปกติก็แทบไม่มีที่จะขยับตัว
อยู่แล้ว ตอนกลางคืนยิ่งแหย่เข้าไปอีกเวลานอน และโดยเฉพาะถ้าจำเป็นต้องไปเข้าห้องน้ำ ต้องเดินคืบ ๆ ต้องคอยเล็ง
ข้ามขาของเพื่อนผู้ต้องขังไป แล้วค่อย ๆ ย่องออกไป” อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางเล่า¹³⁴

อดีตผู้ต้องขังส่วนใหญ่รายงานว่า ที่เรือนนอนมีการระบายอากาศดี เพราะมีการติดตั้งลูกกรงเหล็กทั้งสองด้านของ
เรือนนอน อย่างไรก็ดี อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีอธิบายสภาพเรือนนอนว่า “อับชื้นตลอดเวลา แทบไม่มี
แสงแดดและอากาศจากธรรมชาติที่เพียงพอเลย”¹³⁵ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงธนบุรีให้ความเห็นว่า บางทีมี
ฝนสาดผ่านลูกกรงเข้ามา ทำให้ผู้ต้องขังเปียกและหนาว¹³⁶ ในทุกเรือนจำที่อดีตผู้ต้องขังเคยถูกคุมขัง มักจะมีการ
ติดตั้งพัดลมเพดาน 2-4 ตัวในเรือนนอน รวมทั้งในส่วนอื่นของอาคาร แต่จะมีการเปิดปิดตามเวลาที่กำหนด ทำให้
ร้อนมากในช่วงหน้าร้อน (ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม) และหนาวมากในช่วงฤดูหนาว (ตั้งแต่เดือนตุลาคม
ถึงกุมภาพันธ์) “บางครั้งต้องมีคนเป็นลม เจ้าหน้าที่ถึงจะยอมเปิดพัดลมให้” อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางตั้ง
ข้อสังเกต¹³⁷ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพกล่าวเสริมว่า บางครั้งพัดลมก็ไม่ทำงาน เพราะไฟดับในเรือนจำ
บ่อยครั้ง “มันเกิดบ่อยมากในเรือนจำ บางทีก็ 2-3 ครั้งต่อสัปดาห์ ทำให้แทบจะเป็นบ้า เพราะข้างในร้อนมาก”¹³⁸

อดีตผู้ต้องขังทุกคนรายงานว่า เรือนจำไม่ได้จัดให้ผู้ต้องขังมีเครื่องนอนอย่างเพียงพอ¹³⁹ ปกติพวกเขาได้รับแจก
ผ้าห่มสามผืนเพื่อใช้ในการนอน ผืนหนึ่งใช้ปู อีกผืนหนึ่งใช้ม้วนเพื่อรองเป็นหมอน และอีกผืนหนึ่งใช้เป็นผ้าห่ม แม้ว่า

129 ข้อ 13 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “อาคารที่คุมขังทุกแห่ง โดยเฉพาะห้องนอน จะต้องจัดให้ถูก
หลักอนามัย ตามสภาพของ ดินฟ้าอากาศ ข้อสำคัญจะต้องมีอากาศหายใจเพียงพอ มีขนาดของพื้นที่ห้องตามกำหนดขั้นต่ำ มีแสงสว่าง ความอบอุ่น และการ
ระบายอากาศ”

130 ICRC, น้ำ อนามัย และที่อยู่อาศัยในเรือนจำ, สิงหาคม 2548, น. 25; ICRC, แนวปฏิบัติเสริมด้านน้ำ อนามัย และที่อยู่อาศัยในเรือนจำ, เมษายน 2555, น.
32-33

131 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

132 การสร้างชั้นเพิ่มเติมเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการกรมราชทัณฑ์ เพื่อเพิ่มความจุ และลดสภาพที่แออัด [โปรดดู ด้านบน, 2.3. ความแออัดยังคงอยู่ต่อไป]

133 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 21 มกราคม 2565

134 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

135 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

136 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

137 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

138 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

139 ข้อ 21 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกำหนดว่า “ผู้ต้องขังแต่ละคนควรมีเตียงนอนแยกเป็นเอกเทศ ตาม
มาตรฐานของท้องถิ่นหรือของประเทศ และมีเครื่องหลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ จัดไว้อย่างเป็นระเบียบ และเปลี่ยนให้เป็นประจำเพื่อให้มั่นใจว่ามีความ
สะอาด”

อดีตผู้ต้องขังบางส่วน รวมทั้งที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ และทัณฑสถานหญิงธนบุรีรายงานว่า จะได้รับผ้าห่มแค่สองผืน เพื่อการหลับนอน¹⁴⁰ อดีตผู้ต้องขังทุกคนให้ข้อมูลว่า ผ้าห่มมีความบางมาก ด้อยคุณภาพ และมักจะสกปรกหรือมีฝุ่น

นอกจากที่เรือนนอนแล้ว ในพื้นที่ส่วนกลาง อย่างเช่นที่โรงอาหาร ที่อาบน้ำ และในสนามของเรือนจำ ก็แออัดเช่นกัน เนื่องจากมีผู้ต้องขังอยู่เป็นจำนวนมาก อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางอธิบายถึงสภาพเหล่านี้ว่า “มันแออัดมาก จนนั่งให้ตัวไม่แตะคนอื่นไม่ได้เลย”¹⁴¹ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ให้ความเห็นว่า “ถ้าไปอาบน้ำซ้ำ จะไม่มีพื้นที่ให้ท่อน้ำให้เย็น ก็จะไม่ได้อาบน้ำ ขึ้นอยู่กับดวงและอยู่ที่เราจะแย่งชิงมันได้หรือเปล่า”¹⁴²

7.2. ผู้ต้องขังตกเป็นเหยื่อของการลงโทษที่โหดร้าย การปฏิบัติที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี และการเลือกปฏิบัติ

จากการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง เราได้พบว่ามี การลงโทษที่โหดร้าย การขังเดี่ยวเป็นเวลานาน การลงโทษทางวินัย การปฏิบัติที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี และเลือกปฏิบัติที่เกิดขึ้นในเรือนจำที่พวกเขาถูกคุมขัง¹⁴³ อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า เจ้าหน้าที่ใช้บทลงโทษและการลงโทษทางวินัยอย่างไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดความเสียหายมากขึ้นต่อการปฏิบัติมิชอบและการปฏิบัติที่โหดร้าย¹⁴⁴ ซึ่งในบางกรณี อาจถึงขั้นเป็นการทรมาน¹⁴⁵ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพบอกว่า การขังเดี่ยวจะถูกนำมาใช้กับความผิดร้ายแรง เช่น การทะเลาะหรือชกต่อยกันระหว่างผู้ต้องขัง¹⁴⁶ อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังหญิงที่ถูกขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า เธอถูกจับขังเดี่ยวเป็นเวลาห้าวันในช่วงเริ่มถูกควบคุมตัว “พวกเขาขังดิฉันไว้คนเดียวในห้องมืด ที่อยู่ตรงกลางระหว่างห้องขังอื่นอีกสองห้อง [...] เป็นห้องขังที่มืดตลอดเวลา ไม่มีแสงแดดเลย ดิฉันไม่รู้ว่ตอนนี้เป็นเวลาอะไร หรือเป็นวันไหนแล้ว [...] ทั้งสองฝั่ง [ของห้องขัง] เป็นที่ขังผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต พวกเขากรีดร้องและใช้มือทุบกำแพงตลอดเวลา”¹⁴⁷ เมื่อเกิดการระบาดของโควิด-19 ในเรือนจำในปี 2564 อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ และเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์รายงานว่า มีการสั่งขังเดี่ยวเพื่อการกักตัวและแยกโรคของผู้ต้องขังด้วย [โปรดดู ด้านบน, 3.2. ทางทางขาดความพร้อมในการรับมือ]

ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังหลายคน การลงโทษที่เป็นการใช้กำลังจนเกินขอบเขต เช่น เจ้าหน้าที่ใช้ไม้กระบองทุบตีเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก อย่างไรก็ตาม อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ และเรือนจำอำเภอรัญธิราชระบุว่า ในหลายกรณี

140 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565

141 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

142 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

143 ข้อ 1 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีอันมีติดตัวมาแต่เกิดและคุณค่า ของความเป็นมนุษย์ ต้องไม่มีผู้ต้องขังคนใดที่จะถูกการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี และผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองป้องกัน จากการกระทำเช่นนั้น โดยจะต้องไม่มีการอ้างเงื่อนไขใดๆ ที่จะกระทำการดังกล่าว ความปลอดภัย และความมั่นคงของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการด้านต่างๆ ในเรือนจำและผู้เข้าเยี่ยมต้องได้รับ การประกันตลอดเวลา”

144 ข้อ 37 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกำหนดว่า “เรื่องต่อไปนี้จะต้องมีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่ออกโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารรองรับ

(ก) ความประพฤติที่ถือว่าผิดวินัย

(ข) วิธีการและระยะเวลาที่ลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขัง

(ค) ผู้ที่มีอำนาจลงโทษทางวินัยนั้น

(ง) รูปแบบการแยกขังโดยไม่สมัครใจใดๆ โดยไม่ให้ปะทะกับผู้ต้องขังคนอื่น อย่างเช่น การขังเดี่ยว การแยกเดี่ยว การกักกัน การให้อยู่ในหน่วยที่ดูแลเป็นการเฉพาะพิเศษ หรือการให้อยู่เฉพาะในพื้นที่จำกัด ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษทางวินัยหรือเพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อย รวมทั้งการกำหนดนโยบายและ ขั้นตอนปฏิบัติเพื่อควบคุมการใช้และการทบทวนการนำรูปแบบการแยกขังใดๆ มาใช้และการยกเลิกมาตรการดังกล่าว”; ข้อ 39.1 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกำหนดว่า “ผู้ต้องขังจะต้องไม่ถูกลงโทษทางวินัย เว้นแต่จะได้เป็นไปตามข้อกำหนดและเงื่อนไข ของกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่อ้างถึงในข้อกำหนด 37 และหลักการว่าด้วยความเป็นธรรมและ กระบวนการอันชอบด้วยกฎหมาย จะต้องไม่มีลงโทษทางวินัยต่อผู้ต้องขังทั้งสองสำหรับความผิดเดียวกัน”

145 ข้อกำหนด 43 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกำหนดว่า “1. ไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ จะต้องไม่มีการจำกัด เสรีภาพหรือการลงโทษทางวินัยใดๆ ถึงขั้นเป็น การทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่ ศักดิ์ศรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติดังต่อไปนี้ต้องถือเป็นข้อห้าม

(ก) การขังเดี่ยวโดยไม่กำหนดเวลา

(ข) การขังเดี่ยวต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน

(ค) การบังคับให้ผู้ต้องขังอยู่ในห้องมืดหรือมีการปิดไฟสว่างตลอด

(ง) การลงโทษทางกายหรือการตัดทอนอาหารหรือน้ำดื่มของผู้ต้องขัง

(จ) การลงโทษแบบกลุ่ม (Collective punishment)

2. จะต้องไม่ใช่เครื่องมือหรือวิธีการเพื่อการลงโทษทางวินัย

3. การลงโทษทางวินัยหรือมาตรการจำกัดเสรีภาพใดๆ ต้องไม่รวมถึงการห้ามติดต่อกับครอบครัว การจำกัดช่องทางในการติดต่อกับครอบครัวอาจกระทำได้เฉพาะในช่วงเวลาที่จำกัด และเฉพาะเท่าที่ จำเป็นเพื่อการดูแลให้เกิดความสงบเรียบร้อยเท่านั้น”

146 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565;

FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพในกรุงเทพฯ, 25 มกราคม 2564

147 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

ผู้คุมจะใช้ให้ผู้ต้องขังคนอื่นเป็นผู้ทุบตีคนที่ละเมิดกฎ แทนที่จะลงมือด้วยตัวเอง¹⁴⁸ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีกล่าวว่า “ผู้คุมจะลงโทษพวกเขาโดยการให้ผู้ช่วย ซึ่งก็เป็นผู้ต้องขังคนหนึ่ง ต่อยหรือทุบตีพวกเขา ในขณะที่ผู้คุมยืนดูอยู่”¹⁴⁹

การละเมิดกฎเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเรือนจำ หรือการไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้คุม อาจส่งผลให้เกิดการลงโทษทางวินัยต่อผู้ต้องขัง¹⁵⁰ ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขัง การละเมิดกฎในเรือนจำนั้นอาจรวมถึง การไม่พับผ้าห่มให้เรียบร้อย ไม่ปฏิบัติตามกิจวัตรในเรือนจำ ทำหน้าที่ไม่มีความสุขหรือไม่เป็นมิตรระหว่างมีผู้มาเยี่ยมเรือนจำ หรือพยายามร้องเรียนถึงปัญหา¹⁵¹ การลงโทษทางวินัย ได้แก่ การสั่งให้ถูพื้น การวิ่งรอบสนาม หรือการออกกำลังกายอย่างหนักหน่วงหรือฝึกแบบทหารท่ามกลางความร้อน¹⁵² การลงโทษในรูปแบบอื่น ได้แก่ การถูกตัดสิทธิเข้าเยี่ยม ไม่ได้รับอนุญาตให้กินอาหารในเรือนจำ หรือถูกระงับไม่ให้ยื่นขอพระราชทานอภัยโทษ¹⁵³

อดีตผู้ต้องขังหลายคนให้ข้อมูลว่ามีการทำร้ายจิตใจ การทอดทิ้ง หรือการทำให้อับอายโดยผู้คุม ผู้ต้องขังหญิงที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่กล่าวถึงประสบการณ์ที่ถูกจับขังเดี่ยวว่า “ผู้คุมจะจับตามองดิฉันตลอดเวลา ใช้วาจาจากทาง ประณามสิ่งที่ดิฉันทำทุกวัน”¹⁵⁴ อดีตผู้ต้องขังหญิงอีกคนหนึ่งจากทัณฑสถานหญิงกลาง กล่าวว่า “[ผู้คุม] ชอบแสดงอำนาจ ใช้คำพูดตะคอก ต่อว่า แซะ หรือล้อเลียนเรา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในเรือนจำ”¹⁵⁵ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีกล่าวว่า “ผู้คุมชอบใช้ภาษาที่ก้าวร้าวและรุนแรง”¹⁵⁶

อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า พวกเขาถูกบังคับให้ต้องแสดงท่าทีอ่อนน้อมต่อผู้คุมตลอดเวลา โดยมีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างหนึ่งที่อดีตผู้ต้องขังหลายคนกล่าวถึง คือผู้ต้องขังต้องคุกเข่าลงเวลาที่เจ้าหน้าที่เดินผ่านไป หรือต้องนั่งบนพื้นตลอดเวลาเมื่อรายงานตัวหรือพูดคุยกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ อดีตผู้ต้องขังหญิงที่ทัณฑสถานหญิงกลางให้ข้อมูลว่า “[ผู้ต้องขัง] ไม่สามารถยืนพูดกับผู้คุมได้ พวกเขาต้องนั่งบนพื้น เว้นแต่ได้รับอนุญาตให้นั่งบนเก้าอี้ มันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ”¹⁵⁷ ผู้ต้องขังหญิงที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ให้ความเห็นว่า “ดิฉันถามตัวเองตลอดว่า ‘เราเป็นนักโทษหรือเป็นทาส?’ เวลาที่ผู้คุมเดินผ่านมา ดิฉันต้องนั่งบนพื้น หรือต้องทำตัวให้ต่ำสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ใครก็ตามที่ยืนขึ้น หรือยืนเสมอกับเจ้าหน้าที่ จะถูกลงโทษ”¹⁵⁸ นอกจากนี้ อดีตผู้ต้องขังบางส่วนให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังต้องเรียกผู้คุมและเจ้าหน้าที่ทุกครั้งว่า “ท่าน” อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงธนบุรีระบุว่า ถ้าไม่ทำแบบนี้ ก็จะถูกลงโทษ “ถ้าไม่ยอมพูดแบบนี้ ก็จะถูกมองว่าเป็นการดูหมิ่นพวกเขา พวกเขาคิดว่าตัวเองสูงส่ง และเหนือกว่าเราตลอดเวลา”¹⁵⁹

อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังให้ข้อมูลว่า มีการเลือกปฏิบัติโดยเรือนจำ และมีระบบการปกครองอย่างไม่เป็นทางการในเรือนจำ ขึ้นอยู่กับประเภทของความผิดที่ผู้ต้องขังถูกกล่าวหา หรือถูกศาลตัดสิน หรือขึ้นอยู่กับสถานะด้านสังคม-เศรษฐกิจของพวกเขา ยกตัวอย่างเช่น อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีระบุว่า “ผู้คุมจะปฏิบัติกับผู้กระทำผิดแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับอำนาจต่อรองที่พวกเขามีกับผู้คุม [...] พวกที่ไม่มีอำนาจเลย อย่างเช่น คนต่างด้าว หรือคนที่ไม่มีครอบครัวมาเยี่ยม มักจะถูกปฏิบัติอย่างเลวร้ายมาก”¹⁶⁰ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพกล่าวว่า

148 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 21 มกราคม 2565

149 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 21 มกราคม 2565

150 ข้อ 39.2 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ผู้บริหารเรือนจำต้องประกันความได้สัดส่วนระหว่างมาตรการลงโทษทางวินัยกับความผิด ที่เกิดขึ้น และจะต้องบันทึกข้อมูลการลงโทษทางวินัยที่นำมาใช้ทั้งหมดอย่างถูกต้อง”

151 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

152 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

153 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพในกรุงเทพฯ, 21 มกราคม 2565; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2564

154 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

155 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

156 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

157 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

158 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

159 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

160 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

เป็นที่รู้กันในเรือนจำว่า เรือนนอนในแดนหนึ่งเป็นที่นอนสำหรับผู้ต้องขังวีไอพี “[ในเรือนนอนเหล่านี้] จะมีการติดตั้งพัดลมมากกว่าที่อื่น จะมีผู้ต้องขังในทีเดียวกันที่ช่วยซักเสื้อผ้า [สำหรับผู้ต้องขังวีไอพี] [ผู้ต้องขังวีไอพี] ยังมีอภิสิทธิ์อื่น ๆ อย่างอื่น เช่น มีโอกาสติดต่อหรือมีเวลาเยี่ยมจากบุคคลภายนอกมากกว่าคนอื่น สามารถเข้าถึงโทรศัพท์ได้ [...] หรือไม่มีเงินอย่างไม่จำกัดที่จะใช้ในเรือนจำ” อดีตผู้ต้องขังกล่าว¹⁶¹

อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์อธิบายถึงสภาพอันเลวร้าย และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทัณฑสถาน ซึ่งทำให้พวกเขา รู้สึกไม่ปลอดภัย และทำลายความพยายามที่จะฟื้นฟูและปรับตัวกลับเข้าสู่สังคม สภาพแวดล้อมในเรือนจำ ส่งผลกระทบด้านจิตใจอย่างรุนแรงต่อพวกเขา อดีตผู้ต้องขังบางส่วนบอกว่า พวกเขาทุกข์ทรมานกับบาดแผลทางจิตใจ (trauma) อย่างรุนแรงและไม่อาจแก้ไขได้ หลังได้รับการปล่อยตัวออกมา อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางให้ความเห็นว่า “เรือนจำไทยคือการลงโทษในทุก ๆ ทาง ทั้งทางจิตใจและร่างกาย โดยเฉพาะด้านจิตใจ เป็นเรื่องที่ทรมานอย่างมาก ทำให้ฉันไม่เชื่อว่าเรือนจำจะทำให้คนดีขึ้นได้ [...] ฉันคิดว่าเรือนจำกลับทำให้คนเลวร้ายลง เพราะทำให้คนเห็นแก่ตัว ต้องอยู่กับกบฏจิวที่เคร่งครัด ข้าวของต่าง ๆ ก็ขาดแคลน และเราต้องวางแผนเพื่อให้ได้สิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการ มันจะทำให้คนดีขึ้นได้อย่างไร? ไม่มีทาง”¹⁶² อดีตผู้ต้องขังอีกคนหนึ่งที่เคยอยู่ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพให้ความเห็นว่า “มันเลวร้ายมากที่ต้องอยู่อย่างนั้น ต้องเอาตัวรอดในที่ ๆ แทบไม่มีความช่วยเหลืออะไร มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ มันไม่ใช่สถานที่ที่ช่วยให้คนพัฒนาขึ้น มีโอกาสมากขึ้น หรือสร้างชีวิตใหม่ได้ ตรงข้าม มันมีแต่ความกดดันซึ่งมุ่งทำลายเราอย่างเดียว ทำให้เราเป็นบ้า”¹⁶³

7.3. สภาพสุขอนามัยย่ำแย่

อดีตผู้ต้องขังทุกคนเปิดเผยว่า เรือนจำที่พวกเขาเคยถูกคุมขัง ไม่มีการจัดเตรียมเครื่องสุขภัณฑ์ รวมทั้งห้องสุขาและห้องอาบน้ำ ที่อยู่ในสภาพดี สะอาด และมีจำนวนมากเพียงพอ¹⁶⁴ อดีตผู้ต้องขังทุกคนยังรายงาน ว่า ความขาดแคลน และการเข้าถึงอย่างไม่เพียงพอต่อน้ำในห้องส้วมและห้องอาบน้ำ ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสุขอนามัยของผู้ต้องขัง¹⁶⁵

ในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง ห้องส้วมไม่มีความเป็นส่วนตัว และมักอยู่ในสภาพที่เลวร้ายและขาดสุขอนามัย อดีตผู้ต้องขังอธิบายว่า ในเรือนนอนทั่วไปจะมีส้วมนั่งยองอยู่สองที่ แต่ละที่มีพื้นที่ประมาณ 0.50 ตรม. มีกำแพงเตี้ย ๆ ล้อมไว้ และไม่มีประตู เป็นส้วมแบบแห้ง มีอ่างน้ำและขันวางไว้ด้านข้างสำหรับให้ผู้ต้องขัง

161 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565

162 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง ในกรุงเทพฯ, 25 สิงหาคม 2564

163 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพในกรุงเทพฯ, 21 มกราคม 2565

164 ข้อ 15 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “มีเครื่องสุขภัณฑ์เพียงพอแก่ความจำเป็นกับผู้ต้องขังทุกคน ทั้งต้องสะอาดและเหมาะสม ไม่ประเจิดประเจ้อ”

165 ข้อ 16 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ที่อาบน้ำและฝักบัวต้องติดตั้งให้เพียงพอกับจำนวนผู้ต้องขังทุกคนที่จะอาบน้ำโดยมีอุณหภูมิ ที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และให้สามารถอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดได้บ่อยตามความจำเป็น ตามฤดูกาลและตามสภาพของแต่ละภูมิภาค โดยอย่างน้อยควรให้ผู้ต้องขังได้อาบน้ำสัปดาห์ละครั้ง หากอยู่ในภูมิภาคเขตอบอุ่น”

ใช้ดักเพื่อราดส้วมและทำความสะอาดได้ อดีตผู้ต้องขังหลายคนให้ข้อมูลว่า มีน้ำอย่างจำกัดเพียงบางช่วงเวลาเฉพาะ ตอนกลางวัน ทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถราดส้วมได้ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพอธิบายถึงสภาพของห้องส้วมว่า “สกปรกเลอะเทอะมาก ๆ”¹⁶⁶

อดีตผู้ต้องขังทุกคนยังบอกว่า ห้องอาบน้ำในเรือนจำอยู่ในสภาพที่เลวร้ายและไม่สะอาด ทำให้เกิดความเสียงมากขึ้นต่อการติดโรคสำหรับผู้ต้องขัง โดยเฉพาะโรคผิวหนัง ในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง ผู้ต้องขังจะอาบน้ำรวมกันในพื้นที่โล่ง ปกติแล้ว พื้นที่อาบน้ำจะประกอบด้วยท่อพลาสติกเจาะรูอยู่ด้านบน และผู้ต้องขังอาบน้ำอยู่ด้านล่าง อย่างไรก็ตาม อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงน้ำได้อย่างเพียงพอตอนที่อาบน้ำ เนื่องจากมีเวลาจำกัด อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่อธิบายถึงระบบท่อน้ำในห้องน้ำว่า “[ตอนอาบน้ำ] จะมีการปล่อยน้ำออกมาช่วงสั้น ๆ สามรอบ ด้านล่างจะมีแท่งคอนกรีตสำหรับรองรับน้ำที่ผ่านการใช้งานแล้ว รอบแรกเป็นน้ำสำหรับชำระล้างร่างกาย รอบสองเอาไว้ฟอกสบู่ และรอบสามเอาไว้ล้างหน้าและแปรงฟัน จากนั้นจะมีการนำน้ำในแท่งคอนกรีตมาใช้อีก มีบางคนฉี่ในนั้น ฉี่นั้นไม่ยากเชื่อเลยว่ามันจะเป็นเรือนจำต้นแบบได้อย่างไร” ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพ การปล่อยน้ำแต่ละรอบอาจจะสั้นเพียงประมาณ 15 วินาที ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขัง¹⁶⁷

อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงกลางกล่าวเสริมว่า ที่เรือนจำยังใช้ระบบตักอาบ และผู้ต้องขังจะได้ใช้น้ำแปดชั้นในการอาบน้ำ ซึ่งถือว่าจำกัดมากโดยเฉพาะสำหรับคนที่ตัวใหญ่¹⁶⁸ อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงธนบุรีบอกว่า ปกติผู้ต้องขังที่นั่นจะได้ใช้น้ำห้าชั้นเพื่ออาบน้ำให้เสร็จภายใน 10 นาที อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรี และเรือนจำพิเศษกรุงเทพเล่าถึงน้ำที่มีกลิ่นคลอรีนแรง¹⁶⁹

เนื่องจากมีมาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 [โปรดดู ด้านบน, 3.2. มาตรการป้องกันใหม่ที่ไร้ประสิทธิภาพ] อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังที่กักตัวต้องอาบน้ำในห้องน้ำภายในเรือนนอน โดยต้องใช้น้ำในอ่าง ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังบางส่วนที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ ที่อาคารกักตัว จะมีน้ำให้ใช้ได้ตลอดทั้งวัน¹⁷⁰

ในแง่สุขอนามัยส่วนตัว อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนบอกว่า ไม่ได้รับอุปกรณ์เพื่อสุขอนามัย หรือได้รับไม่เพียงพอ ทั้งสบู่ แชมพู ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดตัว และกระดาษชำระ¹⁷¹ อดีตผู้ต้องขังหญิงยังไม่ได้รับผ้าอนามัยเพียงพอต่อการใช้งานโปรดดู ด้านล่าง, 7.6. ผู้ต้องขังหญิงและผู้ต้องขังหลากหลายทางเพศต้องเผชิญความท้าทายเพิ่มเติม¹⁷² ยกตัวอย่างเช่น อดีตผู้ต้องขังที่ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่บอกว่า เมื่อแรกเข้าเรือนจำ เธอได้รับแจก “ยาสีฟัน ครึ่งหลอดที่อยู่ในซองพลาสติก และมีการเอาหนังยางรัดไว้ [...] ผ้าอนามัยสามชิ้น และผ้าเช็ดตัวขนาดเท่ากับผ้าขนหนูที่ใช้เช็ดหน้าแต่หนึ่งครั้ง [...] และยังได้รับผงซักฟอกถุงเล็ก ๆ เอาไว้ซักชุดชั้นใน” อดีตผู้ต้องขังบางส่วนที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพบอกว่า พวกเขาไม่ได้รับแจกอุปกรณ์เพื่อสุขอนามัยระหว่างที่ถูกขังเลย¹⁷³ หนึ่งในนั้นบอกว่า เขาได้รับแก้วใส่น้ำหนึ่งใบ ช้อนหนึ่งคันและแปรงสีฟันหนึ่งอัน¹⁷⁴

166 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

167 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 12 ตุลาคม 2564

168 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัศนสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

169 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

170 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

171 ข้อ 18(1) ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ผู้ต้องขังจะต้องรักษาร่างกายให้สะอาด ฉะนั้นจะต้องจัดหาและอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับห้องน้ำที่จำเป็นเพื่อสุขภาพและความสะอาดของผู้ต้องขังให้ด้วย”

172 ข้อ 5 ของข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดหญิง กำหนดว่า “สถานที่คุมขังสำหรับผู้ต้องขังหญิงควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ จำเป็นที่จะตอบสนองต่อสุขอนามัย ตามความต้องการเฉพาะของผู้หญิง รวมถึงการจัดหาผ้าอนามัยโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และจัดให้น้ำเพียงพอสำหรับการดูแลสุขภาพส่วนบุคคล ส่วนตัวของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร ผู้ต้องขังตั้งครรภ์ อยู่ในระหว่างให้นมบุตร หรือขณะมีประจำเดือน”

173 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพในกรุงเทพฯ, 24 มกราคม 2565

174 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

อดีตผู้ต้องขังบอกว่า ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ต้องขังมักจะต้องพึ่งพาญาติสำหรับของใช้ที่จำเป็น หรือต้องไปซื้อจากร้านสวัสดิการ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพกล่าวเสริมว่า คนที่ไม่มีญาติมาเยี่ยม หรือไม่มีเงิน ก็ต้องรับจ้างทำงานให้ผู้ต้องขังคนอื่น เช่น รับจ้างทำความสะอาดที่นอน หรือซักผ้าให้ เพื่อแลกกับสินค้าเหล่านี้¹⁷⁵ ระหว่างที่เกิดการระบาดของโควิด-19 มีการงดเยี่ยมเพื่อควบคุมการระบาดของโรคในทัณฑสถาน ซึ่งยิ่งทำให้เกิดข้อจำกัดมากขึ้นต่อการเข้าถึงข้าวของที่จำเป็นของผู้ต้องขัง [โปรดดู ด้านล่าง, 7.7 แยกโดดเดี่ยวจากโลกภายนอกมากขึ้น และขาดโอกาสด้านสันติภาพ]

อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนบอกว่า อาคาร ที่พัก และพื้นที่ส่วนกลางในทัณฑสถาน มีสภาพที่สกปรกและขาดการบำรุงรักษา¹⁷⁶ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางอธิบายถึงสภาพของโรงอาหารในเรือนจำว่า “มีแมลงสาบเยอะ ในทุกที่ ไปที่ไหนก็เจอ [...] และ [ยังมี] หนูตัวใหญ่เท่าแมวที่พยายามคุ้ยเศษอาหาร เป็นสภาพที่สกปรกจนเหลือทน”¹⁷⁷

อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังต้องรับผิดชอบซักเสื้อผ้า และทำความสะอาดเรือนนอนของตนเอง อย่างไรก็ตาม หลายคนบอกว่า พวกเขาไม่ได้รับแจกอุปกรณ์ทำความสะอาดอย่างเพียงพอ เพื่อใช้ซักผ้าและทำความสะอาดพื้นที่นอนให้ได้ตามมาตรฐานด้านสุขอนามัย อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลาง และทัณฑสถานหญิงธนบุรีบอกว่า พวกเขาได้รับแจกแปรงถูพื้นและเศษผ้าพร้อมทั้งผงซักฟอก เพื่อใช้ทำความสะอาดเรือนนอน¹⁷⁸ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครว่า เขาและเพื่อนผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนนอนเดียวกัน ต้อง “ใช้ผ้าเช็ดตัวถูพื้น เพราะไม่มีไม้กวาดหรืออุปกรณ์ทำความสะอาดให้เลย”¹⁷⁹

นอกจากนั้น อดีตผู้ต้องขังบางส่วน รวมทั้งที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และเรือนจำชั่วคราววังสิตได้กล่าวว่า บางครั้งเสื้อผ้าหรือเครื่องนอนของผู้ต้องขัง ไม่ได้รับการทำความสะอาดและซักอย่างเหมาะสม เนื่องจากเข้าถึงน้ำได้อย่างจำกัด¹⁸⁰

7.4 อาหาร “ที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง” น้ำที่ดื่มไม่ได้

อดีตผู้ต้องขังทุกคนแสดงข้อกังวลที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับอาหารและน้ำดื่มในเรือนจำ จากการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังไม่ได้รับอาหารที่มีคุณภาพดี หลากหลาย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ส่วนน้ำก็ไม่เหมาะสมต่อการดื่ม¹⁸¹

อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า พวกเขาได้รับอาหารสามมื้อต่อวันในเวลาที่แตกต่างกัน อาหารในเรือนจำส่วนใหญ่ประกอบด้วยข้าวปริมาณมากพร้อมกับกับข้าว ซึ่งอดีตผู้ต้องขังทุกคนให้ข้อมูลว่า กับข้าวเหล่านี้แทบไม่มีเนื้อสัตว์ หรือไม่ได้รับการปรุงอย่างเหมาะสม อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ระบุว่า “[เรือนจำ] เน้นที่ปริมาณมากกว่าคุณภาพและคุณค่าทางโภชนาการของอาหาร แต่ถึงอย่างนั้น เราก็ยังมีอาหารไม่เพียงพอ [...] แต่เนื่องจากเราได้รับข้าวในปริมาณมาก ทำให้คน [ที่ไม่มีเงิน] สามารถเอาซองเครื่องปรุงบะหมี่สำเร็จรูปมาเทใส่ข้าว เพื่อให้พอจะกินได้”¹⁸²

อดีตผู้ต้องขังทุกคนบรรยายว่า อาหารในเรือนจำมีคุณภาพแย่ มีปริมาณน้อย ไร้รสชาติ และขาดความหลากหลาย รวมทั้งคุณค่าด้านอาหาร “อาหารน่าขยะแขยงเป็นที่สุด ข้าวก็แข็งมาก เป็นข้าวเก่า และน่าจะเป็นข้าวที่มีคุณภาพต่ำสุด ในกับข้าวก็มีแต่ผักสดจืดๆ และไก่ที่เป็นเศษ ๆ เนื้อ เราไม่เคยได้กินไก่ทั้งชิ้นเลย” อดีตผู้ต้องขัง

175 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

176 ข้อ 17 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ให้มีการดูแลรักษาอย่างเหมาะสมเป็นประจำสำหรับทุกส่วนภายในเรือนจำ ที่ใช้เป็นที่คุมขัง โดยจะต้องทำความสะอาดอยู่ตลอดเวลา”

177 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

178 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

179 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

180 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565

181 ข้อ 22 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารที่จัดให้เป็นเวลาโดยเรือนจำ อันมีประโยชน์และเพียงพอ ต่อสุขภาพและเพื่อความแข็งแรงแห่งร่างกาย โดยต้องจัดปรุงอย่างสะอาด และจัดให้อย่างเป็นระเบียบ 2. น้ำต้องจัดไว้เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ดื่มเมื่อต้องการ”

182 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

ที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพกล่าว¹⁸³ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่กล่าวเสริมว่า “ถ้าเขาแจกผลไม้ให้ชิ้นหนึ่ง อย่างเช่นแตงโม มันจะเก๋มาก และเกือบจะเน่าแล้ว”¹⁸⁴

อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า เนื่องจากคุณภาพอาหารที่เลวร้ายอย่างมาก ผู้ต้องขังจึงมักนิยมกินอาหารที่ญาติซึ่งมาเยี่ยม นำมาฝาก ส่วนคนที่ไม่มีเงินก็สามารถเลือกกินจากร้านสวัสดิการได้ ซึ่งมีการตั้งราคาสูงมาก¹⁸⁵ เนื่องจากการงดเยี่ยม ระหว่างที่เกิดการระบาดของโควิด-19 อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำชั่วคราววังสิตบอกว่า ครอบครัวต้องสั่งอาหารให้ผ่านระบบออนไลน์ของเรือนจำเพื่อให้เอามาส่ง¹⁸⁶

นอกจากนั้น อดีตผู้ต้องขังบางส่วนให้ข้อมูลว่า ไม่ได้รับแจกงานและอุปกรณ์การกินที่เหมาะสมและสะอาด อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์บอกว่า เขาต้องใช้ซันพลาสติกที่ใช้อาบน้ำ เพื่อใช้กินข้าว และอาหารที่เอามาให้ก็ มักใส่มาในถังสี¹⁸⁷ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่บอกว่า ผู้ต้องขังจะได้รับแจกซันพลาสติกบาง ๆ เพียงหนึ่งอัน และต้องเอามาล้างและใช้ใหม่¹⁸⁸ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงธนบุรีเล่าว่า ผู้ต้องขังที่กักตัวตามมาตรการโควิด-19 จะได้รับอาหารในถุงพลาสติก เนื่องจากไม่อนุญาตให้นำจานและชามเข้าไปในพื้นที่กักตัว เธอตั้งข้อสังเกตว่า “หลังจากกินข้าวเสร็จแล้ว จะมีถุงขยะ [เพื่อใส่เศษอาหารและถุงพลาสติก] แต่จะมีคนมาเก็บถุงขยะทุกสี่หรือห้าวัน ทำให้มีการสะสมของเศษอาหาร และบางทีก็เน่าเสีย [...] ทำให้มีแมลงสาบตามมา”¹⁸⁹

อดีตผู้ต้องขังทุกคนรายงานว่า ผู้ต้องขังจะได้รับน้ำดื่มฟรีจากแทงค์น้ำที่เป็นหลักในอาคารของเรือนจำ อย่างไรก็ตาม อดีตผู้ต้องขังหลายคนบอกว่า ระบบกรองน้ำข้างในอยู่ในสภาพที่เลวร้ายมาก หรือบางทีก็ไม่มีระบบการกรองเลย แทงค์น้ำก็ไม่ได้รับการทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสม ทำให้มีรสชาติและกลิ่นที่แย่มาก อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางบอกว่า “ผู้ต้องขังคนอื่นเตือนไม่ให้กินน้ำในเรือนจำ เพราะมีกลิ่นเหม็นมาก และอาจทำให้เจ็บป่วย เพราะแทงค์น้ำไม่เคยได้รับการทำความสะอาดอย่างเหมาะสม”¹⁹⁰ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญบุรีมีข้อสังเกตว่า แทงค์น้ำในเรือนจำจะได้รับการทำความสะอาดเดือนละครั้งเท่านั้น¹⁹¹ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำพิเศษกรุงเทพยังกล่าวถึงกลิ่นเหม็นของคลอรีนในน้ำดื่มที่เรือนจำจัดให้¹⁹²

สืบเนื่องจากคุณภาพน้ำที่เลวร้าย อดีตผู้ต้องขังทุกคนบอกว่า ผู้ต้องขังมักซื้อน้ำดื่มในขวดจากร้านค้าในเรือนจำ หรือเอาน้ำจากคนที่มาเยี่ยม ผู้ต้องขังซึ่งไม่สามารถซื้อน้ำขวดได้ ก็ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากต้องดื่มน้ำจากแทงค์ในเรือนจำ

183 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

184 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

185 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

186 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565

187 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

188 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

189 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

190 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

191 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 22 กันยายน 2564

192 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565; สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

7.5 การเข้าถึงบริการการแพทย์ที่ไม่เพียงพอ รวมถึงด้านสุขภาพจิต

จากการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงบริการดูแลสุขภาพทางกายและใจที่ได้มาตรฐานอย่างเพียงพอ¹⁹³ จากการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังหลายคนพบว่า ทรัพยากรการดูแลสุขภาพที่จำกัดในทัณฑสถาน รวมทั้งการขาดแคลนแพทย์และพยาบาล สถานพยาบาลและการแพทย์ที่มีอุปกรณ์พร้อมเพียง ทำให้ผู้ต้องขังไม่ได้รับการรักษาอาการเจ็บป่วยอย่างเหมาะสม ในปี 2564 ความล้มเหลวของระบบสุขภาพในเรือนจำยังมีสภาพเลวร้ายลงไปอีก เนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในทัณฑสถานทั่วประเทศ [โปรดดู ด้านบน, 3.2. มาตรการป้องกันใหม่ที่ไร้ประสิทธิภาพ]

เรือนจำส่วนใหญ่ซึ่งอดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง ไม่มีแพทย์และพยาบาลวิชาชีพประจำอยู่¹⁹⁴ แต่จะมีเจ้าหน้าที่เรือนจำที่เคยอบรมด้านการดูแลสุขภาพขึ้นพื้นฐานเป็นคนที่อยู่ประจำ และให้บริการดูแลสุขภาพและการแพทย์ขึ้นพื้นฐานกับผู้ต้องขังในห้องพักของเรือนจำ ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังหลายคน จำนวนเจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพมักจะไม่มีเพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรผู้ต้องขัง ยกตัวอย่างเช่น อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ให้ข้อมูลว่า “จะมีเจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพอยู่เพียงสองหรือสามคน และพวกเขาก็ไม่ได้อยู่ที่เรือนจำตลอดเวลา”¹⁹⁵

อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ ว่า “[เจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพในเรือนจำ] สามารถทำได้เพียงจ่ายยาแบบพื้น ๆ อย่างเช่น พาราเซตามอล ยาแก้ท้องเสีย ยาแก้ไอ ยาแก้แสบ หรือครีมทาผิวแห้ง”¹⁹⁶ อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนรายงานว่า พาราเซตามอลมักเป็นยาที่พวกเขาได้รับแจกกับทุกโรค การเข้าถึงยาแบบอื่นทำได้ยากมาก ขึ้นอยู่กับระเบียบและขึ้นอยู่กับว่ามียาประเภทนั้นในแต่ละเรือนจำหรือไม่ อดีตผู้ต้องขังอีกคนหนึ่งซึ่งเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ กล่าวว่า “ในเรือนจำ พาราเซตามอลเป็นยาวิเศษ ไม่ว่าคุณมีอาการอะไร เขาก็จะให้คุณกินแต่พาราเซตามอล แต่จริง ๆ ก็ขอยกข้อยกเว้น หอมจะดูว่ากล่าว และซักถาม [ผู้ต้องขัง] ก่อน ทำราวกับว่าเป็นของที่มีค่า พวกเขากลัวว่าถ้ากินยาอื่น ๆ จะทำให้ยาเรามาเม็ดหนึ่ง”¹⁹⁷ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญธิราชบอกว่า แม้แต่การขอยาพาราเซตามอลก็อาจเป็นเรื่องยุ่งยาก และบางที่ต้องรอถึงครึ่งวันกว่าจะได้มาเม็ดหนึ่ง ทำให้บางที่ผู้ต้องขังต้องเก็บสะสมยาเอาไว้ขาย หรือเอาไว้แลกเปลี่ยนกับอาหารหรือสินค้าอย่างอื่นในเรือนจำ จากข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังบางส่วน¹⁹⁸

อดีตผู้ต้องขังหลายคนให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงบุคลากรทางการแพทย์เพื่อวินิจฉัยและรักษาโรคได้โดยตรงสม่ำเสมอ และทันเวลา¹⁹⁹ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ รายงานว่า “โดยทั่วไปแล้ว เราไม่มีโอกาส [ได้พบหมอ] เลย [เมื่อมีคนป่วย] ทางเรือนจำจะให้ผู้ช่วยผู้คุม ซึ่งก็เป็นผู้ต้องขังเหมือนกัน มาทำการวัดอุณหภูมิ วัดความดัน และถามว่าเจ็บปวดหรือมีอาการอย่างไรบ้าง จากนั้นก็จะจ่ายยาพาราเซตามอลให้”²⁰⁰

193 ข้อ 24 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. การให้บริการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังเป็นความรับผิดชอบของรัฐ โดยผู้ต้องขัง ควรได้รับการรักษาพยาบาลตามมาตรฐานเช่นเดียวกับที่รัฐจัดให้กับประชาชนอื่น และจะต้องสามารถ เข้าถึงบริการที่จำเป็นโดยไม่คิดมูลค่าและไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งสถานภาพด้านกฎหมายของตน 2. การจัดบริการรักษาพยาบาลควรอยู่ในลักษณะที่เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับงานด้านสาธารณสุข โดยทั่วไป และในลักษณะที่ประกันให้มีการรักษาและพยาบาลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการให้บริการด้านเอชไอวี วัณโรค และโรคติดต่ออื่น ๆ รวมทั้งภาวะที่ต้องพึ่งพิงยาเสพติด”

194 ข้อ 25 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. เรือนจำทุกแห่งพึงมีสถานบริการรักษาพยาบาล อันมีหน้าที่ประเมิน ส่งเสริม คุ้มครอง และ พัฒนาสุขภาพกายและจิตใจของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการให้ความใส่ใจเป็นพิเศษต่อผู้ต้องขังที่ต้องการ การดูแลสุขภาพเป็นพิเศษ หรือมีปัญหาสุขภาพที่กระทบต่อการบำบัดฟื้นฟูของตน 2. บริการรักษาพยาบาลจะต้องมีคณะทำงานสหวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างเพียงพอสำหรับหน่วยบริการด้านการรักษาพยาบาลที่เป็นอิสระ และมีศักยภาพ ด้านการแพทย์อย่างเต็มที่ โดยควรมีความเชี่ยวชาญอย่างเพียงพอทั้งด้านจิตวิทยาและจิตเวช และต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนสามารถเข้าถึงบริการด้านทันตกรรมที่มีคุณภาพด้วย”

195 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

196 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ, 1 ตุลาคม 2564

197 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2564

198 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2564; สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

199 ข้อ 31 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “แพทย์หรือบุคคลากรทางการแพทย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมแล้วแต่กรณี ต้องเข้าดูแลผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยทุกคน ผู้ต้องขังที่ร้องเรียนว่ามีปัญหาเจ็บป่วยทางกายหรือจิตใจหรืออาการบาดเจ็บทางกายหรือจิตใจ และผู้ต้องขังใดๆ ที่พึงได้รับความใส่ใจเป็นพิเศษ โดยต้องเข้าไปเยี่ยมทุกวันบรรดาการตรวจรักษา จะต้องเก็บไว้เป็นความลับอย่างเต็มที่”

200 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพฯ, 12 ตุลาคม 2564

อดีตผู้ต้องขังบางส่วนกล่าวว่า จะมีแพทย์จากนอกเรือนจำมาให้บริการอย่างไม่สม่ำเสมอ ขึ้นอยู่กับแต่ละเรือนจำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของการรักษาโรค บริการเฉพาะทางอย่างอื่น รวมทั้งจิตเวช ทันตกรรม จักษุวิทยา หรือสูตินรีเวช จะมีอย่างจำกัดมาก จากข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังบางส่วน ยกตัวอย่างเช่น อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ บอกว่า จะมีแพทย์จากภายนอกมาตรวจสัปดาห์ละครั้ง²⁰¹ เขายังเปิดเผยว่า การเข้าถึงบริการทันตกรรมเป็นเรื่องยุ่งยากมาก “จะมีทันตแพทย์มาที่เรือนจำเดือนละครั้ง ส่วนใหญ่จะมาถอนฟันอย่างเดียว [บริการอย่างอื่น] จะเข้าถึงได้ยากมาก และต้องใช้เวลานานมาก [...] ถ้าคุณปวดฟัน ก็ทำได้แค่ถอนมันออก หรือต้องให้ผู้ต้องขังคนอื่นหรือเจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพในเรือนจำมาช่วยใช้มือถอนฟันทั้ง”²⁰² ในทัณฑสถานหญิงกลาง จะมีแพทย์ผู้ชำนาญการมาตรวจในวันที่แตกต่างกันของแต่ละสัปดาห์ “ถ้าผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์เกิดปวดท้องในวันจันทร์ เธอก็ต้องรอจนถึงวันพฤหัสบดี ถึงจะได้พบกับสูตินรีแพทย์” อดีตผู้ต้องขังกล่าว²⁰³

ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในเรือนจำต่าง ๆ ผู้ต้องขังบางส่วนรายงานถึงความยุ่งยากในการเข้าถึงแพทย์และบริการทางการแพทย์ที่ทันเวลาและเป็นการเข้าถึงโดยตรง อดีตผู้ต้องขังที่ถูกกักตัวแยกโรคที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ ภายหลังตรวจพบว่าเป็นโรคโควิด-19 กล่าวว่า เขาและเพื่อนผู้ต้องขังยังได้รับแจกพาราเซตามอล และจะได้พบแพทย์ก็ต่อเมื่อมีการร้องขอเท่านั้น “ถ้าเราไม่ได้เจาะจงบอกว่า [จะขอพบแพทย์] ก็จะมีแค่พยาบาลที่เอาอาหารและยามาให้ และมาดูอาการ จะไม่มีแพทย์จริง ๆ มาหา เว้นแต่เราได้ร้องขอไปเป็นพิเศษ”²⁰⁴ อดีตผู้ต้องขังที่ติดเชื้อโควิด-19 ระหว่างถูกควบคุมตัวที่เรือนจำชั่วคราววังสิตบอกว่า หลังมีอาการในเบื้องต้น เขาก็ได้รับพาราเซตามอลและยาฟ้าทะลายโจรจากเรือนจำเป็นเวลาห้าวันก่อนที่จะได้รับการตรวจหาเชื้อโควิด-19 และถูกส่งตัวไปยังโรงพยาบาลสนามของเรือนจำ²⁰⁵

การเข้าถึงสถานพยาบาลในเรือนจำก็เป็นขั้นตอนที่ถูกควบคุมอย่างเข้มงวด ซึ่งอดีตผู้ต้องขังหลายคนบอกว่า เป็นผลให้วินิจฉัยและรักษาโรคล่าช้าออกไป²⁰⁶ ในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกขัง ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้คุมหรือผู้ช่วยผู้คุมที่เป็นนักโทษ ซึ่งมีอำนาจวินิจฉัยว่าผู้ต้องขังคนไหนเจ็บป่วย และควรได้รับอนุญาตให้ไปที่โรงพยาบาลในเรือนจำ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญบุรีให้ความเห็นว่า การพิจารณาเช่นนี้ “ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเหตุผลด้านสุขภาพว่าจะมีอาการร้ายแรงหรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับว่า [ผู้คุม] รู้สึกอย่างไรในเวลานั้น”²⁰⁷ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพเสริมว่า การจะถูกส่งตัวไปโรงพยาบาลภายนอกเป็นเรื่องที่ยากมาก “บางคนขาหัก แต่ก็ต้องอยู่ในสถานพยาบาลของเรือนจำต่อไป [...] คุณต้องมีสภาพใกล้ตายแล้วเท่านั้น [ถึงจะได้รับการรักษาที่โรงพยาบาล]”²⁰⁸

ระบบราชการที่เชื่องช้าทำให้เกิดปัญหาอย่างมากในกรณีเร่งด่วน อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพให้ความเห็นว่า “มันไม่เคยมีความฉุกเฉินอยู่จริงในทางปฏิบัติ [...] แม้แต่กรณีที่ฉุกเฉินร้ายแรงจริง ๆ ก็ต้องถูกปฏิบัติด้วยขั้นตอนที่เชื่องช้าและยาวนาน บางคนไม่สามารถรอได้ บางคนก็ตายระหว่างที่รอนำส่งโรงพยาบาล [...] ไม่ว่าคุณจะชักหรืออะไรก็ตาม คุณได้แต่นอนรอ รอการอนุมัติจากหลายคนกว่าจะได้ไปโรงพยาบาล”²⁰⁹

สุขภาพจิตของผู้ต้องขังและอาการทางจิต เป็นหนึ่งในข้อกังวลด้านสุขภาพที่ร้ายแรงและพบมากที่สุดสำหรับอดีตผู้ต้องขังส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์ ถึงอย่างนั้น ในเรือนจำส่วนใหญ่ที่พวกเขาเคยถูกคุมขังก็มักไม่มีบริการดูแลสุขภาพจิตหรืองานจิตเวช หรือมีแต่ไม่เพียงพอเป็นอย่างยิ่ง อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่บอกว่า เธอไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ

201 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

202 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

203 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

204 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

205 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565

206 ข้อ 27 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. ในกรณีฉุกเฉิน ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการประกันว่าสามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้โดยพลัน ผู้ต้องขังที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาหรือการผ่าตัดเฉพาะทาง ต้องได้รับการส่งตัวไปยังหน่วยงานที่เชี่ยวชาญเฉพาะทางหรือโรงพยาบาลของพลเรือน ในกรณีที่เรือนจำมีโรงพยาบาลของตนเอง โรงพยาบาลนั้นต้องมีบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์อย่างเพียงพอ และมีศักยภาพที่จะให้การรักษา และดูแลอย่างเหมาะสมกับผู้ต้องขังที่ได้รับตัวมา 2. การตัดสินใจทางการแพทย์ให้กระทำได้เฉพาะผู้รับผิดชอบที่มีวิชาชีพด้านการแพทย์เท่านั้น และการตัดสินใจดังกล่าวจะต้องไม่ถูกกลบฝัง หรือเพิกเฉยโดยผู้ที่มีไม่ใช่นักวิชาการทางด้านการแพทย์”

207 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565

208 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565

209 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

หลังจากแจ้งให้ผู้คุมทราบว่ามีอาการซึมเศร้าและอยากฆ่าตัวตาย²¹⁰ อดีตผู้ต้องขังบางส่วนที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ และเรือนจำอำเภอธัญบุรีบอกว่า พวกเขาได้รับยาระงับประสาทจากเรือนจำ เวลาที่เกิดความเครียดและมีปัญหาด้านการนอนหลับ แม้พวกเขาจะไม่รู้ว่าเป็นยาที่สั่งจ่ายโดยนักจิตเวชหรือไม่ก็ตาม²¹¹

อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ยังให้ข้อมูลถึงกรณีของผู้ต้องขังซึ่งมีอาการทางจิต มีความเสี่ยงอย่างมากที่จะถูกปฏิบัติมิชอบ ถูกปฏิบัติอย่างโหดร้าย และถูกเลือกปฏิบัติ จากทั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำ และผู้ต้องขังด้วยกัน อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพเล่าว่า ครั้งหนึ่งเขาต้องพักในเรือนนอนเดียวกับผู้ต้องขังอีกคนที่มีอาการทางจิต และถูกผู้ต้องขังคนอื่นทำร้ายร่างกายอยู่ตลอด “เขาไม่เคยได้รับการรักษาพยาบาล และจะถูกผู้ต้องขังคนอื่นตบและตี เพราะเขามักก่อความเดือดร้อนรำคาญ หรือบางครั้งเขาจะถูกเร่งแกลเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อไปอาบน้ำ ชีวิตในเรือนจำเป็นเรื่องที่ยากลำบากอย่างมากสำหรับผู้ต้องขังแบบนี้”²¹²

อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า ผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต 30-40 คนจะถูกขังไว้ในเรือนนอนเดียวกัน และจะได้รับยาในเวลาเดียวกันทุกวันเพื่อช่วยให้สงบลงหรือช่วยให้หลับ²¹³ เธออธิบายถึงสภาพการคุมขังพวกเธอว่า “สกปรกโสโครกและเหม็นจะทน” เนื่องจากพฤติกรรมของพวกเธอ ทั้งการสัมผัสกัน การถ่มน้ำลาย และการหลับนอนอยู่ข้างกัน เธอยังเล่าถึงผู้ต้องขังอีกคนที่บอกให้เธอฟังเกี่ยวกับการปฏิบัติที่โหดร้ายของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต “เวลาที่ผู้ต้องขังเกิดอาละวาด หรือพยายามฆ่าตัวตาย หรือมีการตะโกนกรีดร้อง ผู้คุมจะเข้ามามัดตัวไว้ ถ้ายังไม่หยุดร้อง หรือถ้ายังก่อความเดือดร้อนรำคาญอีก เจ้าหน้าที่จะใช้ไฟช็อต”²¹⁴

การฆ่าตัวตาย การพยายามฆ่าตัวตาย และการทำร้ายตัวเอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วไปสำหรับผู้ต้องขัง ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังหลายคนที่ให้สัมภาษณ์ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพรายงานว่า การพยายามทำร้ายตัวเองถือเป็นการละเมิดกฎของเรือนจำ และอาจทำให้ถูกลงโทษทางวินัย “[เรือนจำ] ไม่เคยใส่ใจกับผู้ต้องขังที่พยายามทำร้ายตัวเอง เวลาที่พวกเขาพยายามกรีดแขน กรีดขา หรือแทงตัวเองให้ตาย พวกเขาไม่สนใจเลยเพราะเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังทำร้ายตัวเอง ในบางครั้ง ยังอาจทำให้ถูกลงโทษด้วยการตีคุกนานขึ้น”²¹⁵

ประการสุดท้าย อดีตผู้ต้องขังบางส่วนให้ข้อมูลว่า ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยมักไม่ได้รับความใส่ใจจากเจ้าหน้าที่ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางกล่าวว่า “เวลาที่ไม่มีใครบอกว่าตัวเองป่วย โดยเฉพาะหลังสี่โมงเย็น ตอนที่ทุกคนเข้าเรือนนอนแล้ว หรือในตอนกลางคืน เจ้าหน้าที่มักคิดว่าผู้ต้องขังโกหกเพื่อที่จะได้ถูกส่งตัวไปโรงพยาบาล”²¹⁶ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีมีข้อสังเกตว่า “เวลาที่ผู้ต้องขังมีความทุกข์ใจ เจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้แยแสอะไร ทางออกก็คือการกินยาพาราเซตามอล และไปนอนหลับพักผ่อน”²¹⁷

7.6 ผู้ต้องขังหญิงและผู้ต้องขังหลากหลายทางเพศต้องเผชิญความท้าทายเพิ่มเติม

จากการสัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังหญิงพบว่า ผู้หญิงในทัณฑสถานของไทยยังคงอยู่ในสภาพการคุมขังที่เลวร้าย ซึ่งส่งผลกระทบต่อพวกเธอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่บริการดูแลด้านสุขภาพสำหรับผู้หญิง²¹⁸ นอกจากนี้จะไม่ได้รับผลิตภัณฑ์เพื่อสุขอนามัยขั้นพื้นฐานแล้ว อดีตผู้ต้องขังหญิงทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับการขาดแคลน

210 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

211 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

212 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

213 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

214 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

215 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

216 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

217 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

218 ข้อ 10 ของข้อกำหนดสหประชาชาติที่กำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง กำหนดว่า “(1) ควรจัดให้มีการบริการด้านสุขอนามัยสำหรับผู้ต้องขังหญิง อย่างน้อยในระดับเดียวกับการให้บริการในชุมชน

(2) ในกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงร้องขอให้ได้รับการตรวจ เรือนจำควรจัดให้มีการตรวจหรือรักษาโดยแพทย์หรือพยาบาลหญิง เว้นแต่กรณีฉุกเฉินที่บุคลากรทางการแพทย์เพศชายเป็นผู้ตรวจอนามัย ซึ่งขัดต่อความประสงค์ของผู้ต้องขังนั้น ๆ ต้องมีเจ้าหน้าที่หญิงอยู่ระหว่างการตรวจด้วย”

ข้าวของเพื่อสุขอนามัยเฉพาะสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะผ้าอนามัยและชุดชั้นใน ซึ่งถือเป็นการย้ายศักดิ์ศรีและละเมิดสิทธิด้านสุขภาพของพวกเธอ²¹⁹

อดีตผู้ต้องขังหญิงทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเคยถูกคุมขังที่ทัณฑสถานหญิงกลาง ทัณฑสถานหญิงธนบุรี และทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ รายงานว่า ผ้าอนามัยที่เรือนจำแจกนั้นไม่เพียงพอ ส่งผลให้ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่ต้องซื้อผ้าอนามัยเองจากร้านในเรือนจำ ในราคาแพงกว่าการซื้อจากภายนอก หรือต้องใช้ผ้าอนามัยที่ครอบครัวนำมาให้ตอนมาเยี่ยม อย่างไรก็ตาม ผลจากมาตรการจำกัดเกี่ยวกับโควิด-19 ทำให้ผู้หญิงมากขึ้นไม่มีผ้าอนามัยและข้าวของที่จำเป็นอย่างอื่น เพราะมีการงดเข้าเยี่ยม รวมทั้งการบริจาคสิ่งของ เพื่อลดความเสี่ยงที่จะติดเชื้อโรค²²⁰ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงธนบุรีกล่าวว่า “ผู้ต้องขังหญิงบางคนต้องใช้ผ้าอนามัยชิ้นเดียวที่ละสองหรือสามวัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนที่ไม่มีเงินหรือไม่ครอบครัวมาเยี่ยม หรือไม่ก็ต้องรอให้มีผู้ต้องขังคนอื่นมาจ้างให้ซักผ้า ทำให้มีเงินไปซื้อที่ร้านค้าในเรือนจำได้ ซึ่งมีราคแพงอย่างมาก”²²¹

ความขาดแคลนผ้าอนามัยส่งผลกระทบต่อสุขอนามัยของผู้ต้องขังหญิง อดีตผู้ต้องขังหญิงทุกคนให้ข้อมูลว่า เคยเห็นผู้ต้องขังหญิงคนอื่นต้องนำผ้าอนามัยมาซักและใช้ซ้ำหลายครั้ง อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่เล่าว่า “ครั้งหนึ่งดิฉันไปที่ห้องน้ำ เห็นผู้หญิงคนข้าง ๆ กำลังมีประจำเดือน แต่เธอต้องเอาผ้าอนามัยเดิมออกมาล้างด้วยน้ำ และบีบให้แห้งเพื่อใช้ใหม่ ทั้งที่มันไม่น่าจะใช้งานได้แล้ว ทั้งสกปรกและเปียก เป็นเรื่องที่น่าอายมาก”²²²

อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางรายงานว่า คนที่ไม่มีเงินซื้อผ้าอนามัยจากร้านในเรือนจำ ก็มีสิทธิขอรับผ้าอนามัยเพิ่มเติมจากร้านในเรือนจำได้ แต่ต้องพิสูจน์ให้เจ้าหน้าที่ทราบว่ามีเงินจริง ๆ หรือไม่ได้รับความสนับสนุนจากครอบครัว²²³ ผู้ต้องขังคนเดียวที่ยังบอกอีกว่า เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้วินิจฉัยว่าผู้ต้องขังคนไหนมีสิทธิได้รับผ้าอนามัยเพิ่มขึ้นจากร้านในเรือนจำ²²⁴

ผู้ต้องขังหญิงยังได้รับแจกกางเกงในและยกทรงไม่เพียงพอในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง ผู้ต้องขังต้องไปซื้อเพิ่มเติมจากร้านในเรือนจำ หรือไปขอจากญาติที่มาเยี่ยม อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า “ผู้หญิงคนหนึ่งที่อยู่ในเรือนนอนเดียวกันต้องสวม [กางเกงในและยกทรง] ซ้ำกันตลอดเวลา เวลาที่เธอไปซักเนื่องจากอาคารมีการระบายอากาศไม่ดี ทำให้ชุดชั้นในไม่แห้งสนิท เธอก็ต้องสวมชุดชั้นในแบบนี้ทั้งที่ยังเปียกชื้นอยู่”²²⁵

นอกจากผู้หญิงแล้ว อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญบุรีซึ่งบอกว่าตนเองเป็นเกย์รายงานว่า ผู้ต้องขังที่เป็นเลสเบี้ยน เกย์ ไบเซ็กชวล คนข้ามเพศ อินเทอร์เน็ต และควียร์ (LGBTIQ) เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เสี่ยงต่อการปฏิบัติมิชอบ การทอด้ง และการเลือกปฏิบัติ²²⁶ ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขัง ระบบราชทัณฑ์ไทยไม่เคารพความหลากหลายทางเพศ

219 ข้อ 5 ของข้อกำหนดสหประชาชาติ ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ ที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง กำหนดว่า “สถานที่คุมขังสำหรับผู้ต้องขังหญิงควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ จำเป็นที่จะตอบสนองต่อสุขอนามัย ตามความต้องการเฉพาะของผู้หญิง รวมถึงการจัดหาผ้าอนามัยโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และจัดให้มีน้ำเพียงพอสำหรับการดูแลสุขอนามัยส่วนตัวของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่ทานยาที่ปรุงอาหาร ผู้ต้องขังตั้งครรภ์ อยู่ในระหว่างให้นมบุตร หรือขณะมีประจำเดือน”

220 ประชาไท, รัฐ-ทนาย-เฟมินิสต์ปลดแอก มอบผ้าอนามัยและชุดชั้นในให้นักโทษหญิงในเรือนจำหญิง, 26 มกราคม 2564; iLaw, “คุกซ่อนคุก” ชีวิตผู้ต้องขังในโควิตรลอบที่ 3, 27 กรกฎาคม 2564

221 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงธนบุรี, 4 ตุลาคม 2564

222 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

223 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

224 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

225 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

226 ข้อ 2 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. ข้อกำหนดนี้จึงใช้ได้ทั่วไปโดยปราศจากความลำเอียง จะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ โดยเหตุของความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือ ความคิดเห็นอื่นใด สัญชาติ หรือสถานะทางสังคมทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง ทั้งต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาและศาสนิกที่ผู้ต้องขังยึดถือ 2. เพื่อให้หลักการไม่เลือกปฏิบัติมีผลในทางปฏิบัติผู้บริหารเรือนจำต้องคำนึงถึงความจำเป็นของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ต้องขังบางประเภทที่มีความเปราะบางมากที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการ เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของผู้ต้องขังเหล่านี้ที่มีความจำเป็นพิเศษโดยไม่ให้ถือว่าการเลือกปฏิบัติ”

เพิกเฉยต่อความต้องการโดยเฉพาะของพวกเขา และไม่มีการคุ้มครองอย่างเหมาะสมต่อผู้ต้องขังที่หลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังข้ามเพศ มักจะตกเป็นเหยื่อการปฏิบัติและระเบียบที่สอดคล้องกับเพศทางชีวภาพของตน โดยไม่คำนึงถึงอัตลักษณ์และการตัดสินใจด้วยตนเองของพวกเขา เขาระบุว่า “[เรือนจำ] ไม่สนใจว่าคุณจะมีอัตลักษณ์ทางเพศแบบใด พวกเขาปฏิบัติต่อทุกคนในฐานะเป็นผู้ต้องขังชายหรือไม่ก็หญิง ไม่ได้คำนึงถึงผู้มีความหลากหลายทางเพศ มันจบแค่นั้น” เขาอธิบายว่าระเบียบของเรือนจำไม่มีความละเอียดอ่อนทางเพศสภาพ และกำหนดให้ผู้ต้องขังต้องตัดผมสั้นเหมือนกันหมด ผู้ต้องขังที่หลากหลายทางเพศก็ต้องนอนในเรือนนอนเดียวกับผู้ต้องขังชาย และต้องใช้ห้องน้ำร่วมกันกับผู้ต้องขังชาย²²⁷ ตามข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ ณ เดือนกันยายน 2564 มีผู้ต้องขังประมาณ 4,000 คนทั่วประเทศที่ระบุว่าตนเองเป็นคนข้ามเพศ²²⁸

7.7 แยกโคດเดี่ยวจากโลกภายนอกมากขึ้น และขาดโอกาสด้านสันกนาการ

ในเรือนจำทุกแห่งที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง มีการจำกัดอย่างไม่เหมาะสมต่อสิทธิในการติดต่อกับโลกภายนอก²²⁹ เจ้าหน้าที่จะจำกัดและควบคุมการเข้าถึงข่าวสารและข้อมูลจากภายนอกผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และหนังสือ²³⁰ นอกจากนี้ ในปี 2564 การระบาดของโควิด-19 ยังทำให้จำกัดการเข้าเยี่ยมและการสื่อสารมากขึ้น ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัว และทนายความ ซึ่งยังเป็นการแยกผู้ต้องขังจากโลกภายนอกมากขึ้น²³¹

อดีตผู้ต้องขังทุกคนรายงานว่า ในเรือนจำที่พวกเขาเคยถูกคุมขัง ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงโทรทัศน์ในเรือนนอน เริ่มตั้งแต่ตอนบ่ายจนถึงเวลากลางคืน โดยมีรายการที่จำกัดเป็นรายการดนตรีและรายการบันเทิงต่าง ๆ อดีตผู้ต้องขังบางส่วนยังรายงานว่า มีการเปิดรายการข่าวประจำสัปดาห์ ซึ่งพวกเขาบอกว่าไม่เพียงพอที่จะช่วยให้คนที่อยู่ในเรือนจำสามารถตามพัฒนาการในสังคมได้ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงที่มีโรคระบาด²³² อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญบุรี และทัณฑสถานหญิงธนบุรีบอกว่า รายงานข่าวที่ได้ดูมีกลิ่นอายหรือไม่ใช่เรื่องสำคัญ ส่งผลให้อดีตผู้ต้องขังหลายคนบอกว่า พวกเขามักรับทราบข่าวสารและข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันจากญาติหรือทนายความที่มาเยี่ยม อดีตผู้ต้องขังบางส่วนที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพรายงานว่า พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงโทรทัศน์ได้ในช่วงที่มีการกักตัวหรือแยกกันโรคจากกรณีโควิด-19²³³

ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลาง เรือนจำพิเศษกรุงเทพ เรือนจำอำเภอรัญบุรี และเรือนจำชั่วคราววังสิต ในเรือนจำมีบริการห้องสมุด อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังต้องขออนุญาตจากผู้คุมก่อนจะไปเรือนจำ หรือก่อนจะนำหนังสือมาอ่านที่เรือนนอน²³⁴ เรือนจำจะควบคุมการคัดเลือกหนังสือและสิ่งพิมพ์อย่างเข้มงวด อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ

227 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 22 กันยายน 2564

228 กรมราชทัณฑ์, A Year of Quick Wins “365 วันขับเคลื่อนราชทัณฑ์สู่ความสำเร็จ”, 30 ธันวาคม 2564 [ภาษาไทย]

229 ข้อ 58 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. ผู้ต้องขังต้องได้รับอนุญาตให้สื่อสารกับครอบครัวและเพื่อนของตนตามระยะเวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้โดยมีการกำกับดูแลเท่าที่จำเป็น

(ก) โดยการเขียนจดหมายและหากเป็นไปได้ โดยการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ ดิจิทัล และช่องทางอื่นใด และ

(ข) โดยการเยี่ยม

2. กรณีที่ได้รับอนุญาตให้มีการเยี่ยมโดยคู่สมรส ต้องให้มีการใช้สิทธิดังกล่าว โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ผู้ต้องขังหญิงต้องสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้เท่าเทียมกับผู้ต้องขังชาย ให้กำหนดขั้นตอนปฏิบัติและจัดให้มีสถานที่เพื่อการเข้าเยี่ยมเพื่อประกันว่าจะมีการเข้าถึงอย่างเป็นธรรมและโดยเท่าเทียมกัน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและศักดิ์ศรี”

230 ข้อ 63 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ผู้ต้องขังต้องได้รับข่าวสารที่สอดคล้องอย่างสม่ำเสมอโดยการอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือสิ่งพิมพ์ เผยแพร่ของหน่วยงานใดๆ ได้รับฟังวิทยุ คำบรรยายหรือช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่คล้ายคลึงกันอื่นใด ๆ โดยได้รับอนุญาตและอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้บริหารเรือนจำ”; ข้อกำหนด 64 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกำหนดว่า “เรือนจำทุกแห่งต้องจัดให้มีห้องสมุดเพื่อการใช้ประโยชน์ของผู้ต้องขังทุกประเภท ให้มีหนังสือเพื่อ นันทนาการและให้ความรู้เพียงพอ และสนับสนุนให้ผู้ต้องขังได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จาก หนังสือเหล่านั้น”

231 FIDH, Joint letter on restrictions on prison visits and correspondence, 30 พฤศจิกายน 2564

232 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 22 กันยายน 2564

233 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2564

234 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 22 กันยายน 2564; FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำชั่วคราววังสิต และเรือนจำอำเภอรัญบุรี, 21 มกราคม 2565

ให้ความเห็นว่า “เรือนจำจะเข้มงวดมากในส่วนที่เป็นหนังสือ พวกเขามีอำนาจตัดสินใจว่าจะยอมให้ผู้ต้องขังอ่านหนังสือประเภทไหน แนนอนว่าพวกเขาไม่อนุญาตให้อ่านหนังสือพิมพ์ และมีการห้ามไม่ให้อ่านหนังสือการเมืองอย่างสิ้นเชิง [...] พวกเขายังกล่าวอีกว่าจะถูกล้างสมอง ทำให้ต้องควบคุมหนังสือเหล่านี้ พวกเขานุญาตให้เราอ่านแต่หนังสือธรรมะ”²³⁵ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ให้ข้อมูลว่า หนังสือและนิตยสารในเรือนจำส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพุทธศาสนา เรื่องสุขภาพ และเทคโนโลยี²³⁶

อดีตผู้ต้องขังยังให้ข้อมูลว่า พวกเขาแทบไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ด้านการศึกษา วัฒนธรรม หรือการบำบัดฟื้นฟู²³⁷ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางบอกว่า ผู้ต้องขังระหว่างคดีจะได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการที่จัดขึ้นโดยเรือนจำเท่านั้น เช่น การเรียนวิธีร้องเพลงที่แต่งขึ้นโดยเพื่อนผู้ต้องขัง หรือการออกกำลังกายในบางครั้ง²³⁸ พื้นที่และอุปกรณ์เพื่อการออกกำลังกายกลางแจ้งหรือการเล่นกีฬา ก็ไม่เพียงพอ²³⁹ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพยังอธิบายว่า แม้ว่าผู้ต้องขังระหว่างคดีจะต้องปฏิบัติตามกฎ และได้รับการปฏิบัติแบบเดียวกับนักโทษเด็ดขาด แต่พวกเขาจะไม่ได้รับสิทธิแบบเดียวกับนักโทษเด็ดขาด อย่างการได้รับการศึกษาหรือฝึกอาชีพในเรือนจำ²⁴⁰ “ผู้ต้องขังต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในเรือนนอน [...] แคการไปอ่านหนังสือที่ห้องสมุดเป็นเวลาสั้น ๆ ก็อาจเป็นขั้นตอนที่ซับซ้อน” อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีกล่าว²⁴¹

การติดต่อกับครอบครัวของผู้ต้องขังกับครอบครัวเป็นไปอย่างจำกัดและท้าทายอย่างยิ่ง ภายหลังการงดเข้าเยี่ยมในเรือนจำทั่วประเทศตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563 เพื่อรับมือกับการระบาดของโควิด-19 ผลจากการใช้มาตรการเกี่ยวกับโควิด-19 อย่างยาวนาน ทำให้เกือบทั้งปี 2564 ผู้ต้องขังต้องอยู่แยกเดี่ยวมากขึ้น มีการติดต่อด้านสังคมน้อยลง และได้ทำกิจกรรมที่มีความหมายน้อยลง อดีตผู้ต้องขังหลายคนรายงานว่า ผู้ต้องขังต้องใช้เวลามากในเรือนนอน “พวกเขาไม่รู้จะทำอะไรนอกจากกินและนอน” อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพกล่าว²⁴²

การสื่อสารทั้งหมดระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัว จะทำได้ผ่านทางวิดีโอคอลหรือโทรศัพท์ ในระบบไลน์ หรือการส่งอีเมลเท่านั้น ขึ้นอยู่กับกฎและบริการในแต่ละเรือนจำ²⁴³ มาตรการเข้าเยี่ยมทางออนไลน์ของกรมราชทัณฑ์ ทำให้เกิดอุปสรรคที่ไม่ชอบธรรมหลายประการสำหรับครอบครัวที่ต้องการเข้าเยี่ยม ทั้งนี้รวมถึงการจำกัดเวลาเยี่ยมเหลือเพียง 10-15 นาทีต่อครั้ง และให้เยี่ยมได้เพียงหนึ่งครั้งต่อเดือน และการห้ามประชุมทางออนไลน์กับผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการกักตัว²⁴⁴ การขาดแคลนอุปกรณ์สื่อสาร รวมทั้งโทรศัพท์มือถือและคอมพิวเตอร์ การเชื่อมต่อสัญญาณที่ไม่ดี และการขาดแคลนไฟฟ้า ทำให้เวลาที่เข้าเยี่ยมเป็นไปอย่างจำกัด²⁴⁵ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางรายงานว่า เพราะหลายครอบครัวต้องต่อคิวเป็นเวลานานมากเพื่อที่จะได้พูดคุยกับผู้ต้องขังผ่านระบบออนไลน์ของเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังหลายคนขาดการติดต่อกับครอบครัวเป็นเวลาหลายสัปดาห์หรือหลายเดือน²⁴⁶ นอกจากนั้น หลายครอบครัวไม่สามารถเข้าถึงช่องทางสื่อสารทางออนไลน์ ทำให้ไม่สามารถติดต่อกับญาติที่ต้องขังได้ อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเคยถูกคุมขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพบอกว่า ผู้ต้องขังไม่สามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารทางออนไลน์ เพื่อจะติดต่อ

235 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

236 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

237 ข้อ 105 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ต้องจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการและวัฒนธรรมในเรือนจำทุกแห่ง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ด้านสุขภาพ ทางจิตใจ และร่างกายของผู้ต้องขัง ความสัมพันธ์ด้านสังคมและการดูแลภายหลังปล่อยตัว”

238 แม้ว่าผู้ต้องขังระหว่างคดีจะต้องปฏิบัติตามกฎ และได้รับการปฏิบัติแบบเดียวกับนักโทษเด็ดขาด แต่พวกเขาจะไม่ได้รับสิทธิในการฝึกอาชีพ การชอพักโทษ หรือการขอพระราชทานอภัยโทษ

239 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง ในกรุงเทพฯ, 25 สิงหาคม 2564

240 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 1 ตุลาคม 2564

241 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

242 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 24 มกราคม 2565

243 มีการงดเข้าเยี่ยมในเรือนจำโดยเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการของรัฐบาลที่จะควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19 ตั้งแต่เริ่มมีการระบาดเมื่อเดือนมีนาคม 2563; กรมราชทัณฑ์, สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19, 16 เมษายน 2564

244 ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, *Correction authorities should ensure an adequate and safe visitation and timely and private access for lawyers*, 2 พฤศจิกายน 2564

245 ประเทศไทย, *Lawyer reveals visits at Rangsit Temporary Prison extremely difficult – talking outdoors, slow internet, both lawyers and prisoners contracting COVID-19*, 17 สิงหาคม 2564

246 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง ในกรุงเทพฯ, 25 สิงหาคม 2564

กับครอบครัวได้ เขาอธิบายว่า “สิ่งที่ [ผู้ต้องขัง] ทำได้มากที่สุดคือการเขียนจดหมายถึงครอบครัว ซึ่งจะถูกรวบรวมโดยเจ้าหน้าที่ โดยเจ้าหน้าที่มักเปิดและอ่านจดหมายที่ส่งออกไปทุกฉบับ ถ้ามีเนื้อหาไม่เหมาะสมตามหลักเกณฑ์หรือเจ้าหน้าที่ไม่ชอบเนื้อหาของจดหมาย ก็จะไม่นำส่งให้”²⁴⁷

การเข้าเยี่ยมในเรือนจำยังส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงปัจจัยขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขัง ซึ่งหลายคนต้องพึ่งพากับครอบครัว พวกเขา อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอธัญบุรีเล่าว่า ครั้งหนึ่งเขาต้องใช้ผงซักฟอกแทนสบู่ และใช้น้ำยาล้างจานแทนแชมพู เพราะเจ้าหน้าที่จะแจกสบู่ให้แค่สามก้อนสำหรับเขาและผู้ต้องขังอีก 50 คนระหว่างการกักตัวเพราะโรคโควิด-19²⁴⁸

การเข้าเยี่ยมของทนายต้องขออนุญาตจากเรือนจำ โดยขึ้นอยู่กับแนวปฏิบัติการป้องกันโรคที่กำหนดโดยกระทรวงสาธารณสุข²⁴⁹ ในหลายโอกาส เรือนจำจะปฏิเสธไม่ให้ทนายความได้พบกับผู้ต้องขัง โดยอ้างสถานการณ์โควิด-19 หรืออ้างว่าเป็นช่วงที่ต้องกักตัวสำหรับผู้ต้องขัง²⁵⁰

ตามข้อมูลของอดีตผู้ต้องขังหลายคน ในช่วงระหว่างการระบาดของโควิด-19 การเข้าเยี่ยมออนไลน์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัว รวมทั้งทนายความ มักขาดความเป็นส่วนตัว และเรือนจำจะดักฟังหรือแทรกแซงการสื่อสารของพวกเขาอยู่เป็นประจำ ในหลายกรณี เรือนจำจะตรวจสอบเอกสารหรือจดหมายติดต่อกับทนายความกับผู้ต้องขัง²⁵¹ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า เจ้าหน้าที่จะมานั่งอยู่ด้วยทุกครั้งเวลาที่เธอวิดีโอคอลกับทนายความ²⁵² อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์ยังบอกว่า เจ้าหน้าที่จะอัดวิดีโอทุกครั้งที่เขาพูดคุยกับทนายความ²⁵³

การติดต่อกับโลกภายนอกอย่างจำกัดเป็นเวลานานช่วงที่เกิดการระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้ต้องขัง และยังทำให้เกิดความเครียดด้านอารมณ์และจิตใจมากขึ้น อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครกล่าวถึงประสบการณ์การติดเชื้อโควิด-19 ระหว่างถูกคุมขัง และต้องถูกขังเดี่ยวเป็นเวลาเกือบสามสัปดาห์ตามมาตรการแยกโรคว่า “ผมถูกตัดขาดจากโลกภายนอกอย่างสิ้นเชิง ไม่สามารถติดต่อใครได้เลย [...] เป็นสภาพที่เครียดอย่างมาก และความเครียดในระดับนี้ทำให้ผมนอนไม่หลับ และจัดการกับความคิดของตนเองไม่ได้ มีอยู่จุดหนึ่งที่ผมคิดจะฆ่าตัวตาย ผมเกือบจะทำแบบนั้น [...] โดยเฉพาะหลังจากรู้ว่าตัวเองติดโควิด-19 และได้เห็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังคนอื่น ทำให้ผมกังวลมากเพราะไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อไป”²⁵⁴

ในวันที่ 18 พฤศจิกายน นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศว่า เรือนจำ 38 แห่งทั่วประเทศจะเริ่มเปิดให้ครอบครัวเข้าเยี่ยมได้ตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน และเรือนจำอีกแปดแห่ง จะเปิดให้เข้าเยี่ยมในช่วงสิ้นเดือนนั้น นายสมศักดิ์ยังกล่าวเสริมว่า เรือนจำอีก 97 แห่งจะเริ่มเปิดให้เข้าเยี่ยมเป็นลำดับไปตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม²⁵⁵

247 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 21 มกราคม 2565

248 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอธัญบุรี, 22 กันยายน 2564

249 กรมราชทัณฑ์, สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19, 16 เมษายน 2564; <http://en.correct.go.th/news/covid-19-updates/>

250 ข้อ 61(1) ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “ผู้ต้องขังต้องได้รับโอกาส เวลา และการอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอในการเยี่ยม และในการสื่อสารและปรึกษาหารือกับที่ปรึกษาทนายความที่ตนเลือก หรือผู้ให้บริการด้านกฎหมายโดยไม่ชักช้า ไม่มีการลอบฟังข้อมูลหรือไม่มีการดักข้อความใดๆ และให้เป็นการสื่อสารอย่างมีความลับโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นด้านกฎหมายใดๆ ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับกฎหมายในประเทศที่บังคับใช้ การปรึกษาหารือนี้อาจกระทำในลักษณะที่อยู่ในสายตาของเจ้าพนักงานเรือนจำ แต่ต้องไม่ได้ยินข้อความ ในการปรึกษานั้น”; ประชาไท, *Lawyer reveals visits at Rangsit Temporary Prison extremely difficult – talking outdoors, slow internet, both lawyers and prisoners contracting COVID-19*, 17 สิงหาคม 2564; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, *Correction authorities should ensure an adequate and safe visitation and timely and private access for lawyers*, 2 พฤศจิกายน 2564

251 ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, *แถลงการณ์ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน: การดักฟังการสนทนาระหว่างทนายความกับลูกความภายในเรือนจำเป็นการละเมิดสิทธิอย่างร้ายแรง*, 21 มิถุนายน 2564; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, *Correction authorities should ensure an adequate and safe visitation and timely and private access for lawyers*, 2 พฤศจิกายน 2564

252 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

253 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำจังหวัดกาฬสินธุ์, 10 กันยายน 2564

254 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

255 Nation, *38 prisons reopen for family visits, eight more to follow suit by December 18* พฤศจิกายน 2564

7.8 กลไกร้องเรียนที่ไม่เป็นผล

อดีตผู้ต้องขังให้ข้อมูลว่า เรือนจำขาดกลไกร้องเรียนที่เป็นผล ที่สามารถเก็บข้อมูลการร้องเรียนของผู้ต้องขังอย่างเป็นความลับ โปร่งใส และตอบสนองต่อข้อร้องเรียน²⁵⁶ ในเรือนจำส่วนใหญ่ที่อดีตผู้ต้องขังที่ให้สัมภาษณ์เคยถูกคุมขัง ผู้ต้องขังสามารถยื่นคำร้องเรียนต่อเรือนจำ หรือหน่วยงานกำกับดูแลภายนอก เกี่ยวกับการปฏิบัติหรือสภาพการคุมขังได้ โดยเขียนเป็นจดหมายและนำไปหยอดใส่ตู้ร้องเรียน อย่างไรก็ตาม อดีตผู้ต้องขังบางส่วนมีข้อสังเกตว่า จดหมายเหล่านี้ไม่สามารถปกปิดชื่อผู้ส่ง และมักจะถูกเปิดและอ่านโดยเจ้าหน้าที่ ซึ่งสามารถคัดกรองและสั่งเก็บไว้ได้²⁵⁷ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพให้ความเห็นว่า “ปัญหาคือเมื่อมีคนร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรที่เกิดขึ้นกับเขา หรือเป็นการละเมิดสิทธิ เขาจะไม่ได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็น เพราะเจ้าหน้าที่จะเปิดกล่องรับเรื่องร้องเรียน และเลือกเฉพาะจดหมายบางฉบับที่จะนำเสนอออกไป [...] และผู้ต้องขังที่เขียนจดหมายและเจ้าหน้าที่ได้อ่าน อาจต้องเจอกับปัญหา อย่างบางทีก็โดนเรียกไปถามว่าเหตุใดจึงรายงานข้อมูลเหล่านี้ บางทีก็ถูกลงโทษ หรืออาจทำให้เกิดสภาพที่อันตรายกับตนเอง”²⁵⁸ อดีตผู้ต้องขังที่เรือนจำอำเภอรัญญบุรีกล่าวเสริมว่า ส่วนใหญ่แล้วจดหมายร้องเรียนของผู้ต้องขังจะถูกเพิกเฉยหรือถูกเอาไปทิ้ง²⁵⁹ ส่งผลให้ผู้ต้องขังจำนวนมากไม่เห็นประโยชน์ที่จะเขียนจดหมายร้องเรียน หรือไม่ก็กลัวการตอบโต้จากเจ้าหน้าที่

อดีตผู้ต้องขังบางส่วนบอกว่า ผู้ต้องขังอาจเลือกที่จะแสดงข้อกังวลหรือปัญหากับทนายความหรือครอบครัวช่วงที่มาเยี่ยมแทน แต่ในหลายกรณีก็อาจทำให้เกิดผลลัพธ์ในทางลบได้ ทั้งการถูกขู่หรือถูกกดดันจากเรือนจำ ยกตัวอย่างเช่น หลังจากร้องเรียนกับทนายความถึงสภาพที่แออัด และสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้าย อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางถูกเจ้าหน้าที่มาตักเตือนไม่ให้นำข้อมูลเหล่านี้ไปพูดกับคนข้างนอก²⁶⁰ อดีตผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่รายงานว่า หลังการวิดิโอคอลกับทนายความซึ่งเธอได้ร้องเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมในเรือนจำ ผู้อำนวยการเรือนจำได้ขู่จะฟ้องเธอ²⁶¹

256 ข้อ 56 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. ผู้ต้องขังทุกคนต้องมีโอกาสทุกวันในการยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำหรือ เจ้าพนักงานเรือนจำที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แทน 2. ผู้ต้องขังทุกคนต้องมีโอกาสยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจการเรือนจำ ระหว่างการตรวจ เรือนจำ โดยผู้ต้องขังต้องมีโอกาสในการพูดคุยกับผู้ตรวจการหรือเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจการอื่นอย่างเป็นอิสระ และเป็นความลับโดยสมบูรณ์ โดยผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่คนอื่นของเรือนจำไม่อยู่เห็นด้วย 3. ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับอนุญาตให้ยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์เกี่ยวกับการปฏิบัติของตน โดยไม่มีการตัดข้อความที่เป็นสาระใด ๆ ออกไป โดยสามารถยื่นต่อผู้บริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลางและต่อศาลหรือ หน่วยงานอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ รวมทั้งผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาทบทวนหรือแก้ไขเยียวยาการปฏิบัตินั้น 4. สิทธิตามวรรค 1 ถึง 3 ของข้อกำหนดนี้ ให้ครอบคลุมถึงที่ปรึกษากฎหมายของผู้ต้องขัง ในกรณีที่ผู้ต้องขังหรือที่ปรึกษากฎหมายของตนไม่สามารถใช้สิทธิเหล่านี้ได้ ให้ครอบครัวหรือบุคคลอื่นใด ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับกรณีนั้นเป็นผู้ใช้สิทธิดังกล่าวได้”

257 ข้อ 57 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กำหนดว่า “1. คำร้องขอหรือร้องทุกข์ใดๆ ต้องได้รับการดำเนินการทันที และให้คำตอบโดยมีชักจูงกรณีที่มี การยกคำร้องขอหรือร้องทุกข์ใดๆ หรือกรณีที่มีความล่าช้าโดยมีสมควร ผู้ร้องจึงมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาล หรือหน่วยงานอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ได้ 2. ต้องมีหลักประกันเพื่อคุ้มครองให้ผู้ต้องขังสามารถยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์ได้อย่างปลอดภัย และกรณีผู้ต้องขังต้องการ ให้กระทำอย่างเป็นความลับ ผู้ต้องขังหรือบุคคลอื่นตามที่กล่าวถึงในวรรค 4 ของข้อกำหนด 56 ต้องไม่ตกอยู่ในความเสี่ยงที่จะถูกตอบโต้ ช่มชู้ หรือได้รับผลกระทบด้านลบใด ๆ อันเนื่องมาจากการยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์นั้น 3. ข้อกล่าวหาว่ามีการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ ย่ำยีศักดิ์ศรี ต่อผู้ต้องขัง จะต้องมีการดำเนินการดำเนินการทันทีและให้มีการสอบสวนโดยพลันและ อย่างไม่ลำเอียง โดยเจ้าหน้าที่อิสระระดับชาติที่มีอำนาจหน้าที่ โดยให้เป็นไปตามวรรค 1 และ 2 ของข้อกำหนด 71”

258 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพ, 25 มกราคม 2565

259 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากเรือนจำอำเภอรัญญบุรี, 22 กันยายน 2564

260 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงกลาง, 25 สิงหาคม 2564

261 FIDH, สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่, 22 กันยายน 2564

8. สรุปข่าวสารเกี่ยวกับเรือนจำ

8.1 มีการยอมรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพของเรือนจำ

ระหว่างกระบวนการทบทวนสิทธิมนุษยชนตามวาระรอบสาม (UPR) ของประเทศไทย ที่มีขึ้นในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2564 ประเทศไทยได้รับข้อเสนอแนะสองประการที่เรียกร้องให้ 1) ปฏิรูปบรรษัทภิบาลเพื่อประกันให้เกิดสภาพการคุมขังที่มีมนุษยธรรม สอดคล้องตามมาตรฐานระหว่างประเทศ และ 2) การปรับปรุงสภาพชีวิตของผู้ต้องขังและนักโทษเด็ดขาด เพื่อประกันสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่มีมนุษยธรรมระหว่างการคุมขัง²⁶²

8.2 เจ้าหน้าที่เรือนจำถูกลงโทษทางวินัย

ช่วงปลายปี 2564 มีรายงานการลงโทษทางวินัยต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำบางส่วน เนื่องจากการละเมิดและการปฏิบัติมิชอบต่อผู้ต้องขัง

ในวันที่ 5 พฤศจิกายน กรมราชทัณฑ์ระบุว่า ได้สั่งปลดเจ้าหน้าที่ 10 คนจากการละเมิดที่ร้ายแรง รวมทั้งการทุจริต การประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง และการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้ามาในเรือนจำ²⁶³ ในวันที่ 16 ธันวาคม กรมราชทัณฑ์ประกาศว่า ได้ปลดเจ้าหน้าที่อีกสี่คนซึ่งได้กระทำ “ความผิดวินัยร้ายแรง” ต่อผู้ต้องขังและญาติ โดยเจ้าหน้าที่สามจากสี่คนถูกสั่งปลดเนื่องจาก “ทำร้ายร่างกายผู้ต้องขัง ทำให้เกิดอาการบาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิต”²⁶⁴ ไม่มีการให้รายละเอียดว่าเจ้าหน้าที่เหล่านี้ปฏิบัติงานที่เรือนจำใด

แม้กรมราชทัณฑ์ระบุว่า ปฏิบัติการครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อทำให้การบริหารงานราชทัณฑ์มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ แต่ไม่มีการเปิดเผยตัวเลขโดยรวมเกี่ยวกับจำนวนข้อร้องเรียนด้านการปฏิบัติมิชอบของเจ้าหน้าที่เรือนจำ การสอบสวนที่เกิดขึ้น และ/หรือมาตรการที่นำมาใช้กับผู้กระทำผิด

8.3 การเสียชีวิตในเรือนจำ

ยังคงมีการเสียชีวิตในทัณฑสถานของไทย แม้จะไม่มี การเปิดเผยสถิติของเหตุการณ์เช่นนี้ อีกทั้งไม่มีการเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการสอบสวนเมื่อเกิดกรณีการเสียชีวิตในเรือนจำอย่างมีเงื่อนไข มีเพียงบางกรณีที่เกี่ยวข้องมวชน รายงานข่าวการเสียชีวิตของผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลที่สังคมรู้จัก

ตัวอย่างเช่น มีรายงานข่าวว่า เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พลโทมนัส คงแป้น อดีตทหารในกองทัพไทย อายุ 65 ปี เสียชีวิตจากหัวใจวายที่โรงพยาบาลราชทัณฑ์ในกรุงเทพฯ²⁶⁵ เมื่อเดือนกรกฎาคม 2560 ศาลตัดสินว่าพลโทมนัสมีความผิดในหลายข้อหาเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ชาวโรฮิงญาที่ถูกขังอยู่ในป่าบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปี 2558²⁶⁶ ในเดือนพฤศจิกายน 2562 ศาลอุทธรณ์ได้เพิ่มโทษจำคุกของพลโทมนัสจาก 27 เป็น 82 ปี²⁶⁷

ในวันที่ 23 กันยายน ผู้ต้องหาคดียาเสพติดอายุ 42 ปี แขนงคอยตายในห้องขังที่เรือนจำบางเขน ในกรุงเทพฯ โดยเขาถูกจับกุมพร้อมกับยาไอซ์ห้ากรัม และยาบ้า 180 เม็ดเมื่อสองวันก่อนหน้านั้น²⁶⁸

262 คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ - สมัยประชุมที่ 49, รายงานของคณะทำงานว่าด้วยกระบวนการทบทวนสิทธิมนุษยชนตามวาระ – ประเทศไทย, 21 ธันวาคม 2564; UN Doc. A/HRC/49/17

263 Bangkok Post, Prison staff fired for graft, murder offences, 6 พฤศจิกายน 2564

264 Nation, Four prison officials axed for alleged extortion, inmate abuse, 16 ธันวาคม 2564

265 Bangkok Post, Key human trafficker dies in jail, 3 มิถุนายน 2564; Thai PBS, Key Rohingya smuggling ring leader dies in prison, 3 มิถุนายน 2564

266 BBC, Thailand general jailed for human trafficking at mass trial, 19 กรกฎาคม 2560

267 Bangkok Post, Court hikes jail terms in infamous Rohingya graveyard case, 1 พฤศจิกายน 2562

268 Bangkok Post, Drug suspect found hanged in cell at Bang Khen prison, 23 กันยายน 2564

8.4 การจลาจลในเรือนจำ

ในเดือนธันวาคม มีรายงานการจลาจลในเรือนจำสองแห่ง รวมทั้งการใช้กำลังที่ไม่ได้สัดส่วนของเจ้าหน้าที่ที่เกิดขึ้นในเรือนจำอย่างน้อยหนึ่งแห่ง

มีรายงานการจลาจลสองครั้งที่เรือนจำจังหวัดกระบี่ โดยในวันที่ 16 ธันวาคม ผู้ต้องขังชาย 300 คนเริ่มก่อจลาจลเพื่อเรียกร้องให้ย้ายผู้ต้องขังที่ติดเชื้อโควิด-19 อย่างน้อย 100 คนออกจากเรือนจำไปอยู่โรงพยาบาลข้างนอก²⁶⁹ มีการระดมกำลังตำรวจและทหารเพื่อปราบปราม โดยเจ้าหน้าที่ควบคุมฝูงชนได้ยิงกระสุนยางใส่ผู้ต้องขังที่ก่อจลาจลบางส่วน ส่งผลให้ผู้ต้องขังสามคนได้รับบาดเจ็บจากกระสุนยาง และต้องส่งตัวไปโรงพยาบาล²⁷⁰ ในวันที่ 17 ธันวาคม มีการวางเพลิงอาคารในเรือนจำแห่งเดียวกัน หลังมีการก่อจลาจลครั้งที่สอง ตำรวจปราบจลาจลประมาณ 100 นายได้เข้ามาควบคุมและยิงกระสุนยาง ส่งผลให้ผู้ต้องขัง 14 คนได้รับบาดเจ็บ²⁷¹ ในวันที่ 18 ธันวาคม กรมราชทัณฑ์ระบุว่า จะตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนสาเหตุของการก่อจลาจลครั้งนี้²⁷²

ในวันที่ 26 ธันวาคม เจ้าหน้าที่เรือนจำและตำรวจประมาณ 50 นาย ได้เข้าไปควบคุมเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างผู้ต้องขังสองกลุ่มที่เรือนจำจังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้ต้องขังสองคนถูกนำตัวส่งโรงพยาบาลเพื่อรักษาอาการบาดเจ็บจากเหตุทะเลาะวิวาท²⁷³

269 Bangkok Post, *Inmates riot over covid-19 in Krabi prison*, 17 ธันวาคม 2564; Nation, *Krabi prison riot only results in 14 Covid patients being moved to hospital*, 16 ธันวาคม 2564; Bangkok Post, *31 moved to max security penitentiary*, 19 ธันวาคม 2564

270 Nation, *Krabi prison riot only results in 14 Covid patients being moved to hospital*, 16 ธันวาคม 2564

271 Bangkok Post, *Krabi prison dorm ablaze in second riot*, 17 ธันวาคม 2564; Bangkok Post, *Inmates riot again at Krabi jail*, 18 ธันวาคม 2564

272 Bangkok Post, *31 moved to max security penitentiary*, 19 ธันวาคม 2564

273 Bangkok Post, *Troublemakers moved out after riot at Si Sa Ket Prison*, 27 ธันวาคม 2564

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลไทย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

- ประกันว่าสภาพในเรือนจำสอดคล้องตามพันธกรณีของประเทศไทยตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่เป็นรัฐภาคี รวมทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR); กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR); อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่คดีศรี (CAT); อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อสตรี (CEDAW); อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC); อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (CRPD) และอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศฉบับที่ 29 ว่าด้วยการเกณฑ์แรงงาน
- ปฏิบัติตามหลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน (UNGPs) ในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ในการคุ้มครองผู้ต้องขังจากการปฏิบัติมิชอบด้านสิทธิมนุษยชน อันเป็นผลมาจากหน่วยงานธุรกิจ
- ปรับปรุงสภาพในทัณฑสถานให้สอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดเนลสัน แมนเดลา) และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (ข้อกำหนดกรุงเทพ)
- ประกันว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำทุกแห่งได้รับการอบรมอย่างเหมาะสมเกี่ยวกับมาตรฐานระหว่างประเทศ โดยเฉพาะข้อกำหนดเนลสันแมนเดลาและข้อกำหนดกรุงเทพ
- อนุญาตให้หน่วยงานตรวจสอบอิสระเข้าเยี่ยม รวมทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) และผู้ตรวจการแผ่นดิน โดยให้มีการเข้าถึงเรือนจำทุกแห่งอย่างไม่มีเงื่อนไข สอดคล้องกับพันธกิจที่ประเทศไทยได้ให้ไว้ระหว่างกระบวนการทบทวนสิทธิมนุษยชนตามวาระรอบสอง (UPR)
- อนุญาตให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง สามารถเข้าเยี่ยมสถานคุมขัง สัมภาษณ์ผู้ต้องขัง และประเมินสภาพภายในโดยไม่มีอุปสรรคที่ไม่เหมาะสม
- ดำเนินการสอบสวนอย่างถี่ถ้วน ไม่ลำเอียง เป็นอิสระต่อกรณีการเสียชีวิตทุกรายในทัณฑสถาน และให้เปิดเผยข้อมูลการสอบสวนต่อสาธารณะ
- เผยแพร่ข้อมูลทางสถิติการเสียชีวิตในทัณฑสถานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งสาเหตุและข้อมูลว่าได้มีการสอบสวนในแต่ละกรณีหรือไม่
- เผยแพร่ตัวเลขของผู้ต้องขังต่างชาติที่ถูกควบคุมตัวในทัณฑสถานอย่างสม่ำเสมอและเป็นองค์รวม โดยจำแนกข้อมูลตามเพศ อายุ สัญชาติ และประเภทความผิด
- ดำเนินการลดการเอาผิดทางอาญากับอาชญากรรมที่ไม่ร้ายแรงต่อไป รวมทั้งความผิดด้านยาเสพติดบางประเภท
- ดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายต่อไปเพื่อประกันว่า ในการกำหนดโทษ บทลงโทษต้องได้สัดส่วนกับความผิดที่เกิดขึ้น รวมทั้งในคดียาเสพติดบางประเภท
- ให้สัตยาบันรับรองพิธีสารเลือกรับของกติกา ICCPR (OP-ICCPR)
- ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อยกเลิกโทษประหารสำหรับความผิดอาญาทั้งปวง รวมทั้งโดย
- จัดทำความตกลงชั่วคราวเพื่องดเว้นการใช้โทษประหารชีวิต
- ลดจำนวนความผิดทางอาญาที่อาจมีโทษประหารลงอย่างมีนัยสำคัญ
- ยกเลิกข้อกำหนดให้ใช้โทษประหารสำหรับคดียาเสพติดทั้งปวง
- ให้สัตยาบันรับรองพิธีสารเลือกรับฉบับที่ 2 ของกติกา ICCPR (OP2-ICCPR)
- ดำเนินการให้มีการเข้าเยี่ยมประเทศโดยกลไกพิเศษแห่งสหประชาชาติของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ รวมทั้งผู้รายงานพิเศษว่าด้วยการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่คดีศรี; คณะทำงานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการควบคุมตัวโดยพลการ (WGAD); ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิด้านอาหาร; ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในน้ำดื่มที่ปลอดภัยและสุขาภิบาล; ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิด้านสุขภาพกาย

และจิต; ผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิในการมีที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม; คณะทำงานว่าด้วยการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง และเด็กผู้หญิง; คณะผู้ชำนาญการอิสระว่าด้วยรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ; คณะผู้ชำนาญการอิสระว่าด้วยการเข้าถึงสิทธิมนุษยชนทั้งปวงของผู้สูงวัย; และผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิของคนพิการ

ข้อเสนอแนะที่เฉพาะเจาะจง

สภาพความแออัด

- เพิ่มความพยายามในการแก้ไขและรับมือกับปัญหาสภาพความแออัดในทัศนสถาน โดยนำมาตรการที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมาใช้และดำเนินการเพื่อลดประชากรผู้ต้องขังเพิ่มการใช้ทางเลือกอื่นนอกจากการคุมขังและการควบคุมตัว โดยการพัฒนามาตรการแทนการควบคุมตัวในระบบกฎหมาย สอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการที่มีใช้การคุมขัง (ข้อกำหนดโตเกียว) โดยมาตรการเหล่านั้นอาจรวมถึง
 - การบังคับบำบัดสำหรับผู้ที่ถูกตัดสินว่ามีความผิดในคดียาเสพติดบางประเภท เช่นการใช้หรือการเสพยา
 - กำหนดให้ใช้ค่าปรับสำหรับผู้กระทำผิดครั้งแรก เมื่อกฎหมายอนุญาตให้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าปรับ และ/หรือโทษจำคุกได้
 - กำหนดให้จ่ายค่าปรับหรือให้ทำงานบริการชุมชนสำหรับความผิดลหุโทษ
 - หลีกเลี่ยงการควบคุมตัวระหว่างคดีหรือการฝากขัง สำหรับความผิดในบางประเภท
 - ใช้การกักตัวที่บ้าน รวมทั้งกำไลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อป้องกันความเสี่ยงในการหลบหนี
 - ใช้มาตรการปล่อยตัวเร็วขึ้น รวมทั้งการพักโทษและการปล่อยตัวอย่างมีเงื่อนไข
 - ทางเลือกภายหลังการกำหนดโทษเพื่อสนับสนุนการปรับตัวผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคม
 - การส่งกลับผู้ต้องขังต่างชาติไปประเทศของตนเอง
- ประกันว่า ถ้ามีการใช้การควบคุมตัวระหว่างคดีหรือการฝากขัง ให้เกิดขึ้นในระยะเวลาสั้นสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และการกำหนดหลักประกันต้องมีความเหมาะสม และได้สัดส่วนกับความผิด
- ประกันว่า ผู้ต้องขังสูงวัยจะมีโอกาสเป็นพิเศษในการเข้าถึงมาตรการทางเลือกที่ไม่ใช่การควบคุมตัว

พื้นที่การพักอาศัย

- ประกันว่าห้องขังและเรือนนอนมีแสงสว่างจากธรรมชาติ มีการระบายอากาศที่เหมาะสม ทำให้ได้รับอากาศบริสุทธิ์ และมีระบบทำความเย็น
- ประกันว่าผู้ต้องขังได้รับเครื่องนอนที่สะอาดและเพียงพอ เหมาะสมกับสภาพอากาศ

การลงโทษและการปฏิบัติที่ย่ำแย่ศักดิ์ศรี

- ประกันว่า ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างมีศักดิ์ศรีและมีมนุษยธรรม และไม่ตกเป็นเหยื่อของการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าในรูปแบบใด
- ประกันไม่ให้มีการลงโทษทางวินัยหรือการลงโทษอย่างอื่น เนื่องจากการละเมิดกฎของเรือนจำและพฤติกรรมอื่นใด ในลักษณะที่เป็นการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่ศักดิ์ศรี
- ประกันว่า จะมีการขังเดี่ยวเฉพาะในกรณีที่เป็นข้อยกเว้นและให้ใช้เป็นวิธีการสุดท้าย โดยให้ใช้ในเวลาสั้นสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้มีการตรวจสอบอย่างเป็นอิสระ
- ให้ดำเนินการสอบสวนอย่างถี่ถ้วน ไม่ลำเอียง เป็นอิสระต่อข้อกล่าวหาใด ๆ ว่ามีการทรมานและการปฏิบัติที่โหดร้าย โดยประกันว่าผู้กระทำผิดจะถูกลงโทษตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อกำหนดที่มีอยู่ และผู้เสียหายได้รับการเยียวยา และการชดเชยอย่างเหมาะสม

น้ำและสุขาภิบาล

- ประกันให้มีน้ำอย่างเพียงพอสำหรับสุขอนามัยส่วนบุคคล และให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการอาบน้ำและการใช้ในห้องส้วมตลอดทั้งวัน โดยเฉพาะในช่วงที่มีความต้องการสูง
- ประกันว่า ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงห้องส้วมโดยไม่มีข้อจำกัดได้ตลอดเวลา และมีความเป็นส่วนตัวสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้
- เพิ่มการเข้าถึงการอาบน้ำ และจัดสรรเวลาอย่างเพียงพอให้ผู้ต้องขังอาบน้ำได้
- ประกันว่า ผู้ต้องขังที่มีหน้าที่ทำความสะอาด ได้รับแจกอุปกรณ์และสิ่งของที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอและเหมาะสม

อาหารและน้ำดื่ม

- ปรับปรุงคุณภาพโดยรวม และคุณค่าทางโภชนาการสำหรับอาหารของผู้ต้องขัง
- ประกันว่า อาหารสำหรับผู้ต้องขังทุกคน จะสอดคล้องตามความต้องการด้านการแพทย์ ศาสนา และวัฒนธรรมของพวกเขา
- ประกันว่า ผู้ต้องขังได้รับแจกอุปกรณ์การกินอาหารที่สะอาด คล้ายกับที่ใช้ภายนอกเรือนจำ
- ประกันให้มีน้ำดื่มที่สะอาดจากก๊อกน้ำ หรือจากถังเก็บน้ำอย่างต่อเนื่อง 24 ชั่วโมงต่อวัน

บริการดูแลสุขภาพ

- ให้มีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอโดยมีความช่วยเหลือจากแพทย์ หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้มีอำนาจ เพื่อตรวจสอบและแก้ปัญหาซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขัง รวมทั้งปริมาณ คุณภาพ การจัดเตรียม และบริการด้านอาหาร สุขอนามัยและความสะอาดของอาคารสถานที่ และของผู้ต้องขัง รวมทั้งสุขาภิบาล อุณหภูมิ แสงสว่าง การระบายอากาศ และการจัดเตรียมเครื่องนอนในอาคารเหล่านี้
- ประกันว่า ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงการดูแลสุขภาพได้ทันทีในกรณีเร่งด่วน และผู้ต้องขังที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาจากผู้เชี่ยวชาญ จะถูกส่งตัวไปยังสถานพยาบาลพิเศษหรือโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ
- ประกันว่า มีการแก้ไขและตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพของกลุ่มพิเศษ รวมทั้งผู้หญิง ผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผู้ต้องขังสูงวัย และผู้ต้องขังพิการ
- ประกันว่า ผู้ต้องขังหญิงได้รับแจกเครื่องใช้ที่จำเป็นเพื่อตอบสนองความต้องการพิเศษด้านสุขอนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีผ้าอนามัยที่เพียงพอโดยไม่คิดมูลค่า
- ประกันว่า มีการดูแลสุขภาพจิตวิทยาและจิตเวชอย่างเหมาะสมสำหรับผู้ต้องขัง

แรงงานในเรือนจำ

- ยุติแผนการใด ๆ ในการให้ผู้ต้องขังทำงานในเขตอุตสาหกรรม หรือแผนการอื่นใดเพื่อใช้ผู้ต้องขังเพื่อแก้ปัญหาคาขาดแคลนแรงงาน จนกว่าจะมีมาตรการป้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดการขูดรีดเอาเปรียบด้านแรงงานต่อผู้ต้องขัง
- ประกันว่า ค่าจ้างสำหรับแรงงานในเรือนจำสอดคล้องตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน
- บังคับใช้ตามกฎหมายทรวปี 2563 ซึ่งกำหนดให้ผู้ต้องขังต้องได้รับ 70% ของผลกำไรจากงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำ
- ตรวจสอบเรือนจำอย่างสม่ำเสมอ สอบสวนข้อกล่าวหาใด ๆ ว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับแรงงานในเรือนจำ เผยแพร่รายงานผลการสอบสวนต่อสาธารณะ และชดเชยอย่างเหมาะสมให้กับเหยื่อของการปฏิบัติมิชอบ

การเข้าถึงโลกภายนอกและโอกาสของสันตนาการ

- ประกันว่า ผู้ต้องขังสามารถสื่อสารอย่างเป็นผลกับครอบครัว เพื่อนฝูง และทนายความ โดยให้มีการเข้าเยี่ยม การเขียนจดหมายตอบโต้ และการสื่อสารทางไกลในระยะเวลาที่เหมาะสม
- ประกันไม่ให้มีการแทรกแซงอย่างไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยพลการต่อความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง ทั้งในระหว่างการเข้าเยี่ยมโดยตรงและการเข้าเยี่ยมทางไกลจากครอบครัวของผู้ต้องขัง
- ประกันให้มีความเป็นส่วนตัวและความลับของการสื่อสารทั้งปวงระหว่างผู้ต้องขังกับทนายความ
- ประกันว่า ผู้ต้องขังเข้าถึงหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ และสื่อด้านวัฒนธรรม สันตนาการ และการศึกษาอื่นใดอย่างสม่ำเสมอ
- ประกันไม่ให้มีการจำกัดประเภทของหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่นใดที่ผู้ต้องขังต้องการอ่านได้ และ/หรือต้องการศึกษา
- ประกันให้มีการจัดกิจกรรมสันตนาการและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมสำหรับผู้ต้องขัง

การร้องเรียนในเรือนจำ

- ประกันว่า ผู้ต้องขังสามารถยื่นเรื่องร้องเรียนโดยไม่เปิดเผยชื่อตนเอง และจะมีการพิจารณาคำร้องทุกฉบับอย่างถี่ถ้วน มีการสอบสวนและแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม
- ประกันว่า ผู้ต้องขังไม่ตกเป็นเหยื่อของการตอบโต้จากเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ หรือผู้ต้องขังคนอื่น อันเกี่ยวกับข้อร้องเรียนที่ได้ยื่นไป
- เผยแพร่ข้อมูลสถิติอย่างสม่ำเสมอและเป็นองค์รวมเกี่ยวกับจำนวนของข้อร้องเรียนว่ามีการปฏิบัติตามขอจากหน่วยงานในเรือนจำ ข้อมูลเกี่ยวกับการสอบสวนที่เกิดขึ้น และการลงโทษทางวินัยมาตรการอื่นใดต่อผู้กระทำความผิด

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)

- ร้องขอและดำเนินการเข้าเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอในเรือนจำทุกแห่ง ภายใต้อำนาจของกระทรวงยุติธรรม เพื่อประเมินสภาพภายใน
- เผยแพร่ข้อค้นพบจากการเข้าเยี่ยมเรือนจำ และให้ข้อมูลต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับประเด็นที่มีการพุดคุยระหว่างการเข้าเยี่ยมเหล่านั้น
- ประกันว่า จะมีการสอบสวนและแก้ปัญหาตามข้อร้องเรียนทั้งปวงเกี่ยวกับระบบทัณฑสถานโดยพลัน และให้มีการเยียวยาอย่างเหมาะสม
- ให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคในการอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำเกี่ยวกับมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสภาพในเรือนจำ

9.3 ข้อเสนอแนะสำหรับประชาคมระหว่างประเทศ

- กระตุ้นรัฐบาลไทยให้เพิ่มการดำเนินงานเพื่อจัดการและแก้ปัญหาสภาพความแออัดในทัณฑสถาน โดยนำมาตรการที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมาใช้และดำเนินการเพื่อลดประชากรผู้ต้องขัง
- กระตุ้นรัฐบาลไทยให้ปรับปรุงสภาพในทัณฑสถาน ให้สอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของพื้นที่ต่อผู้ต้องขังแต่ละคน การปรับปรุงด้านสุขภาพ และการจัดให้มีการดูแลสุขภาพอย่างเหมาะสม
- กระตุ้นรัฐบาลไทยให้ปฏิบัติตามพันธกิจที่ให้ไว้ระหว่างกระบวนการทบทวนสิทธิมนุษยชนตามวาระรอบสองและรอบสามของประเทศไทย รวมทั้งอนุญาตให้กสม.และผู้ตรวจการแผ่นดินสามารถเข้าถึงเรือนจำทุกแห่งโดยไม่มีการปิดกั้น
- ให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคที่จำเป็นเพื่อประกันให้ สภาพในเรือนจำในประเทศไทย สอดคล้องตามพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนและมาตรฐานระหว่างประเทศของประเทศ

รายงานนี้จัดทำขึ้นภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานเพื่อการพัฒนา
แห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส (Agence française de Développement)
อย่างไรก็ดี เนื้อหาของรายงานฉบับนี้ไม่สามารถถือเป็นการสะท้อน
ความคิดเห็นของสำนักงานเพื่อการพัฒนาแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland in Thailand

รายงานฉบับนี้จัดทำขึ้นด้วยการสนับสนุนของสถานเอกอัครราชทูต
สวิตเซอร์แลนด์ประจำประเทศไทย เนื้อหาในรายงาน เป็นความ
รับผิดชอบทั้งหมดของ FIDH และไม่อาจตีความได้ว่าเป็นความคิด
ของหน่วยงาน เหล่านี้ ไม่ว่าในกรณีใด

เปิดตาของคุณให้กว้าง

fidh

ผู้อำนวยการ
ด้านสิ่งพิมพ์:
Alice Mogwe
บรรณาธิการ:
Éléonore Morel
ผู้เขียน:
FIDH
ผู้ออกแบบ:
CBT

ค้นหาข้อเท็จจริง- ดำเนินการเชิงสอบสวนและสังเกตการพิจารณาคดี
สนับสนุนภาคประชาสังคม- การอบรมและแลกเปลี่ยน
การรณรงค์ในประชาคมระหว่างประเทศ- การกดดันต่อหน่วยงานระหว่างรัฐบาล
เผยแพร่ข้อมูลและรายงานข่าว- เพื่อรณรงค์ด้านความเห็นของสาธารณะ

สำหรับ FIDH การเปลี่ยนแปลงสังคมต้องพึ่งพาการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่น

ขบวนการระดับโลกเพื่อการปฏิบัติงานด้านสิทธิมนุษยชนในระดับประเทศ ภูมิภาค และระหว่างประเทศ มีการสนับสนุนงานของหน่วยงานสมาชิกและภาคี เพื่อแก้ปัญหาการปฏิบัติ มีขอบด้านสิทธิมนุษยชน และส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตย เป็นการทำงานเพื่อกดดันรัฐและผู้มีอำนาจ รวมทั้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลที่ติดอาวุธและบรรษัทข้ามชาติ

กลุ่มเป้าหมายหลักของเราคือหน่วยงานสิทธิมนุษยชนระดับประเทศซึ่งเป็นสมาชิกของ ขบวนการเรา และการทำงานผ่านหน่วยงานเหล่านี้เป็นการช่วยเหลือผู้เสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน FIDH ยังร่วมมือกับหน่วยงานภาคีในท้องถิ่นและผู้มีบทบาทเกี่ยวข้อง

สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.)

สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน เป็นองค์กรเพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งแรกในประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2516 เพื่อสนับสนุน ส่งเสริม และพิทักษ์สิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย สสส. ได้ดำเนินกิจกรรมในการสังเกตการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน นโยบาย กฎหมาย และการปฏิบัติงานของรัฐบาล ได้ศึกษาและเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มชายขอบ ผ่านทางเครือข่ายทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนทั่วประเทศ รวมถึง จัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ร่วมกับกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายเพื่อสิทธิมนุษยชนต่างๆ

fidh

CONTACT US

FIDH

17, passage de la Main d'Or
75011 Paris

Tel: (33-1) 43 55 25 18

www.fidh.org

Twitter: @fidh_en / fidh_fr / fidh_es

Facebook: <https://www.facebook.com/FIDH.HumanRights/>

สมาพันธ์สิทธิมนุษยชนสากล

เป็นองค์กรที่ไม่ใช่รัฐระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน
จนถึงปัจจุบันมีองค์กรสมาชิก 184 องค์กร
ในกว่า 112 ประเทศ

fidh

เกี่ยวกับ FIDH

FIDH ดำเนินการเพื่อคุ้มครองผู้เสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน ป้องกันการละเมิดและนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

อำนาจหน้าที่ที่กว้างขวาง

FIDH มุ่งทำงานให้เกิดความเคารพต่อสิทธิที่ทั้งปวงที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สิทธิทางพลเรือนและการเมือง รวมทั้งสิทธิทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ขบวนการระดับสากล

FIDH ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2465 จนถึงปัจจุบันมีองค์กรสมาชิก 184 แห่งในกว่า 112 ประเทศทั่วโลก

FIDH ประสานงานและสนับสนุนการทำกิจกรรมของพวกเขา และช่วยให้พวกเราแสดงความเห็นในระดับสากลได้

หน่วยงานอิสระ

เช่นเดียวกับบรรดาหน่วยงานสมาชิก FIDH ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพรรคการเมืองหรือศาสนาใดๆ และเป็นหน่วยงานที่เป็นอิสระจากรัฐบาล

www.fidh.org